

Відокремлений структурний підрозділ «Фаховий коледж економіки і технологій» Національного університету «Чернігівська політехніка»

МАТЕРІАЛИ

**III Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Перспективи інноваційно-інвестиційного розвитку економіки,
підприємництва, технологій та їх нормативно-правове забезпечення»**

**3 квітня 2026 року
м. Чернігів, Україна**

П 27

УДК [330.341.1+330.322]

Перспективи інноваційно-інвестиційного розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх нормативно-правове забезпечення: Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 3 квітня 2026 року, м. Чернігів, 2026. - 110 с.

Редакційна колегія:

Ілляшенко Л.О. – заступник директора з навчальної роботи ВСП «ФКЕТ НУ «Чернігівська політехніка».

Маслюк І.О. – доктор філософії 051 Економіка, викладач вищої категорії циклової комісії фінансово-економічних дисциплін ВСП «ФКЕТ НУ «Чернігівська політехніка».

Булах Н.М. – лаборант коледжу ВСП «ФКЕТ НУ «Чернігівська політехніка»

Представлено матеріали досліджень українських науковців, фахівців-практиків, здобувачів фахової передвищої освіти щодо перспектив розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх нормативно-правового забезпечення.

Для наукових працівників, викладачів, здобувачів передвищої та вищої освіти, практиків.

За достовірність фактів, статистичної інформації, власних імен, цитат та інших відомостей, наданих у рукописах, відповідальність несуть автори публікацій.

*Розглянуто та схвалено Педагогічною радою ВСП «ФКЕТ НУ «Чернігівська політехніка»
(Протокол № 8 від 24.04.2026 р.)*

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА: ДОСВІД, БЕЗПЕКА, ПЕРСПЕКТИВИ.....	6
<i>Бурдюгова Світлана, Кузьменко Карина</i> СОСА-COLA ЯК ПРИКЛАД УСПІШНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ КОРПОРАЦІЇ НА УКРАЇНСЬКОМУ РИНКУ.....	6
<i>Єрмоленко Оксана, Василець Оксана</i> ЕКСПРЕС МЕТОДИ ХІМІЧНОГО АНАЛІЗУ ЯК ІНСТРУМЕНТ БОРОТЬБИ З ТЕХНІЧНОЮ ФАЛЬСИФІКАЦІЄЮ МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВАХ.....	8
<i>Бурдюгова Світлана, Нестеренко Анастасія</i> ВЛИВ ВОЄННИХ ДІЙ НА ІНВЕСТИЦІЙНУ ПРИВАБЛИВІСТЬ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ.....	11
СЕКЦІЯ 2. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПІДПРИЄМСТВІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	14
<i>Холявко Ольга, Федан Анастасія</i> СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОБНИЦТВА КРАФТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВАХ.....	14
<i>Тарасенко Марія, Картак Ольга</i> ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОБЛІПИХИ У СУЧАСНИХ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЯХ.....	16
<i>Картак Ольга, Луговська Марія</i> ВІД ПІКСЕЛІВ ДО СМАКУ: 3D ДРУК ЇЖІ.....	18
<i>Єрмоленко Оксана, Ширай Данило, Дубина Денис</i> СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ХЛОРИДУ НАТРІЮ ЯК КРИТИЧНОЇ СИРОВИНИ: ТЕХНОЛОГІЧНІ ТА НОРМАТИВНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	20
<i>Єрмоленко Оксана, Машура Вікторія</i> ХІМІЧНИЙ СКЛАД, ТЕХНОЛОГІЯ ОДЕРЖАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ КОМБУЧІ.....	22
<i>Смирнова Галина, Луговська Марія</i> ПАКОДЖЕТ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ АПАРАТ У ХАРЧОВИХ ВИРОБНИЦТВАХ.....	24
СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ.....	27
<i>Рондар Ірина</i> МОВНА НОРМА ТА ПРОФЕСІЙНА КОМУНІКАЦІЯ В ЕКОНОМІЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	27
<i>Бурдюгова Світлана, Богдан Катерина</i> ЕКОТРАНСПОРТ У МІСТАХ: НОВІТНІ НАПРЯМКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	29
СЕКЦІЯ 4. СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ТА ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА.....	32
<i>Бурдюгова Світлана, Товстогон Маргарита</i> РОЛЬ ГРОМАДИ У ЗМЕНШЕННІ ЗАБРУДНЕННЯ МІСТА ЧЕРНІГІВ	32
<i>Жостка Алла</i> ЗМІНИ У ПОБУТОВІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ.....	34

<i>Larisa Kudriashova, Sofiia Diuzhova</i>	
MODERN AND EFFECTIVE METHODS OF LEARNING ENGLISH.....	36
<i>Кудряшова Лариса, Гальченко Анастасія</i>	
THE INFLUENCE OF ENGLISH ON MODERN YOUTH CULTURE.....	38
<i>Кобзар Вікторія, Вовк Олександр</i>	
ВТРАТА ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА В КОНТЕКСТІ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	40
<i>Левицька Марина,</i>	
ПУНКТУАЦІЙНА ГРАМОТНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	44
<i>Попова Галина, Неруш Артем</i>	
ЯК ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ВПЛИВАЄ НА ФІНАНСОВИЙ ДОБРОБУТ ДЕРЖАВИ.....	46
<i>Попова Галина, Мірошниченко Мілана</i>	
ФІНАНСОВІ РИНКИ ТА ІНВЕСТИЦІЇ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....	49
<i>Попова Галина, Кузьменко Карина</i>	
РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ.....	52
<i>Попова Галина, Кобижча Дмитро, Фесик Олександра</i>	
ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ.....	55
<i>Попова Галина, Тригуб Валерія, Кезля Вероніка</i>	
ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЕКОНОМІКУ ТА ФІНАНСОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ.....	56
<i>Петровська Вікторія, Батурка Ніка, Євченко Ангеліна</i>	
РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОННИХ СЕРВІСІВ ДПС ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ.....	58
<i>Бараненкова Наталія</i>	
СУЧАСНІ ФУНКЦІЇ ВИКЛАДАЧА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ЦИФРОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	61
<i>Попова Галина, Сокирко Софія, Шевченко Вікторія</i>	
ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ЧЕРНІГІВЩИНИ.....	62
<i>Попова Галина, Корнач Антон, Чеушев Гліб</i>	
ФІНАНСОВІ ПІРАМІДИ: МЕХАНІКА, ЩО ВІДРІЗНЯЄ ВІД ЛЕГАЛЬНОГО БІЗНЕСУ. ЩО ТАКЕ ФІНАНСОВА ПІРАМІДА?.....	64
<i>Ющенко Ірина, Лабадин Назар</i>	
ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА ТЕХНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ БЛОКЧЕЙН-ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНИХ РЕЄСТРІВ ТА НОТАРІАТІВ.....	67
<i>Левицька Марина, Куліш Крістіна</i>	
ПУНКТУАЦІЙНА ГРАМОТНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	69
<i>Сокол Юлія, Вихор Марія</i>	
КРЕАТИВНІСТЬ ТА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ФАКТОРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ.....	71
<i>Ілляшенко Людмила, Лагункова Наталія</i>	
ДОФАМІНОВА ПАСТКА: ЯК МОЗОК ЗАВАЖАЄ НАМ ХАРЧУВАТИСЯ ЗДОРОВО.....	74
<i>Казіміров Дмитро, Ткаченко Анастасія</i>	
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ.....	78

Казімірова Марина	
ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МОЛОДІ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА.....	80
Казіміров Дмитро, Іващенко Ксенія	
АКТУАЛЬНІСТЬ РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНИХ ЦЕНТРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ	82
Казіміров Дмитро	
БЛАГОДІЙНІ ОСЕРЕДКИ ЧЕРНІГОВА ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.	84
Казімірова Марина, Федан Анастасія	
СПОРТИВНЕ ХАРЧУВАННЯ У РАЦІОНІ ОСІБ ПІЗЬНОГО ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ.....	87
Кудряшова Лариса, Пампуха Ярослав	
ЛЕГКІ ТА ЗРУЧНІ СПОСОБИ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	90
Чирок Ярослав	
ЦИФРОВА ТА ЕНЕРГЕТИЧНА РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ОСВІТИ ЯК ОСНОВА ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ.....	91
СЕКЦІЯ 5. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ МАРКЕТИНГУ..	94
Качна Аліна, Примаченко Тетяна	
РЕБРЕНДИНГ ЯК СТРАТЕГІЯ ВІДНОВЛЕННЯ ІМІДЖУ КОМПАНІЇ.....	94
Прохоренко Софія, Примаченко Тетяна	
НЕЙРОМАРКЕТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ БРЕНДІВ НА ПІДСВІДОМІСТЬ	96
Гальченко Анастасія, Примаченко Тетяна	
ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА СПОЖИВЧУ ПОВЕДІНКУ МОЛОДІ.....	98
Бойко Вікторія, Примаченко Тетяна	
ЕТИКА І МАНІПУЛЯЦІЇ В МАРКЕТИНГУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МЕЖІ МІЖ КРЕАТИВОМ ТА ОБМАНОМ.....	100
Казімірова Марина, Качна Аліна, Артюх Діана	
"ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СКЛАД" ЯК МАРКЕТИНГОВИЙ ІНСТРУМЕНТ: МІФИ ТА РЕАЛЬНІСТЬ БІОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ ІНГРЕДІЄНТІВ".....	102
Примаченко Тетяна, Стовбуненко Лілія	
РЕКЛАМА ПОЗА СТАНДАРТАМИ ТІЛА ТА РОЛЬ ІНКЛЮЗИВНОГО МАРКЕТИНГУ У ЗМІНІ СУСПІЛЬНИХ УЯВЛЕНЬ.....	106
СЕКЦІЯ 6. СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....	108
Попова Галина, Родімченко Богдан	
ЩО ТАКЕ «ШАГ» І ЧОМУ ВІН МАЄ ЗАМІНИТИ «КОПІЙКУ» В УКРАЇНІ....	108

СЕКЦІЯ 1. ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА: ДОСВІД, БЕЗПЕКА, ПЕРСПЕКТИВИ

Бурдюгова Світлана
Викладач циклової комісії
загальноосвітніх дисциплін

Кузьменко Карина
Здобувачка фахової передвищої освіти
Освітньо-професійної програми
Фінанси, банківська справа та
страхування

ВСП «Фаховий коледж економіки і
технологій Національного університету
«Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

СОСА-COLA ЯК ПРИКЛАД УСПІШНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ КОРПОРАЦІЇ НА УКРАЇНСЬКОМУ РИНКУ

У сучасних умовах глобалізації важливу роль у розвитку світової економіки відіграють транснаціональні корпорації (ТНК). Вони здійснюють виробничу та комерційну діяльність у багатьох країнах світу, мають розгалужену мережу філій та дочірніх підприємств і значною мірою впливають на міжнародну торгівлю, інвестиційні процеси та економічний розвиток держав. Однією з найбільш відомих транснаціональних компаній у світі є The Coca-Cola Company, яка займає провідні позиції у сфері виробництва безалкогольних напоїв.

Компанія The Coca-Cola Company була заснована у 1886 році в США фармацевтом John Stith Pemberton. Спочатку напій Coca-Cola продавався в аптеці як сироп, який змішували з газованою водою. Згодом продукція компанії набула значної популярності, що сприяло швидкому розширенню її діяльності на міжнародні ринки. На сьогодні компанія є однією з найбільших у світі корпорацій у галузі виробництва безалкогольних напоїв, а її продукція реалізується більш ніж у 200 країнах світу. До портфеля брендів компанії входять сотні різних напоїв, серед яких найбільш відомими є Coca-Cola, Fanta, Sprite, Schweppes та інші.

В Україні діяльність компанії здійснюється через підприємство Coca-Cola HBC Ukraine, яке є частиною міжнародної групи Coca-Cola HBC. Компанія розпочала свою діяльність на українському ринку у 1992 році, що було пов'язано з відкриттям економіки країни для міжнародного бізнесу після здобуття незалежності. З того часу компанія активно розвиває виробництво, логістичну систему та мережу збуту продукції на території України.

Важливим етапом розвитку компанії стало відкриття виробничих підприємств на території України. Сучасний виробничий комплекс компанії

розташований у Київській області, де здійснюється виробництво та розлив різних видів безалкогольних напоїв. На підприємстві впроваджуються сучасні технології виробництва, системи контролю якості та екологічні стандарти, що відповідають міжнародним вимогам. Наявність виробничих потужностей дозволяє компанії забезпечувати український ринок продукцією власного виробництва та ефективно організувати її розповсюдження.

Діяльність транснаціональної корпорації в Україні має важливе економічне значення. Компанія створює значну кількість робочих місць. Станом на кінець 2022 року чисельність персоналу становила 1108 осіб, з яких 82% чоловіків та 18% жінок [1].

Компанія забезпечує стабільні податкові надходження до державного бюджету та співпрацює з великою кількістю місцевих постачальників. Крім того, інвестиції компанії сприяють модернізації виробничої інфраструктури, розвитку логістики та впровадженню сучасних технологій управління.

Окрім економічної діяльності, Coca-Cola HBC Ukraine бере активну участь у реалізації соціальних та екологічних програм.

Компанія підтримує різноманітні благодійні та освітні ініціативи, спрямовані на розвиток громад та покращення стану довкілля. Значна увага приділяється програмам відповідального використання водних ресурсів, зменшенню кількості пластикових відходів та розвитку системи переробки упаковки.

У Компанії діють затверджені політики щодо захисту навколишнього середовища, зміни клімату, управління водними ресурсами, управління відходами упаковки від споживачів та положення щодо безпеки навколишнього середовища для постачальників. У «Кока-Кола Беверіджиз Україна Лімітед» впроваджена система екологічного управління, сертифікована за міжнародним стандартом ISO 14001:2015[1]. Такі ініціативи сприяють формуванню соціально відповідального бізнесу та підвищують рівень довіри суспільства до міжнародних корпорацій.

Особливо важливою стала діяльність компанії в період сучасних соціально-економічних викликів. Компанія надає гуманітарну допомогу, підтримує місцеві громади та бере участь у реалізації благодійних програм, спрямованих на допомогу населенню. Зокрема, під час повномасштабного вторгнення компанія виділяє кошти для гуманітарної допомоги та підтримки співробітників компанії, постачає продуктові набори громадянам, які найбільше відчувають потребу в продовольстві, допомагає у відновленні інфраструктури в місцевих громадах, що постраждали від воєнних дій. Таким чином, діяльність транснаціональної корпорації виходить за межі суто економічних функцій і охоплює соціальну відповідальність бізнесу [2].

Водночас діяльність транснаціональних корпорацій має як позитивні, так і певні суперечливі аспекти. З одного боку, вони сприяють притоку іноземних інвестицій, впровадженню нових технологій та розвитку міжнародної торгівлі. З іншого боку, значна економічна потужність таких компаній може створювати високий рівень конкуренції для національних виробників. Тому важливим

завданням державної економічної політики є створення умов для ефективної співпраці між міжнародними корпораціями та національним бізнесом.

Отже, діяльність The Coca-Cola Company в Україні є показовим прикладом функціонування транснаціональної корпорації на національному ринку. Компанія робить значний внесок у розвиток економіки країни, створення робочих місць та впровадження сучасних стандартів виробництва. Водночас її діяльність сприяє інтеграції України у світову економічну систему та розвитку міжнародного співробітництва.

Список літератури

1. Coca-Cola HBC Україна. Фінансова звітність. Режим доступу: <https://ua.coca-colahellenic.com/ua/local-impact/finansova-zvitnist>
2. Система компаній Кока кола разом з Червоним Хрестом посилюють енергетичну стійкість громад. Режим доступу: <https://www.coca-cola.com/ua/uk>

Василець Оксана

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми
Харчові технології

Єрмоленко Оксана

викладач хімічних дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська
політехніка»
м. Чернігів, Україна

ЕКСПРЕС МЕТОДИ ХІМІЧНОГО АНАЛІЗУ ЯК ІНСТРУМЕНТ БОРОТЬБИ З ТЕХНІЧНОЮ ФАЛЬСИФІКАЦІЄЮ МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

В умовах динамічного розвитку ринку харчових продуктів та поглиблення європейської інтеграції, захист прав споживачів та підтримання автентичності продукції є пріоритетним завданням. Фальсифікація кисломолочного сиру шляхом введення невластивих компонентів (крохмалю для корекції консистенції або соди для приховування процесів псування) завдає економічних збитків та підриває довіру до вітчизняного виробника на міжнародній арені.

Технологічна фальсифікація молочних продуктів часто спрямована на штучне продовження терміну придатності або покращення органолептичних показників низькоякісної сировини. Впровадження швидких хімічних тестів безпосередньо на приймальних пунктах та виробничих лініях дозволяє оперативно ідентифікувати невідповідну продукцію.

Найрозповсюдженішими видами фальсифікації кисломолочного сиру є додавання немолочних жирів та крохмалю для збільшення маси або використання хімічних стабілізаторів. Це знижує харчову цінність товару та дестабілізує ринок, створюючи нечесну конкуренцію для відповідальних брендів [1].

Для аналізу було обрано шість зразків кисломолочного сиру популярних торгових марок: «Біло», «День у день», «Своя лінія», «Білоцерківський», «Простонаше».

Результати експрес-аналізу кисломолочних сирів

№	Торгова марка	Органолептичні показники	Термічний тест (T≈80°C)	Проба на крохмаль з йодом	Дослід з НСІ
1.	Біло	Дуже м'який, залишає масляний слід на руках	Вода каламутніє, сир розпадається на дрібні частинки	Не виявлено	Реакції немає
2.	День у день	Зерниста структура, залишає масляний	Вода каламутніє, розпадається на дрібні крупинки	Не виявлено	Реакції немає
3.	Своя лінія	Дуже твердий, пластиліноподібний, не залишає масляний слід на руках	Вода прозора, розпадається на великі шматки	Не виявлено	Реакції немає
4.	Білоцерківський	Зернистий, залишає масляний слід	Вода каламутна, розпадається на дрібні частинки	Не виявлено	Реакції немає
5.	Простонаше	Помірно зернистий, залишає масляний слід	Частково зберігає структуру, вода слабко каламутна	Не виявлено	Реакції немає
6.	День у День	Залишає масляний слід, крупинки не надто дрібні	Вода каламутна, сир злипається в один шматок	Не виявлено	Реакції немає

Хімічний аналіз показав, що всі досліджувані зразки не містять крохмалю або сторонніх домішок, що свідчить про дотримання базових вимог чистоти продукції. Водночас органолептичний аналіз виявив значні розбіжності між сирами.

Зразок «Своя лінія» продемонстрував незадовільну консистенцію – відсутність масляного сліду та підвищена щільність можуть свідчити про зміну молочних компонентів гідрогенованими оліями, які не плавляться так, як молочний жир або порушення режимів термообробки. Натомість зразки «Білоцерківський» та «Простонаше» відповідають типовим характеристикам натурального кисломолочного сиру. Отже зразки №5 та №6 показали найкращі результати: здатність сиру злипатися або частково зберігати структуру в

гарячій воді свідчить про високу концентрацію натурального молочного білка(казеїну).

Впровадження експрес-методів хімічного аналізу не потребує значних капітальних інвестицій у складне обладнання, проте дає високий економічний ефект за рахунок:

- 1) Зниження ризиків повернення великих партій продукції.
- 2) Виключення витрат на глибокий лабораторний аналіз свідомо фальсифікованої сировини.
- 3) Підвищення інвестиційної привабливості підприємства через прозорість системи управління якістю (НАССР).
- 4) Своєчасно виявляти фальсифікації, контролювати відповідність стандартам і формувати позитивний імідж виробника.

Застосування систем управління ризиками за принципами НАССР забезпечує контроль критичних точок і мінімізує загрози для здоров'я споживачів [2].

В умовах сучасності підприємствам ставлять вимоги переорієнтації на міжнародні стандарти якості та безпечності харчових продуктів. Впровадження стандартів ISO 22000 та дотримання вимог європейського законодавства сприяє підвищенню конкурентоспроможності продукції та інтеграції українських виробників у світовий економічний простір [3].

Експрес-методи хімічного аналізу є ефективним і доступним інструментом у боротьбі з технологічною фальсифікацією. Їх систематичне застосування на підприємствах сприяє формуванню культури чесного підприємства та забезпечує відповідність української продукції високим стандартам європейської якості.

Отже, інноваційно-інвестиційний розвиток підприємництва у харчовій галузі тісно пов'язаний із забезпеченням якості та безпечності продукції. Використання сучасних методів хімічного аналізу, ефективне управління ризиками та впровадження міжнародних стандартів є ключовими чинниками сталого розвитку підприємств і підвищення їх конкурентних переваг на ринку.

Список літератури

1. Фальсифікація харчових продуктів URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bf82db7e-f958-46ad-a9d5-7450eea7e90a/content> (дата звернення: 23.03.2026).
2. Системи контролю якості та безпечності харчових продуктів URL: <https://surl.li/ekivle> (дата звернення: 23.03.2026).
3. Міжнародні стандарти безпечності харчових продуктів та їх впровадження URL: <https://surl.li/hqtjxr> (дата звернення: 23.03.2026).
4. ДСТУ 4554:2006 Сир кисломолочний. Технічні умови <https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id.doc=72416> (дата звернення: 23.03.2026).

Бурдюгова Світлана
Викладач циклової комісії
загальноосвітніх дисциплін

Нестеренко Анастасія
Здобувачка фахової передвищої освіти
Освітньо - професійної програми
Фінанси, банківська справа та страхування

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ВЛИВ ВОЄННИХ ДІЙ НА ІНВЕСТАЦІЙНУ ПРИВАБЛИВІСТЬ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Інвестиційна привабливість регіону – це показник, який відображає вигідність або невикладність вкладення грошових коштів в даний економічний район. Її можна визначати, як для конкретного об'єкта, так і для різних масштабів території – області, регіону, країни. Інвестиційну привабливість формують такі чинники: економічні, політичні, організаційно-правові, законодавчі, соціальні і соціокультурні, екологічні, виробничі, інноваційні, інфраструктурні, споживчі, кримінальні, фінансові, ресурсно-сировинні, трудові, інституціональні, тобто ті, що характеризують економічний потенціал.

Повномасштабна війна стала новим і визначальним чинником негативного впливу на рівень ділової активності й привабливості інвестиційного середовища в Україні.

У 2022 році інвестиційний клімат України суттєво погіршився через повномасштабне вторгнення Росії, що спричинило високі ризики для бізнесу, руйнування інфраструктури та загальну економічну нестабільність. У 2023 році ситуація залишалася складною: індекс інвестиційної привабливості, за даними Європейської Бізнес Асоціації, знизився до 2,44 бала з 5 можливих, а більшість керівників компаній (84%) оцінювали інвестклімат як несприятливий.

Водночас уже у 2023 році з'явилися перші позитивні сигнали. Зокрема, кількість генеральних директорів, які вважають нові інвестиції в Україну вигідними, зросла майже вдвічі - з 17% до 32%. Крім того, 57% компаній, що вже працюють на українському ринку, заявили про готовність інвестувати навіть в умовах війни.

У 2024 році намітилася тенденція до поступового покращення інвестиційного клімату: індекс зріс до 2,49 бала, а частка компаній, які планують продовжувати інвестиції, збільшилася до 70%. Водночас кількість

керівників, які оцінюють бізнес-середовище як несприятливе, поступово зменшується, що свідчить про певну адаптацію бізнесу до умов війни [4].

Якщо до початку повномасштабного вторгнення на перешкоді інвестиціям в Україну ставали ризики, пов'язані, в перш чергу, з високим рівнем корупції та неефективністю правосуддя, то сьогодні інвесторів найбільше лякає ризик війни. При цьому попередні ризики також не зменшилися. Іноземні компанії підходять до інвестицій обачно.

Навіть зараз в Україні є привабливі сектори, регіони та міста для інвестицій. Традиційно привабливий агросектор. Україна - найбільший власник чорноземів у світі зі сприятливими кліматичними умовами. Зауважу, що йдеться мова про землі, які віддалені від ліній бойових зіткнень на відстань понад 100 км.

Водночас ситуація в різних регіонах України відрізняється. Західні області стали більш привабливими для інвесторів, оскільки вони знаходяться далі від бойових дій і є відносно безпечними.

Ще один перспективний сектор - нерухомість у західних регіонах України. Туди рухаються виробництва із Харківської, Донецької, Запорізької, Дніпропетровської областей. Бізнес і працівники мають потребу в нерухомості. А це означає, що ціни на її купівлю чи оренду будуть зростати.

Воєнні ризики, зокрема в Києві, призводять до вищих вимог до дохідності, однак інвестори продовжують вкладати в Україну, особливо через нові інвестиційні інструменти. Легалізація коштів стає дедалі складнішою, а прив'язка до долара залишається важливим фактором. Українські інвестори орієнтуються на дохідність у валюті на рівні 10% і більше, залежно від ризиків.

Інвестиційна привабливість Чернігівської області формується під впливом сукупності економічних, природно-ресурсних, інфраструктурних, соціальних та безпекових чинників. Регіон має значний потенціал для залучення інвестицій завдяки вигідному географічному положенню та близькості до столиці, а також наявності розвинутого аграрного сектору.

Чернігівщина відзначається родючими ґрунтами, значними лісовими ресурсами та достатнім водним забезпеченням, що створює сприятливі умови для розвитку сільського господарства, лісової та переробної промисловості. Важливим плюсом є відносно недорога робоча сила та наявність вільних територій для бізнесу. Суттєвий вплив на інвестиційну привабливість має безпековий фактор, зокрема наслідки повномасштабної війни та прикордонне розташування області. Це підвищує ризики для інвесторів, але водночас стимулює державні програми відновлення та міжнародну підтримку, що може стати додатковим джерелом інвестицій у майбутньому.

За підсумками першого півріччя 2024 року обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку Чернігівщини становив 668,1 мільйона доларів США,

що на 11% більше ніж на кінець 2021 року. Найбільшими інвесторами були: Велика Британія, Кіпр Швеція, США, Польща, Естонія. Лідером серед галузей економіки, куди найбільш активно вкладалися кошти іноземних інвесторів, були підприємства промисловості, сільське, лісове та рибне господарство[6].

Сьогодні Україна має слабкий інвестиційний клімат і спостерігається тенденція його погіршення. Але, незважаючи на виклики і перешкоди, Україна пропонує цінні можливості для іноземних інвесторів. Висока кваліфікація робочої сили, доступність природних ресурсів, динамічна економічна реформа та стратегічне розташування – це лише деякі з переваг, які можуть зацікавити інвесторів. Проте, щоб забезпечити стабільний розвиток інвестиційної привабливості, Україна має реформувати свою економіку та покращувати бізнессередовище. Отже, війна суттєво знизила інвестиційну привабливість більшості регіонів України, але водночас створила нові можливості для розвитку окремих територій. Найбільш привабливими стали західні області та великі міста. Регіони, що постраждали від бойових дій, потребують часу для відновлення. У майбутньому, після завершення війни, Україна має значний потенціал для залучення інвестицій.

Список літератури

1. Галицький економічний вісник
2. Державний університет «Житомирська політехніка». Режим доступу: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/01/132.pdf>
3. Економіка та суспільство. Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/3081/3004/>
4. Європейська бізнес асоціація. 70% опитаних компаній інвестуватимуть в Україну попри війну. Режим доступу: <https://eba.com.ua/70-opytanyh-kompanij-investuvatymut-v-ukrayinu-popry-vijnu/>
5. Журнал Property Times. Режим доступу: <https://propertytimes.com.ua/mnenie/yak-viyna-vplivula-na-investitsiyniy-klimat-ukrayini-dumk-i-ekspertiv>
6. Суспільне Чернігів. У 2024 році Чернігівщина отримала майже 700 млн доларів іноземних інвестицій. Режим доступу: <https://suspilne.media/chnihiv/976267-u-2024-roci-chnihivshina-otrimala-majze-700-mln-dolariv-inozemnih-investicij-aki-kraini-vklali-najbilse-grosej/>

СЕКЦІЯ 2. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПІДПРИЄМСТВІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Холявко Ольга

Викладачка циклової комісії
харчових технологій, готельно-ресторанної
справи та кейтерингу

Федан Анастасія

Здобувачка фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми
«Харчові технології»

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
НУ «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОБНИЦТВА КРАФТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Попит на крафтову продукцію у світі та в Україні стабільно зростає. Споживачі все частіше обирають продукти високої якості, виготовлені з натуральної сировини, а молоде покоління орієнтується на екологічність та автентичність продукції. Переважна більшість українських споживачів вже мали досвід придбання крафтових продуктів і готові платити більше за унікальність та якість. Ринок крафтових продуктів демонструє щорічний приріст, зокрема у сегменті напоїв та харчових продуктів, що свідчить про розвиток малого бізнесу та локальних брендів [1].

Крафтове виробництво представляє собою дрібносерійне виготовлення продукції з акцентом на традиційні технології, ручну або напівручну роботу та високий контроль якості. Для підприємств, що займаються виготовлення крафтових продуктів, характерне комбінування лімітованих обсягів виробництва, використання натуральної сировини, мінімальна механізація та збереження традиційних рецептур. Окреслене забезпечує унікальність смаку, аромату та зовнішнього вигляду продукції, можливість експериментувати з інгредієнтами та технологіями, а також формує індивідуальність бренду [1; 2].

Наприклад, українські крафтові сироварні, такі як сімейне виробництво «Гарбузовий рай» (Camembert та інші види сирів) або **Craft Cheese Dairy «BUDZ BARAN»**, розвивають традиційні рецепти та продають продукцію обмеженими серіями на локальних ринках і фестивалях, формуючи власну унікальність бренду [1; 4]. Також у сегменті хлібобулочних виробів локальна майстерня «Агроельф» у Черкаській області виготовляє ексклюзивні хлібобулочні вироби дрібними партіями [5]. Діяльність даного підприємства та його продукція орієнтована, у першу чергу, на локальний ринок та задоволення потреб споживачів у натуральному харчуванні [1].

Навіть попри досить активне зростання попиту на ринку на крафтову продукцію, галузь не позбавлена певних проблем, серед яких найбільш актуальними є наступні: обмежені фінансові ресурси підприємств, потреба у кваліфікованих кадрах, складність масштабування та дотримання регуляторних вимог і стандартів безпечності [3]. Подолання цих викликів є ключовою умовою стабільного розвитку галузі. До прикладу, сертифікація продукції, контроль якості на всіх етапах та інвестиції у модернізацію обладнання дозволять малим підприємствам забезпечити свою конкурентоспроможність на ринку [3]. З огляду на євроінтеграційні наміри України, доцільним також є узгодження та забезпечення відповідності крафтових виробів вітчизняного виробництва релевантним нормативам та/або вимогам ЄС.

Беручи до уваги, що однієї із основних проблем розвитку крафтового виробництва в Україні є нестача кваліфікованих фахівців, варто наголосити на виключній ролі закладів фахової передвищої освіти, які здійснюють підготовку майбутніх фахівців для відповідних ринків. Для забезпечення конкурентоспроможності випускників на ринку праці та відповідності запитам роботодавців, освітній процес має формувати практичні навички, цифрові компетентності, вміння працювати з натуральною сировиною та розуміння сучасних тенденцій ринку. Особливу увагу слід приділяти освоєнню традиційних і сучасних технологій, принципів якості та безпечності продукції, створенню унікальних рецептів, а також застосуванню інноваційних методів управління виробництвом і збутом [2].

Головними трендами розвитку сучасного ринку є цифровізація та інноватизація діяльності підприємств. Впровадження діджитал-інновацій у крафтовому секторі дозволяє поєднувати традиційність із сучасним обладнанням, цифровим маркетингом, онлайн-каналами збуту та малосерійним виробництвом, що, у свою чергу, значною мірою сприяє підвищенню ефективності та лояльності споживачів. Сучасні технології включають автоматизовані та напівавтоматизовані лінії, цифрове управління виробництвом, інноваційні методи обробки сировини, контролю якості, безпечності й енергоефективні, що оптимізують витрати та підвищують конкурентоспроможність продукції [2; 3].

Таким чином, інноваційні цифрові технології дозволяють виробникам крафтової продукції поєднати традиційність і автентичність виробів із інноваційними рішеннями; підготовка закладами фахової передвищої освіти фахівців із цифровими компетентностями та знаннями сучасних тенденцій розвитку ринку забезпечує високу конкурентоспроможність та сприяє подальшому розвитку галузі.

Список літератури

1. Дочинець, І. В. Переваги виробництва крафтової продукції / І. В. Дочинець // *Інноваційні технології розвитку харчових виробництв та ресторанної індустрії: наукові пошуки молоді* : тези доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених, 7 листопада 2024 р., м. Харків. – Харків : Державний біотехнологічний університет, 2024. – С. 27. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/handle/123456789/48237>

2. Прилепа, Н., Томаля, Т., & Антошкова, Н. (2024). Особливість крафтового виробництва в ресторанному бізнесі. *Development Service Industry Management*, 3, 291-295. URL: [https://doi.org/10.31891/dsim-2024-7\(44\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2024-7(44))
3. Дударев І., Хвещук О. (2025) Сертифікація продукції як інструмент розвитку крафтових харчових виробництв. *Економіка і регіон*. №13. С. 106–113. URL: <https://journals.nupp.edu.ua/eir/en/article/view/3753/3086>
4. Офіційний сайт підприємства «Гарбузовий рай». URL: <https://garbuzovyjraj.com/about-us/>
5. Офіційний сайт підприємства «Агроельф». URL: <https://agroelf.tilda.ws/>

Тарасенко Марія

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми
Харчові технології

Картак Ольга

Викладач циклової комісії
Харчових технологій,
готельно-ресторанної справи та кейтерингу

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОБЛІПИХИ У СУЧАСНИХ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЯХ

Обліпіха (*Hippophae rhamnoides* L.) наразі переживає ренесанс у харчовій індустрії. Завдяки унікальному біохімічному складу, який охоплює майже всі групи біологічно активних речовин обліпіха є однією з найперспективніших культур для створення продуктів функціонального харчування. Вона вирізняється серед інших ягід комплексним вмістом вітамінів та жирних кислот, які зберігають стабільність при переробці.

У ягодах обліпіхи міститься велика кількість органічних кислот і близько 100 біологічно активних компонентів: вітаміни (РР, Н, Е, С, В6, В9, В2, В5, В1, бета-каротин і каротиноїди), мікро- і мікроелементи (калій, кальцій, натрій, магній, фосфор, залізо), ненасичені жирні кислоти, ди- і моносахариди, зола, органічні кислоти (фолієва, хінна, яблучна, винна, лимонна, олеанолова, урсолова), амінокислоти (серотонін), харчові волокна, клітковина, рутин, фенольні сполуки, дубильні речовини, пектини, фітонциди, ефірні олії. Ягоди на 83,5% складаються з води. Дослідження показали, що у 100 г обліпіхи міститься 97% від добової дози всіх необхідних людині корисних речовин.[1]

Обліпіха - це багатофункціональна рослина, багата на біоактивні сполуки, що проявляють антиоксидантні, протизапальні, та метаболічні регуляторні властивості. Зі зростанням інтересу до натуральних інгредієнтів, що сприяють здоров'ю, обліпіха стала перспективним кандидатом для функціональних та персоналізованих продуктів харчування.[2]

Поживний склад обліпихи робить її суперфудом. Ці плоди зміцнюють імунну систему організму, мають протизапальні властивості, та використовуються при застудних захворюваннях. Особливо цінною є обліпихова олія, яка пришвидшує загоєння ран, опіків і пошкоджень шкіри. Також рослина позитивно впливає на серцево-судинну систему, покращує кровообіг і допомагає знижувати рівень холестерину. Обліпиха підтримує здоров'я шлунка та кишечника, а її регулярне вживання покращує стан шкіри, волосся і загальний стан організму.

В останні роки все більше країн почали усвідомлювати її потенціал, і багато країн починають визнавати та розвивати галузь вирощування обліпихи. Застосування обліпихи в харчовій промисловості стає все ширшим, наприклад, для виробництва обліпихової олії, сублімованого порошку, фруктового соку, фруктового вина, молочних таблеток, напоїв з фруктового оцту, чаю, консервованих фруктів, йогурту та варення. Виробники та дослідники харчової промисловості зараз прагнуть максимального використання обліпихи для покращення сенсорних властивостей та харчової цінності продуктів з обліпихи.[3]

Сьогодні на глобальному ринку обліпиха представлена як у вигляді цільних ягід, так і у формі різноманітної продукції. Еволюція переробки почалася з натуральних соків, які згодом трансформувалися у складні напої з додаванням меду, молока та фруктів. У харчовій індустрії обліпиху часто використовують як базу для функціональних продуктів. Зокрема, високий вміст білка дозволяє виготовляти на її основі соуси, а насичений жовтий пігмент слугує натуральним барвником для кондитерських виробів. Окрему цінність має обліпихова олія, яку застосовують для корекції рівня глюкози в крові.

Аналіз літературних джерел показали доцільність використання обліпихового пюре в технології краффінів і м'яких вафель. Установлено, що внесення обліпихового пюре в кількості 8% до рецептури краффінів і 20% до рецептури м'яких вафель дозволяє покращити структуру та й органолептичні показники, підвищити харчову цінність і знизити калорійність виробів. Отримано патент на корисну модель «Склад м'яких вафель».[4]

Обліпиха є надзвичайно цінною сировиною для харчової промисловості та має великий інноваційний потенціал. Її переробка дозволяє створювати не просто продукти харчування, а функціональні добавки (суперфуди), здатні коригувати дефіцит мікроелементів в організмі. Поглиблене вивчення біохімічних властивостей ягоди та впровадження експериментальних технологій виробництва є критично важливими для трансформації галузі. Подальше її вивчення та експерименти з розробкою нових продуктів і їх виробництвом є важливими для розвитку харчової галузі та впровадження здорового харчування.

Список літератури

1. Півоваров О.А., Ковальова О.С., Кошулько В.С. Інноваційний інжиніринг в окремих галузях харчового виробництва / О.А. Півоваров, О.С. Ковальова, В.С. Кошулько. – Дніпро: ФОП ОбдимкоО.С., 2022. –407URL: <https://dspace.dsau.dp.ua/server/api/core/bitstreams/63250346-5005-4611-8d1e-8e1345768daf/content>

2. Sea buckthorn for future foods: bioactive mechanisms, synthetic biology, and precision delivery systems URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0963996926000384?utm_source=chatgpt.com
3. Phytochemistry, health benefits, and food applications of sea buckthorn (*Hippophae rhamnoides* L.) URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9763470/>
4. Шелудько, в. М. (2021). Використання обліпихи в технології сучасних борошняних виробів. *Науковий вісник полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «технічні науки»*, 96(1), 16-21 URL: <https://puet.poltava.ua/index.php/technical/article/view/9/5>

Картак Ольга

Викладач циклової комісії
Харчових технологій,
готельно-ресторанної справи та кейтерингу

Луговська Марія

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми
Харчові технології

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ВІД ПІКСЕЛІВ ДО СМАКУ: 3D ДРУК ЇЖІ

Харчовий 3D-друк – якщо раніше це здавалося науковою фантастикою, то сьогодні це реальний інструмент, який використовують шеф-кухарі, кондитери та навіть дієтологи. 3D-друк пройшов шлях від заводських цехів до кухонь, трансформувавшись у сучасний спосіб приготування страв.

Перші спроби застосування 3D-друку для їжі почалися у 2006 році, коли інженери розглянули можливість друку їстівних продуктів, здатних зберігати форму та смак. До 2013 року вже з'явилися перші комерційні 3D-принтери для харчової промисловості, зокрема такі, що спеціалізувалися на шоколадних виробках. У 2014 році компанії Natural Machines та 3D Systems презентували перші побутові 3D-принтери для їжі. Принцип роботи полягає в тому, що принтер «вибудовує» їжу шар за шаром, керуючись комп'ютерною програмою, а замість пластику пристрій використовує їстівні інгредієнти: фруктові суміші, шоколад чи тісто.

Однак суттєвий технологічний прорив у цій сфері став можливим завдяки розвитку прецизійних систем екструзії та спеціалізованого програмного забезпечення, що базується на методі пошарового наплавлення матеріалу (FDM) [1]. Технологія дозволяє працювати з різними типами робочих середовищ: від простих гомогенних мас до складних полікомпонентних сумішей. Потенціал сучасних потужностей дає змогу використовувати як основу для друку не лише цукровмісні маси, а й рослинні білки, овочеві та м'ясні пасти. Зокрема, компанія Redefine Meat успішно впровадила технологію

структурування рослинних білків, постачаючи надруковані стейки до європейських ресторанів, відзначених зірками Michelin.

Поступово вдосконалювалися матеріали для друку, а також розширювалися можливості створення продуктів складної структури та різноманітних смакових якостей. 3D-друк харчових продуктів заснований на трьох основних методах: екструзія, селективне розплавлення та застигання і використання порошків [2].

Селективне лазерне розплавлення – це технологія, яка прийшла в харчову індустрію з промислового 3D-друку металів та пластиків. Цей метод дозволяє створювати неймовірно складні форми, замість того, щоб видавлювати пюре через сопло, принтер працює з порошкоподібними інгредієнтами. Тонкий шар порошку (цукор, шоколад, крохмаль) рівномірно розподіляється по платформі. Лазерний промінь або спрямоване джерело тепла проходить по поверхні, "малюючи" зріз об'єкта. Під дією тепла частинки порошку розплавляються і злипаються між собою. Платформа опускається, наноситься новий шар порошку, і процес повторюється. Після завершення надлишки порошку здуваються, і ви отримуєте готову їжу.

3D-друк харчових продуктів не обов'язково зводиться до дизайнерських досліджень. Істотним напрямом також визначається питання про розробку персоналізованих продуктів харчування на основі дієтичних потреб та різних дієтичних вимог. Зокрема такі як збагачення продуктів вітаміном D, кальцієм і білком для літніх людей. Використання пастоподібних харчових сумішей дозволяє персоналізувати продукт для усунення специфічних персональних недоліків [3].

3D-друк дозволяє створювати кастимізовані харчові продукти, які є адаптовані до дієтичних вимог та уподобань. Голандська компанія «Gastrology» розробляє друковану їжу для людей с дисфагією (порушенням жуванням та ковтанням), друкує візуально привабливу протерту їжу, прагнучи зробити процес прийому їжі задоволенням. Продукція компанії (надруковані харчові продукти) продаються у замороженому та упакованому вигляді. Морква, буряк, картопля, броколі - красиві тривимірні овочі, які запропоновані для харчування дітей. Також заплановано розробити серію харчових продуктів для онкологічних хворих, пропонуючи їм індивідуальне харчування, яке компенсує порушення смаку та нюху внаслідок лікування раку методом хіміотерапії. Техніка «Gastrology» надає їжі додатковий вимір з погляду смаку, форми та функціональності і відкриває ринкові можливості в промислових масштабах [4].

Прийняття стандартів ISO/ASTM 52900, дозволила уніфікувати вимоги до адитивного виробництва, забезпечуючи високу якість та безпеку готової продукції [5].

Підсумовуючи, слід зазначити, що харчова промисловість стоїть на порозі великих змін завдяки 3D-друку. Поступовий перехід від концептуальних моделей до реальних виробничих рішень у закладах сегмента преміум-класу є міцним фундаментом для подальшої цифровізації процесів переробки сировини та створення принципово нових харчових продуктів. Це вже не просто прогноз, а

реальна перспектива, що відкриває нові горизонти для кулінарного мистецтва та технологій.

Список літератури

1. Natural Machines (Foodini): технічні характеристики та кейси використання харчових принтерів. URL: [Natural Machines Natural Machines](#)
2. Збірник матеріалів ІХ Всеукр. наук.-практ. інтернет конф., 05 грудня 2024 р. Полтава : ПДАУ, 2024. Флока Л. В. 86 с. URL: https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/1239/zbirny_ktez2024777ttp.pdf
3. Застосування адитивного друку в харчовій промисловості Романько К. С., Бізюк А. В. URL: <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/d2a1c7a8-2d2d-4f41-b663-cf20d0881f04/content>
4. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Молодь і технічний прогрес в АПВ». 2024 URL: <https://repo.btu.kharkiv.ua/server/api/core/bitstreams/a080a5a3-06f0-438b-8e57-c11674f49222/content>
5. Міжнародна організація з стандартизації (ISO): Стандарти адитивного виробництва (ISO/ASTM 52900:2021). URL: <https://www.iso.org>.

Данило Ширай

Денис Дубина

здобувачі фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Харчові технології

Єрмоленко Оксана

викладач хімічних дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і
технологій Національного університету
«Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

*«Сіль — не просто приправа, а стратегічний ресурс,
що формує цивілізацію, економіку та здоров'я нації»*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ХЛОРИДУ НАТРІЮ ЯК КРИТИЧНОЇ СИРОВИНИ: ТЕХНОЛОГІЧНІ ТА НОРМАТИВНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Протягом тисячоліть натрій хлорид (NaCl) був не лише приправою, а й засобом консервації, валютою та фактором соціальних змін. Соляні шляхи стали першими глобальними артеріями, а в слов'янській культурі обряд «хліб-сіль» символізує гостинність і добробут [1, 2].

Іони Na^+ та Cl^- — ключові електроліти, що забезпечують водно-сольовий баланс, передачу нервових імпульсів і скорочення м'язів. Добова норма ВООЗ — до 5 г; надлишок — фактор ризику гіпертонії. У медицині ізотонічний розчин (0,9%) використовують для інфузій, гіпертонічні — для лікування набряків і ран, а соляні кімнати — для терапії дихальних шляхів [3, 4].

У харчовій промисловості NaCl є консервантом, регулятором бродіння (хлібопечення), структуроутворювачем (сироваріння, м'ясопереробка). Домішки MgCl₂ та CaCl₂ спричиняють гігроскопічність і злежування, а хлорид-іони — піттингову корозію обладнання [5].

У хімічній промисловості електроліз NaCl дає хлор, каустичну та кальциновану соду — основу виробництва скла, паперу, пластмас. Технічну сіль застосовують як флюс у металургії та для боротьби з ожеледицею [5, 6].

Україна має значні поклади кам'яної солі (Артемівське, Дрогобицьке). Через окупацію Соледара видобуток на «Артемсолі» зупинено, що змусило збільшити імпорт із ЄС та активізувати Теремблянське родовище на Закарпатті [1, 5].

За способом видобутку розрізняють кам'яну, виварну (найчистішу) та самосадкову сіль; за помелом — від «Екстра» до № 3; за добавками — йодовану та нітритну [6].

ДСТУ 3583:2015 встановлює високі вимоги до чистоти (NaCl ≥99,7% для «Екстра»), контролю важких металів, радіонуклідів і гранулометрії. Європейські стандарти (Codex Stan 150) є гнучкішими щодо добавок, але жорсткішими до мікропластику [6, 7].

Отже, натрій хлорид — критична сировина для багатьох галузей. Для українських підприємств актуальними є адаптація до європейських норм, технологічний захист обладнання та забезпечення стабільного доступу до сировини [1–7].

Список літератури:

1. Кам'яна сіль. Історія, видобуток і застосування [Електронний ресурс] / URL: <https://insgeo.com.ua/kamiana-sil/> (дата звернення: 01.04.2026).
2. Традиції хліб-сіль у слов'янській культурі [Електронний ресурс] / URL: <https://www.youtube.com/watch?v=koCcPuHDV4M> (дата звернення: 01.04.2026).
3. Рекомендації ВООЗ щодо споживання солі [Електронний ресурс] / URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/salt-reduction> (дата звернення: 01.04.2026).
4. Фізіологічна роль натрій хлориду / Навчальний посібник з біохімії. — Київ, 2023. — С. 112–115.
5. Чому Україна продовжує імпортувати сіль, маючи власне родовище [Електронний ресурс] / URL: <https://agronews.ua/news/chomu-ukrayina-prodovzhuye-importuvaty-sil-mayuchy-vlasne-rodovyshe/> (дата звернення: 01.04.2026).
6. ДСТУ 3583:2015. Сіль кухонна. Технічні умови [Електронний ресурс] / URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=62204 (дата звернення: 01.04.2026).
7. Codex Standard for Food Grade Salt (Codex Stan 150-1985). – Rome: FAO/WHO, 2019. – 8 p.

Вікторія Машура
Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми
Харчові технології

Оксана Єрмоленко
викладач хімічних дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і
технологій Національного університету
«Чернігівська політехніка» м.Чернігів, Україна

ХІМІЧНИЙ СКЛАД, ТЕХНОЛОГІЯ ОДЕРЖАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ КОМБУЧИ В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ГАЛУЗІ

Комбуча — це не лише традиційний напій, а складний біотехнологічний об'єкт, що відкриває нові можливості для створення функціональних продуктів і екологічних матеріалів.

В умовах європейської інтеграції та зростаючого попиту на функціональні продукти харчування, дослідження хімічного складу та технологічних особливостей виробництва комбучі є актуальним завданням для вітчизняних підприємств. Комбуча (чайний гриб) являє собою продукт ферментації підсолоджененого чаю симбіотичною культурою оцтовокислих бактерій і дріжджів.

За зовнішнім виглядом зооглея чайного гриба нагадує дископодібну еластичну масу, що за своєю природою є складним конгломератом мікроорганізмів, об'єднаних спільною матричною оболонкою [4]. Основу цього матриксу складає бактеріальна целюлоза, яку синтезують оцтовокислі бактерії, створюючи чисту та високогіроскопічну структуру. У товщі цього специфічного слизового шару дріжджі забезпечують розщеплення вуглеводів до етанолу та вуглекислого газу, а бактерії окиснюють утворений спирт до органічних кислот, паралельно вибудовуючи нові шари целюлозного каркаса [5]. Функціонально зооглея слугує захисним бар'єром та біологічним «будинком», який утримує симбіотичну колонію на поверхні рідини для забезпечення постійного доступу до кисню. Внаслідок цієї діяльності мікроорганізмів утворюється газований напій із приємним кисло-солодким смаком, що нагадує традиційний квас [6].

Якість та функціональні властивості комбучі безпосередньо залежать від параметрів технологічного процесу, де температурний режим та тривалість ферментації визначають фінальну концентрацію антиоксидантів. Встановлено, що найвища активність біологічно активних сполук характерна для напоїв на основі зеленого чаю при бродінні протягом 6–7 днів за температури 25–30 °С. Важливе значення має і початкова концентрація субстрату, адже протидіабетичний потенціал напою суттєво зростає при вмісті цукру 10% та

збільшенні тривалості процесу до 14 днів [5]. Крім того, технологія впливає на вміст спирту: хоча комбуча містить лише незначну кількість етанолу (приблизно 5,5 г/л), що дозволяє класифікувати її як безалкогольний напій, цей показник потребує уваги при вживанні продукту особами з медичними протипоказаннями [4].

Промислове виробництво комбучі базується на суворому дотриманні асептичних умов та автоматизації біотехнологічних процесів для забезпечення стабільності кожної партії [1]. Технологічний цикл розпочинається з підготовки чайного екстракту у варильних котлах, куди додається цукор до досягнення заданої концентрації сухих речовин, після чого субстрат охолоджується в теплообмінниках. На відміну від крафтових методів, на підприємствах використовують ферментаційні резервуари з нержавіючої сталі, обладнані системами термостатування та аерації для керованого розвитку симбіотичної культури [3]. Процес триває до досягнення оптимального рівня рН та балансу органічних кислот, після чого напій піддається тонкій фільтрації для видалення дріжджового осаду та забезпечення мікробіологічної стабільності. Останнім кроком є примусове насичення напою вуглекислотою та його розлив у споживчу упаковку із підтриманням стабільного тиску, що у поєднанні з впровадженням систем НАССР дозволяє гарантувати відповідність продукції високим стандартам безпечності [2].

Крім традиційного використання як пробіотичного напою, комбуча знаходить застосування в інших інноваційних сферах. У дієтології та програмах детоксикації напій цінується за високий вміст глюкуронової кислоти, що сприяє виведенню токсинів із печінки. Вагомий потенціал продукт має і в косметології, де органічні кислоти екстракту комбучі інтегруються у склад пілінгів та тоніків для зволоження та боротьби з акне [4]. Окремим напрямом є еко-інновації, де бактеріальна целюлоза розглядається як перспективний матеріал для створення біорозкладного пакування та «веганської шкіри», що відповідає сучасним принципам сталого розвитку [2].

Впровадження інноваційних технологій культивування комбучі на підприємствах України дозволить розширити асортимент екологічно чистої продукції, що відповідає європейським стандартам якості та принципам здорового харчування. Поєднання раціонального використання біоресурсів та нормативної інтеграції є фундаментальною умовою стабільного функціонування харчової галузі в умовах європейської інтеграції [2; 3].

Список літератури:

1. Харчові технології : підручник / за ред. В. А. Домарецького. Київ : Університет «Україна», 2010. 540 с.
2. Гадзало Я. М. Інноваційні аспекти розвитку харчової промисловості в контексті євроінтеграції. *Економіка АПК*. 2019. № 5. С. 6–14.
3. Технологія напоїв : лабораторний практикум / уклад. С. І. Ковбаса та ін. Чернігів : НТУ «Чернігівська політехніка», 2022. 120 с.
4. Що таке комбуча або чайний гриб: користь і шкода. *Вилки-Палки*. URL: <https://vilki-palki.od.ua/ua/article/scho-take-kombucha-abo-chaynyy-hrib-koryst-i-shkoda> (дата звернення: 01.04.2026).

5. Склад напою з чайного гриба (комбуча). *Екофарм*. URL: <https://ekofarm.info/stati/rezultaty-issledovaniy-dlya-spetsialistov/sostav-napitka-chajnogo-griba-kombucha> (дата звернення: 01.04.2026).

6. Тренд серед напоїв — комбуча: як приготувати вдома. *Donbas24*. URL: <https://donbas24.news/news/trend-sered-napoyiv-kombuca-yak-prigotuvati-vdoma> (дата звернення: 01.04.2026).

Луговська Марія

здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Харчові технології

Смирнова Галина

Викладач циклової комісії харчових технологій,
готельно-ресторанної справи та кейтерингу

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ПАКОДЖЕТ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ АПАРАТ У ХАРЧОВИХ ВИРОБНИЦТВАХ

Забезпечення конкурентоспроможності та стабільного розвитку сучасних закладів ресторанного господарства безпосередньо залежить від систематичного впровадження інноваційних технологій. В Законі України “Про інноваційну діяльність” термін “інновації” трактується як – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [1]. Одним із пріоритетних напрямів є інновації виробничо-технологічного характеру, які пов’язані із впровадженням новітнього обладнання та розробкою унікальних технік приготування страв. Останнім часом активно створюються технології обробки продуктів під великим тиском. Особливе місце займає швейцарська технологія «пакоджетінг» (PacoJet), що базується на процесі надшвидкої гомогенізації сировини та дозволяє створювати кулінарну продукцію принципово нового рівня якості .

Зважаючи на перспективність цього напрямку, у даній роботі досліджено технологічні та конструктивні особливості інноваційного апарату PacoJet, проаналізовано його вплив на фізико-хімічні та органолептичні властивості харчових продуктів, а також обґрунтовано виробничо-економічну доцільність

його впровадження на підприємствах харчової промисловості та в закладах ресторанного господарства.

Сутність технології пакоджетінгу полягає в унікальному процесі мікроподрібнення глибокозамороженої сировини до стану дрібнодисперсної емульсії, що не виключає необхідність її попереднього розморожування. Виробничий цикл розпочинається з підготовки інгредієнтів: продукти подрібнюються, поміщаються у сталеву склянку-ємність (загальний об'єм - 1 л, робочий — 0,8 л), закриваються кришкою та піддаються глибокому заморожуванню при температурі -22°C протягом 24 годин [2].

Ключовим технологічним вузлом гомогенізатора РасоJet є ніж запатентованої форми зі спеціальним кутом заточування лез [3]. Під час роботи пристрою цей ніж обертається зі швидкістю 2000 обертів за хвилину та, повільно опускаючись під тиском 1,2 бара, мікросферами (мікрон за мікроном) зіскоблює заморожений продукт [2]. Завдяки міцності конструкції ножів та надвисокій швидкості обробки, продукт не встигає підтанути, і технологічний температурний ланцюжок не порушується [4]. Продукт перетворюється на гладку однорідну кремоподібну масу з дрібною структурою та ніжною текстурою [2]. У зворотному вигляді продукт зберігається за температури $-12...15^{\circ}\text{C}$ [2].

Суттєвою перевагою використання даного апарату є можливість повної відмови від додавання стабілізаторів та сполучних агентів (зокрема, яєчного білка), що зазвичай застосовуються для створення однорідної структури ковбасних виробів чи паштетів. Дроблення сировини на мікрорівні в замороженому стані дозволяє отримати абсолютно натуральний кінцевий продукт. Оскільки інгредієнти переробляються без термічного впливу під час змішування, кінцева страва зберігає максимальну інтенсивність природного смаку, аромату та кольору [3].

Інтеграція системи РасоJet у виробничий процес дозволяє суттєво оптимізувати витрати робочого часу персоналу та мінімізувати кількість харчових відходів. Процес перетворення заморожених інгредієнтів на готові муси або сорбети займає близько 1 хвилини, що дозволяє працювати порційно і значно збільшує швидкість віддачі страв [4]. Для порівняння: приготування крем-супу пришвидшується у 20 разів (1 хвилина замість 20), фаршу — у 15 разів (2 хвилини замість 30), а збивання вершків займає 45 секунд замість 5 хвилин [2]. Продукт можна обробляти багаторазово: якщо при зберіганні маса кристалізується, її достатньо обробити знову без втрати якості сировини, що зводить втрати практично до нуля.

Сфера застосування технології охоплює широкий спектр підприємств харчування. В ресторанах апарат використовується для підготовки до

виробництва морозива, сорбетів, паштетів, соусів та фаршу (наприклад, для надшвидкого приготування бургерів) [2]. Прикладом кулінарних інновацій може слугувати сорбет зі смаком атлантичного оселедця з кардамоном, текстура якого ідеально імітує кульку морозива при температурі подачі -15°C [4]. Технологія також ідеально підходить для кейтерингу (виробництво 40 порцій паштету за 15 хвилин), а також для лікарень і дитячих садків, де вона дозволяє розширити асортимент високоякісних дієтичних страв [2]. З появою додаткових наборів (PacoJet Coupe Set) функціонал апарату поповнився можливостями обробки свіжих продуктів: різанням, подрібненням та збиванням рідких мас без їх нагрівання [3].

Впровадження системи PacoJet слугує показовим зразком того, як сучасні інновації здатні повністю трансформувати та вдосконалювати технологічні процеси в закладах харчування. Використання гомогенізатора PacoJet дозволяє автоматизувати трудомісткі процеси, мінімізувати харчові відходи та відмовитися від штучних стабілізаторів [5].

Завдяки унікальній технології мікроподрібнення замороженої сировини під тиском, заклади харчування отримують можливість створювати натуральні, дієтичні та креативні страви преміальної якості з бездоганними органолептичними показниками, значно підвищуючи власну конкурентоздатність на ринку [3].

Список літератури:

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» № 40-IV від 4 липня 2002 року (поточна редакція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>
2. Влащенко Н. М. Інноваційні технології у ресторанному, готельному господарстві та туризмі : навч. посібник / Н. М. Влащенко ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків, 2018. – 373 с. URL: <https://core.ac.uk/download/162019759.pdf>
3. Нові креативні тенденції поєднання інгредієнтів, способів приготування та подавання страв // Навчально-методичний комплекс Державного університету «Житомирська політехніка». URL: <https://learn.ztu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=183795>
4. Офіційний сайт виробника системи Pacojet (Швейцарія). Micro-pureeing technology. URL: <https://pacojet.com/en/>
5. Технічні характеристики та опис процесу гомогенізації апарату Pacojet // Техснаб: обладнання для HoReCa. URL: <https://techsnab.com.ua/ua/apparat-pacojet-ii-sirman-2168>

СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ

Рондар Ірина

Викладач циклової комісії
гуманітарних дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету
«Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

МОВНА НОРМА ТА ПРОФЕСІЙНА КОМУНІКАЦІЯ В ЕКОНОМІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Мовна норма - це система правил, що забезпечує правильність і єдність літературної мови. У сфері економіки вона виконує ключову функцію: гарантує точність і зрозумілість професійної комунікації, що має значення для бізнесу, фінансів та управління.

Мовна норма як основа економічного дискурсу

- Лексичний рівень: коректне використання економічної термінології (ліквідність, капіталізація, інвестиції, маржинальність).
- Граматичний рівень: правильне узгодження числівників, відмінювання термінів, адаптація іншомовних слів без дослівного перекладу.
- Стилiстичний рівень: відповідність тексту офіційно-діловому чи науковому стилю, відсутність емоційно забарвлених елементів.
- Орфографічний рівень: дотримання правописних норм у професійних документах, де неточність у написанні може змінити зміст або юридичну силу тексту.

Професійна комунікація в економічному середовищі

- Усна комунікація: переговори, презентації, виступи на конференціях. Важливі чіткість, логічність і переконливість.
- Письмова комунікація: контракти, угоди, фінансові звіти, аналітичні огляди. Вимагають максимальної точності та стандартизації.
- Електронна комунікація: корпоративні листи, ділові повідомлення, онлайн-презентації. Важливим є поєднання офіційності й лаконічності.

Економічний дискурс як особлива сфера

Економічний дискурс - це сукупність мовних практик у сфері економіки. Його характерні риси:

- стандартизованість (типові формати документів, уніфіковані формули);
- точність і однозначність (терміни мають чітко визначене значення);
- глобальний вимір (часті запозичення з англійської, які потребують адаптації до української мовної системи).

Виклики та проблеми

- Неточність у мовному оформленні документів може спричинити фінансові чи юридичні ризики.

- Неправильне використання термінів ускладнює комунікацію між партнерами.
- Англіцизми часто витісняють українські відповідники (менеджмент замість управління).
- Цифровізація економіки породжує нові терміни, які потребують унормування.

Значення мовної норми для комунікації в економічній сфері

- Забезпечує зрозумілість і єдність у економічній сфері.
- Формує культуру ділового мовлення як показник компетентності.
- Підвищує репутацію фахівця та компанії: мовна культура формує довіру.
- Виконує функцію соціальної репрезентації: мова відображає статус і професійну компетентність суб'єктів економічної діяльності.

Мовна норма та професійна комунікація в економічному дискурсі - взаємопов'язані явища. Норма забезпечує правильність і точність, а комунікація — результативність і ефективність. Їхнє поєднання формує сучасну культуру ділового мовлення, що є необхідною умовою успішної діяльності економістів, підприємців і менеджерів.

Список літератури

1. Белік А. Українська мова за професійним спрямуванням: навч. посіб. – Київ, 2023. – 175 с.
Режим доступу: <https://surl.li/vaxxwu>
2. Бізнес-комунікації : навчально-методичний посібник до вивчення дисципліни для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент», що навчаються за освітньо-професійною програмою «Менеджмент і бізнес-адміністрування» / уклад. Ю. П. Воржаківа. – Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. - 77 с.
Режим доступу: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/e500860d-570c-4cec-9c2e-e5167dcd51c3/content>
3. Голоух Л. В. Українська мова за професійним спрямуванням : навч. посіб. для студентів факультету економіки та управління. – Луцьк : Вежа-Друк, 2023. – 192 с.
Режим доступу: <https://surl.li/acqvym>
4. Назаревич Л. Т., Равлів І. П., Федак С. А. та ін. Норми сучасної української літературної мови : навч. посіб. – Тернопіль : ТНТУ, 2019. – 320 с.
Режим доступу: <https://surl.li/lhyuiy>
5. Підгурська В. Ю., Голубовська І. В. Українська мова за професійним спрямуванням : навч. посіб. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2022. – 192 с. – Режим доступу: <https://eprints.zu.edu.ua/33841/1/Pidgurska.pdf>
6. Рибачок С. М., Дуда О. І., Пятничка Т. В. Англо-український економічний глосарій з курсу «Теорія і практика перекладу економічного тексту» освітньо-професійної програми «Бізнес-комунікації та переклад» спеціальності 035 «Філологія». – Тернопіль : ФО-П Шпак В. Б., 2023. – 65 с.
Режим доступу: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi81/0060850.pdf>
7. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням: навч. посіб. – Київ : Алерта, 2023. – 536 с.
Режим доступу: <file:///C:/Users/43Ket/Downloads/Shevchuk%202023.pdf>
8. Томілін О. О., Тютюнник Ю. М., Бражник Л. В., Дроботя Я. А. Фінансово-економічний словник-довідник / за наук. ред. проф. О. О. Томіліна. – Полтава: ПДАУ, 2023. – 108 с.
Режим доступу: <https://dspace.pdau.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9ce549db-2874-4179-808c-53cf3f74f4d3/content>

9. Фінансово-економічний словник : словник-довідник / кол. авт.: Юнін О. С., Круглова О. О., Савельєва М. О. та ін. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2018. – 164 с.

Режим доступу: <https://file.lib.in.ua/pdf/yunina-maryna-finansovo-ekonomichnyi-slovnuk.pdf>

10. Трансформація бізнесу для сталого майбутнього: дослідження, цифровізація та інновації : монографія / за ред. д.е.н., проф. О. А. Сороківської. – Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2024. – 593 с.

Режим доступу:

https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/46522/1/Monohrafiya_2024.pdf.pdf

Бурдюгова Світлана

Викладач циклової комісії
загальноосвітніх дисциплін

Богдан Катерина

Здобувачка фахової передвищої освіти
Освітньо-професійної програми
Облік і аудит

ВСП «Фаховий коледж економіки і
технологій Національного університету
«Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ЕКОТРАНСПОРТ У МІСТАХ: НОВІТНІ НАПРЯМКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Забруднення повітря є серйозною глобальною проблемою, яка безпосередньо впливає на здоров'я людей і довкілля. За даними ВООЗ, мільйони людей щороку помирають передчасно через забруднене повітря, значна частина якого пов'язана з транспортом. Автомобільний транспорт викидає в атмосферу небезпечні речовини, такі як оксид вуглецю, діоксид азоту та дрібнодисперсійні частинки, що шкодять організму людини.

Окремою проблемою є шумове забруднення, адже до 60–80 % шуму в містах створює саме транспорт. Постійний шум негативно впливає на нервову систему, може викликати стрес, підвищення тиску та інші захворювання. Дослідження показують, що люди, які проживають поблизу жвавих доріг, частіше мають проблеми зі здоров'ям [2].

Сьогодні все більше міст світу звертають увагу на екологічно чистий транспорт, адже автомобілі з бензиновими і дизельними двигунами значно забруднюють повітря, створюють шум і погіршують комфорт мешканців. Тому з'являються різні альтернативні способи пересування, які одночасно зручні для людей і безпечні для довкілля. Зокрема, електротранспорт дозволяє зменшити викиди CO₂ та суттєво знизити рівень шуму в міському середовищі.

Різні країни світу вже мають успішний досвід впровадження екологічного транспорту, який може бути корисним для України. У Норвегія електромобілі

займають понад 80% продажів нових авто завдяки державним пільгам, безкоштовним паркінгам і розвиненій мережі зарядних станцій. У Амстердамі активно розвивається велосипедна інфраструктура - понад половина поїздок у місті здійснюється саме на велосипедах, що значно зменшує викиди.

У Шеньчжені повністю електрифіковано громадський транспорт: усі автобуси (понад 16 тисяч) працюють на електриці, що суттєво покращило якість повітря. У Парижі активно обмежують використання авто в центрі міста та розширюють мережу громадського і велосипедного транспорту. Такий міжнародний досвід показує, що поєднання державної підтримки, інфраструктури та змін у поведінці людей є ключем до успішного переходу на екологічний транспорт.

В Україні електротранспорт функціонує приблизно у 35 містах, а в окремих, як-от Вінниця, забезпечує до 80 % пасажирських перевезень[1].

У країні вже реалізуються міжнародні програми, зокрема за підтримки фінансових інституцій, які допомагають оновлювати громадський транспорт. Багато міст поступово переходять на електробуси, трамваї та тролейбуси, модернізуючи інфраструктуру. Хоча електротранспорт дорожчий у закупівлі, він значно дешевший в експлуатації та окупається за кілька років. Водночас такі зміни потребують значних інвестицій і продуманого підходу до тарифів на проїзд. У підсумку розвиток електротранспорту є важливим кроком для покращення екології та сталого розвитку українських міст.

Серед найпоширеніших напрямів – електромобілі, електросамокати, електровелосипеди та громадський транспорт на електричній або гібридній енергії. Наприклад, у Києві почала активно розвиватися система прокату електросамокатів і велосипедів, що дозволяє швидко пересуватися центром без авто. У Львові з'являються електробуси, які замінюють старі дизельні маршрути, що значно зменшує шкідливі викиди[3].

Інфраструктура є ключовим елементом розвитку еко транспорту. Міста облаштовують спеціальні велодоріжки, створюють станції для зарядки електромобілів і прокатні сервіси для електросамокатів та велосипедів. У Львові, наприклад, відкрито кілька «зелено-станцій» для електротранспорту, де можна зарядити автомобіль і взяти електросамокат на прокат. У Києві та Харкові поступово з'являються окремі смуги для велосипедистів, що робить поїздки безпечнішими.

Україна планує до 2030 року повністю перейти на електричний громадський транспорт, щоб зробити міста більш екологічними. Держава співпрацює з міжнародними партнерами, зокрема з Європейським інвестиційним банком, щоб отримати фінансування та підтримку. Також планують підтримувати виробництво електромобілів в Україні та зберігати пільги на їх ввезення. Уже зараз в Україні є десятки тисяч електрокарів і тисячі зарядних станцій. Крім того, змінюють будівельні норми, щоб зарядки можна було встановлювати майже всюди. У підсумку це має зробити транспорт дешевшим в експлуатації та менш шкідливим для довкілля[4].

Цифрові технології відіграють важливу роль у розвитку еко транспорту. Мобільні додатки дозволяють планувати маршрути, перевіряти наявність

прокатного транспорту та обирати оптимальний шлях. Це інтегрує різні види пересування, наприклад, поєднання електросамоката та метро, роблячи поїздки швидшими і зручнішими. Наприклад, У Києві популярними є сервіси спільної мобільності, які дозволяють через один додаток орендувати велосипед, самокат або електромобіль. Такі рішення сприяють зменшенню використання приватних автомобілів і роблять пересування більш екологічним та ефективним.

Для користування мікромобільністю популярними є сервіси прокату, такі як Bolt та Jet. У Львові і Києві можна користуватися цими сервісами для коротких поїздок, поєднуючи їх із громадським транспортом.

Екотранспорт також змінює поведінку людей. У багатьох містах проводять дні без авто, заохочують пересування на велосипеді або електросамокаті, створюють пішохідні зони. Такі заходи формують більш свідоме ставлення до довкілля і стимулюють здоровий спосіб життя.

Отже, екотранспорт стає невід'ємною частиною розвитку сучасних міст. Він допомагає робити міське середовище чистішим, тихішим і комфортнішим, зменшує негативний вплив на довкілля і спонукає людей обирати більш екологічні та практичні способи пересування. Завдяки новітнім технологіям та інфраструктурі, пересування містом стає швидким, безпечним і дружнім до природи.

Список літератури

1. Вплив транспорту на екологію міста. Аналіз та стратегії для України. Режим доступу: https://ucn.org.ua/wp-content/uploads/2017/02/transport-ukr4_small.pdf
2. Майбутнє українських міст: звичні скотовозки чи сучасний електротранспорт. Режим доступу: <https://www.unian.ua/economics/transport/10513221-maybutnye-ukrajinskih-mist-zvichni-skotovozki-chi-suchasniy-elektrotransport.html>
3. Україна перейде на екологічний громадський транспорт. Режим доступу: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ukraina-perejde-na-ekologichnij-gromadskij-transport-nazvano-termini/>
4. Як Україна переходить на громадський електротранспорт. Режим доступу: <https://lnk.ua/IIttRprL>

СЕКЦІЯ 4. СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ТА ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА

Бурдюгова Світлана
Викладач циклової комісії
загальноосвітніх дисциплін

Товстогон Маргарита
Здобувачка фахової передвищої освіти
Освітньо-професійної програми
Харчові технології

ВСП «Фаховий коледж економіки і
технологій Національного університету
«Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

РОЛЬ ГРОМАДИ У ЗМЕНШЕННІ ЗАБРУДНЕННЯ МІСТА ЧЕРНІГІВ

Забруднення довкілля - процес зміни складу і властивостей однієї або декількох сфер Землі внаслідок діяльності людини. Приводить до погіршення якості атмосфери, гідросфери, літосфери та біосфери [5].

Забруднення довкілля в Україні залишається критичним, насамперед через війну. За даними Державної екологічної інспекції, станом на 20 лютого 2026 року задокументовані збитки від російської агресії перевищили 6,397 трлн грн (за період з 24 лютого 2022 по 20 лютого 2026). Це задокументовані факти злочинів проти довкілля, які фіксують щотижня [2].

Поговорімо про Чернігів, що не лишається осторонь від цієї проблеми. З початку повномасштабного вторгнення, за даними Державної екологічної інспекції в Чернігівській області (станом на кінець січня - початок лютого 2026 року), шкода довкіллю від російської агресії сягнула понад 32 мільярди гривень. У повітря потрапило близько 600 тонн шкідливих речовин, забруднено майже 160 гектарів земель, а річки, зокрема Десна, досі відчувають наслідки токсичних скидів і пожеж [4].

Та ми не закриваємо очі на цю проблему. Наша громада активно бореться з цим. У Чернігові існують громадські організації, які, поміж інших своїх завдань, стабільно влаштовують зустрічі для покращення екологічної ситуації. А деякі з них - конкретно створені для усунення цієї проблеми.

Однієї з них є громадська організація Будуємо Україну Разом - БУР. Це організація, яка створює для молоді можливість творити зміни в країні через волонтерство. Їх цінності: відповідальність, вовіра, віра в Україну, цінність рівності/різності [1].

Громадська організація БУР пропонувала різні ініціативи для всіх охочих. Вони влаштовували толоки по Ялівщині, зібравши велику кількість сміття; збирали команду для усунення наслідків ракетного удару по драматичному

театру ім. Т. Шевченка в 2023 році, що допомогло покращити безпекову ситуацію в приміщенні; пропонували долучитися до прибирання колишнього кінотеатру «Перемога», що наразі служить приміщенням для ГО «Еко Місто Чернігів».

Урбаністична ініціатива Еко Місто Чернігів спрямована на покращення якості життя через проекти активації публічних просторів та формування спільнот. Це не просто простір - це місце для ваших ідей і самовираження. Значна увага приділяється популяризації принципів свідомого споживання ресурсів, зокрема зменшенню використання пластику та розвитку практик його повторного використання.

Одним із напрямів діяльності організації є проект Plastic Fantastic - майстерня та бренд, що досліджують процеси переробки вторинного пластику і популяризують його використання як ресурсу для предметного дизайну.

Іншим важливим проектом є Велокухня - соціальна веломайстерня для покращення сталої мобільності у постраждалих від бойових дій та деокупованих громадах. На даний момент завдяки роботі майстрів та підтримці волонтерів передано більше 750 велосипедів у різні міста та селища України.

Ще одним напрямком діяльності є Peremoha Lab - це мейкерспейс при Національному університеті «Чернігівська політехніка», в якому сходяться наука, культура та громадське життя, задля розвитку інновацій на перетині різних галузей знань[3].

Peremoha Lab слугує платформою для зустрічей дослідників, науковців, митців, дизайнерів та інших творчих особистостей з метою сприяння міждисциплінарному обміну ідеями та створенню інноваційних проектів. Крім того, простір підтримує розвиток місцевої мейкерської спільноти, забезпечуючи можливості для спільної роботи, навчання та експериментування.

Важливу роль у розвитку молодіжного руху та підтримці громадських ініціатив у місті відіграє осередок Всеукраїнської молодіжної громадської організації «Фундація Регіональних Ініціатив» (ФРІ Чернігів) - це потужний центр підтримки молодіжного руху, молодіжних організацій та підготовки молодих лідерів в Україні. Вони мають освітній напрямок, який організовує лекції по збереженню чистоти в місті та заохочує молодь до участі в екологічних ініціативах, зокрема толоках із прибирання лісових територій та міських просторів [7].

Важливим осередком розвитку молодіжних ініціатив у регіоні є Чернігівський Обласний Молодіжний Центр (ЧОР) - це сучасний простір для розвитку, спілкування та реалізації молодіжних ініціатив [8].

Центр працює як платформа для неформальної освіти, творчих проектів та соціальних змін у регіоні. Їх мета створити умови для самореалізації, обміну досвідом, формування цінностей активного громадянства та розвитку компетенцій молодих людей Чернігівщини. Серед заходів, що проводяться у центрі, варто відзначити творчі майстерні з колажування. Такий підхід сприяє повторному використанню паперових матеріалів, зменшенню утворення відходів та водночас популяризує екологічно свідомі практики серед молоді. Це чудовий досвід, який допомагає нашому місту бути чистішим.

Ми не стоїмо на місці. Із кожним кроком, кожною новою залученою людиною та створеною ініціативою ми рухаємося вперед та робимо нашу планету кращою. Ми діємо та продовжуємо дбати про наше життя та добробут.

Екологічне забруднення - це реальна загроза нашому здоров'ю, природі та майбутньому. Від глобальних 9 мільйонів смертей щороку через брудне повітря до понад 32 мільярдів гривень шкоди довкіллю Чернігівщини від війни - ми вже відчуваємо наслідки. Але в Чернігові є надія: БУР з толоками та відбудовою, Еко Місто з переробкою пластику та веломайстернею, Фондація екологічних ініціатив, та Чернігівський обласний молодіжний центр з освітніми заходами та креативними екологічними подіями - усі вони показують, що зміни можливі.

Починаймо з малого: сортуємо сміття, не спалюємо листя, економимо ресурси, долучаємося до місцевих ініціатив. Разом ми здатні зробити Чернігів чистішим і здоровішим для всіх нас.

Список літератури

1. Будуємо Україну разом. Режим доступу: <https://www.bur.org.ua/hto-my/>
2. Війна завдала екології України збитків на трильйони. Режим доступу: <https://socportal.info/ua/news/ekologi-rozkрили-masshtab-ruinuvan-prirodi-ukraini-zbitki-perevishchili-6-4-trln-griven/>
3. Громадська організація «Еко місто – Чернігів». Режим доступу: <https://ecomisto.org.ua/projects/peremoha-lab/>
4. Державна екологічна інспекція України. Режим доступу: <https://dei.gov.ua/>
5. Забруднення довкілля. Режим доступу: <https://surl.li/dheqyc>
6. Екологічні збитки України від російської агресії сягнули майже 6,4 трлн грн: найбільше постраждали ґрунти. Режим доступу: <https://delo.ua/news/ekologicni-zbitki-ukrayini-vid-rosiiskoyi-agresiyi-syagnuli-maize-64-trln-grn-naibilse-postrazdali-grunti-458971/>
7. Фондація регіональних ініціатив. Чернігів. Режим доступу: <https://fri.com.ua/chernihivs-ka-fri/>
8. Чернігівський обласний молодіжний центр. Режим доступу: <https://platforma.volunteer.country/organizations/cernigivskii-oblasnii-molodiznii-centr-cor>

Жостка Алла

Викладач циклової комісії загальноосвітніх дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ЗМІНИ У ПОБУТОВІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Анотація. У тезах проаналізовано трансформації побутової культури українців в умовах війни після широкомасштабного російського вторгнення в Україну. Визначено ключові зміни у повсякденних практиках, житловому просторі, соціальних взаємодіях, ролі жінки, освітньому процесі та структурі продуктового кошика.

Ключові слова: побутова культура, повсякденність, війна, українське суспільство, освіта, харчування, гендерні ролі.

Повномасштабна війна, що розпочалася після широкомасштабного російського вторгнення в Україну, спричинила глибокі трансформації у повсякденному житті українців. Побутова культура, як сукупність щоденних практик і моделей поведінки, зазнала суттєвих змін під впливом безпекових, економічних та соціальних викликів.

Одним із ключових напрямів змін стало переосмислення житлового простору. Оселі українців почали виконувати не лише функцію проживання, а й безпеки: поширилися практики облаштування укриттів, формування запасів, підготовки «тривожних валіз». Відключення електроенергії суттєво вплинули на організацію побуту, режим дня та способи ведення господарства.

В умовах війни трансформувалася структура продуктового кошика. Українці частіше віддають перевагу базовим і доступним продуктам тривалого зберігання (крупі, борошню, консерви), що пов'язано з економічною нестабільністю та порушенням логістичних ланцюгів. Зросла роль продовольчих запасів та автономності домогосподарств.

Суттєвих змін зазнали соціальні взаємодії. Посилилася роль горизонтальних зв'язків, взаємодопомоги та волонтерства як важливих механізмів підтримки суспільства. Локальні громади стали осередками соціальної стійкості.

Окремого значення набули зміни у ролі жінки. У воєнний час жінки значно розширили свої соціальні функції: вони беруть активну участь у волонтерській діяльності, організації побуту, громадських ініціативах, а також у сфері безпеки й оборони. Це свідчить про трансформацію традиційних гендерних ролей та зростання суспільної активності жінок.

Важливим напрямом змін стала сфера освіти. Освітній процес адаптувався до умов війни через впровадження дистанційного та змішаного навчання. Проведення занять в умовах повітряних тривог, використання укриттів та залежність від енергопостачання суттєво вплинули на якість та організацію навчання, водночас підвищивши роль цифрових технологій і самостійної роботи.

Культурний вимір побуту також трансформувався: зросла роль національної символіки, змінилися традиції святкування, сформувалися нові практики солідарності та взаємної підтримки.

Отже, зміни у побутовій культурі українців у воєнний час відображають процес адаптації суспільства до екстремальних умов. Вони демонструють високий рівень соціальної мобілізації, гнучкість повсякденних практик і здатність до самоорганізації.

Список літератури

1. Національна академія наук України. Соціальні процеси в Україні в умовах війни. Київ, 2022. URL: <http://www.nas.gov.ua>
2. Київський міжнародний інститут соціології. Динаміка суспільних настроїв в Україні у 2022–2024 рр. Київ, 2024. URL: <https://kiis.com.ua>
3. Центр Разумкова. Українське суспільство в умовах війни. Київ, 2023. URL: <https://razumkov.org.ua>

4. Міністерство освіти і науки України. Організація освітнього процесу в умовах воєнного стану: методичні рекомендації. Київ, 2022. URL: <https://mon.gov.ua>
5. Організація Об'єднаних Націй. Гуманітарні звіти щодо України за 2022–2024 рр. Нью-Йорк, 2024. URL: <https://www.un.org>

Larisa Kudriashova

Head of the Cycle Commission of Humanities
Teacher of the Highest Qualification Category

Sofia Diuzhova

Student of Professional Pre-Higher Education
Educational and Professional Program in Marketing

Separated Structural Unit “College of Economics and Technologies
of Chernihiv Polytechnic National University”
Chernihiv, Ukraine

MODERN AND EFFECTIVE METHODS OF LEARNING ENGLISH

In most schools, English is still taught using traditional methods: memorizing words, doing exercises, and translating texts. However, many students, even after several years of study, cannot communicate fluently in English.

This raises the question: are traditional methods really effective?

In today's world, there are many alternative ways to learn a language—through games, movies, social media, and even artificial intelligence. These methods are often more engaging and closer to real-life language use.

Therefore, there is a need to explore which non-traditional approaches are the most effective.

1. Natural Acquisition Method (like children learn)

This method is based on how children learn their native language—without translation, through context and repetition. Learners understand words through images, situations, and associations.

The advantage of this method is that it creates a direct connection between a word and its meaning without translating into the native language. This leads to faster understanding and use of the language.

2. Game-Based Learning

Learning a language through video games combines education with entertainment. While playing, users read tasks, listen to dialogues, and interact with other players in English.

This approach increases motivation and helps learners acquire vocabulary naturally, without pressure.

3. Learning Through Movies and TV Series

This method involves watching English-language content with subtitles at first, and later without them. The focus is placed not on individual words, but on whole phrases and expressions.

This helps improve understanding of natural speech, intonation, and pronunciation.

4. “Lazy” Learning (Passive Immersion)

This method involves creating an English-language environment without much effort. For example:

- changing the phone language
- watching short videos in English
- following English-language pages

Even without formal studying, the brain gradually gets used to the language.

5. Thinking in English

This approach involves developing the habit of thinking in English instead of translating from the native language. For example, you can describe your actions or plan your day in English.

This significantly improves speaking speed and helps overcome the language barrier.

6. Using Artificial Intelligence

Modern technologies allow learners to use AI as a conversation partner. This makes it possible to:

- practice dialogues
- receive corrections
- learn at your own pace

This method is accessible and personalized.

7. Acting Method

This method involves repeating lines from movies or videos while copying intonation, emotions, and pronunciation.

It helps not only to learn words but also to sound natural and confident.

What about my favorite method of learning English is using artificial intelligence. It allows me to practice speaking, get corrections, and learn at my own pace. This method is convenient, interesting, and helps me improve quickly.

Conclusion

Modern methods of learning English differ significantly from traditional approaches and open up new opportunities for effective learning. Using games, movies, social media, thinking in English, and artificial intelligence makes the learning process more natural and closer to real communication.

An important advantage of these methods is increased motivation, as learning becomes not only useful but also enjoyable. Moreover, they help develop practical skills, especially listening and speaking.

Thus, combining different modern approaches is the most effective way to learn English, as it allows learners to develop language skills comprehensively and use the language confidently in everyday life.

Reference list:

1. [<https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/5111?>]
2. [<https://www.education.ua/blog/49751/>]
3. [<https://teacheng.info/theory/articles/>]
4. [<https://vseosvita.ua/library/stattia-interaktyvni-metody-navchannia-anhliiskoi-movy-iak-instrument-rozvytku-komunikatyvnoi-kompetentnosti-uchniv-u-suchasnomu-osvitnomu-seredovyshe-912228.html?>]
5. [<https://shop.dinternal-education.ua/article/suchasni-metodi-vivchennya-anglijskoyi-movi/?>]

Кудряшова Лариса

Викладач іноземної мови

Гальченко Анастасія

Здобувач фахової перед вищої освіти

Освітньо-професійної програми Маркетинг

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій

Національного університету «Чернігівська політехніка»

м. Чернігів, Україна

THE INFLUENCE OF ENGLISH ON MODERN YOUTH CULTURE

In today's globalized world, the English language performs not only a communicative but also a culture-forming function. It is increasingly integrating into various spheres of Ukrainian society, particularly into the youth environment. As noted in academic research, a foreign language today serves as an important factor in shaping a multicultural personality and provides a connection between different cultural traditions[3].

Culture as a concept is multifaceted and includes various components: language culture, musical culture, behavioral norms, a system of values, fashion, and lifestyle. All these elements are influenced by the English language through global processes, media, and digital technologies. Young people are the most open to such changes, as they actively consume English-language content and adapt it to their own cultural environment.

1. Anglicisms as an element of cultural transformation

One of the most noticeable manifestations of the influence of the English language is the active penetration of anglicisms into youth speech. Scientific studies show that this process is associated with the strengthening of international connections, globalization, and Ukraine's integration into the global cultural space [4].

At the same time, anglicisms perform not only a nominative function but also a cultural one: they reflect new phenomena, lifestyles, and social trends. Thus, youth language becomes a kind of indicator of changes in the culture of society.

2. Youth slang as a reflection of generational culture

Youth slang is a distinct layer of language that is directly connected with the level of cultural development of society. Researchers emphasize that modern Ukrainian slang is largely shaped by the influence of the English language and reflects the cultural orientations of young people[5].

Moreover, recent studies (2024) show that the development of slang largely depends on mass culture, the Internet, and digital technologies, which are predominantly English-speaking[2]. As a result, slang becomes not only a means of communication but also a form of cultural self-identification for youth.

3. The influence of English-language music and media on cultural preferences

The significant influence of the English language can be observed in the field of musical culture. Young people активно consume English-language content—songs, clips, videos—which shapes their tastes and cultural orientations. As a result, English gradually establishes itself as the language of popular culture.

At the same time, as researchers note, modern youth culture is shaped by media and global processes that define new cultural models of behavior [1]. This is reflected in the choice of music, lifestyle, and even ways of self-expression.

4. The English language and the formation of youth values

The English language influences not only the external manifestations of culture but also internal ones—the system of values. Through English-language content, young people adopt new ideas related to individualism, freedom of expression, tolerance, and openness to the world.

Scholars emphasize that intercultural communication has become one of the key characteristics of modern Ukrainian society, and its development is directly linked to the spread of the English language[3]. This means that English influences the formation of young people's worldview and their cultural identity.

5. The influence of English on fashion and lifestyle

Another important aspect is the influence of the English language on youth fashion and lifestyle. Through social media and media platforms, global trends—often of English-language origin—are disseminated. Young people adopt not only vocabulary but also external cultural attributes: clothing style, behavior, and ways of self-presentation.

This process can be explained by the fact that globalization contributes to the unification of cultural models, and the English language acts as their main carrier [4].

6. The English language as part of cultural identity

Modern Ukrainian youth increasingly perceive the English language as part of their own identity. It is used not only for education or work but also in everyday life—in communication, social networks, and creative expression.

At the same time, there are ongoing discussions in society about the role of the English language, particularly regarding its possible official status and its impact on

national culture [6]. This indicates that its role goes beyond that of a simple language and becomes a cultural phenomenon.

Conclusion

Thus, the English language has a complex influence on the culture of modern Ukrainian youth. It manifests itself in various spheres: speech, music, fashion, behavior, and value systems. Anglicisms and youth slang reflect cultural changes, while English-language content shapes new cultural orientations.

On the one hand, this influence promotes openness to the world, the development of intercultural communication, and the expansion of young people's worldview. On the other hand, it may lead to a partial loss of national cultural identity. Therefore, it is important to maintain a balance between integration into the global cultural space and the preservation of one's own cultural identity.

Список літератури

1. Англійська мова як чинник глобалізації. URL: <https://isp.pano.pl.ua/article/view/270942>
2. Вплив англійської мови на сучасну українську. URL: <https://molodyvchenyi.ua/index.php/journal/article/view/6310>
3. Мовна ситуація в Україні в умовах глобалізації. URL: <https://mir.dspu.edu.ua/article/view/296991>
4. Особливості функціонування англійської мови в сучасному українському суспільстві. URL: <https://journals.pnu.if.ua/index.php/fohium/article/view/100>
5. Роль англійської мови в міжкультурній комунікації. URL: <https://jlingst.donnu.edu.ua/article/view/9353>
6. Чи стане англійська мовою спілкування в Україні. URL: <https://www.dw.com/uk/ci-stane-anglijska-movou-spilkuвання-v-ukraini/a-66075615>

Кобзар Вікторія

Викладач циклової комісії Правових дисциплін

Вовк Олександр

Здобувач фахової передвищої освіти
Освітньо-професійної програми Право

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська

політехніка»

М. Чернігів, Україна

ВТРАТА ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА В КОНТЕКСТІ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Сьогодні втрата військового майна є що не найбільш актуальним, але мало дослідженим питанням, з огляду на сукупність тих обставин, які лежать в основі розвитку суспільних відносин в умовах будь-то збройного конфлікту, воєнного стану чи війни. В основі статті лежить мета, спрямована на те, щоб системно проаналізувати об'єктивну сторону кримінального правопорушення,

передбаченого статтею 413 ККУ – «Втрата військового майна», визначити зміст діяння та наслідки його вчинення, оцінити економічний та правовий вплив такої втрати на державу та військову організацію, а також внести пропозиції щодо удосконалення законодавства та практики його застосування для зменшення ризиків та більш ефективного і надійного захисту державних інтересів.

Втрата військового майна в контексті об'єктивної сторони є інкримінованим діянням на рівні диспозиції і санкції статті 413 Особливої частини Кримінального кодексу України [1] (надалі — ККУ), яка передбачає кримінальну відповідальність у вигляді позбавлення волі за втрату або зіпсування військового майна: ввірених для службового користування зброї, бойових припасів, засобів пересування, предметів технічного постачання або іншого військового майна внаслідок порушення правил їх зберігання, а частинами другою та третьою покарання визначається більш жорстким.

З цього можна зробити висновок, що військове майно (транспорт, боєприпаси і таке інше) має дуже високу цінність для законодавця та держави в цілому, особливо в період воєнного стану і війни.

З цим, безумовно, неможливо не погодитись через високу необхідність матеріального і матеріально-технічного забезпечення війська в період війни та, загалом, у звичайному стані, оскільки Збройні сили України виконують надважливі для держави та суспільства завдання, пов'язані з забезпеченням безпеки, територіальної цілісності та недоторканності держави, а також виконанням обов'язків, передбачених міжнародними договорами України.

Оскільки Збройні сили України (надалі — ЗСУ) виконують не лише функції війська в прямому значенні, а й залучаються як охорона особливо важливих об'єктів держави, допомагають населенню в надзвичайних ситуаціях, а також активно беруть участь у миротворчих місіях, допомозі державам-союзникам при здійсненні ними певних операцій, проводять навчання, займаються розвідкою та контр-терористичною діяльністю, охороняють кордони та виконують безліч інших важливих задач, — то для забезпечення їхньої професійної і безперервної роботи законодавець визначив відповідальність за втрату такого майна саме на кримінально-правовому рівні, позначивши таким чином важливість об'єкта кримінально-правової охорони. Адже при втраті майна такого значення можуть постраждати права та інтереси громадян, та навіть може бути завдана шкода світовій безпеці.

Зазначимо, що з об'єктивної сторони стаття 413 ККУ передбачає відповідальність саме за дію або бездіяльність у порушенні правил зберігання ввіреного для службового використання військового майна, через яку відбулася втрата майна або його зіпсування.

Під словом «зберігання військового майна» мається на увазі таке поводження з майном, яке б забезпечило його збереженість і готовність до застосування.

Варто також додати, що дана стаття є бланкетною, і для її кваліфікації необхідно враховувати й інші нормативні акти, такі як військові статuti і таке інше.

Правила зберігання військового майна визначаються також певними нормативно-правовими актами, в яких зазначені норми щодо зберігання, транспортування, охорони, використання та інших дій з військовим майном. Наприклад, як Закон України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України», Постанова Кабінету Міністрів України №1294, Постанова Кабінету Міністрів України №28, Статут внутрішньої служби ЗСУ, Наказ Міністерства оборони України №440, Наказ Міністерства оборони України №300.

Обов'язковою умовою кримінальної відповідальності за втрату майна є наявність зв'язку між втратою майна та порушенням правил зберігання майна, перевезення і тому подібного.

Якщо втрата сталася з інших причин, які настали не з волі особи або не через порушення правил, склад втрати майна відсутній.

Якою ж насправді є оцінка наслідків втрати військового майна, з огляду на зовнішню реалізацію такого правопорушення? Не викликає сумнівів той факт, що наслідки втрати військового майна можуть бути досить серйозними як для того, хто втратив майно, так і для держави, оскільки кожна наявна у використанні одиниця військового майна може впливати на певний розвиток подій і, відповідно, їх наслідків, а її відсутність на пряму впливає на здатність війська виконувати свої завдання: як безпосередньо бойові, так і по ліквідації певних катастроф, захисту населення та в міжнародних операціях.

Наприклад, втрата двох бойових машин піхоти може призвести до того, що піхотинці зав'язнуть, гинучи в окопах без підтримки; тим самим це призведе або до безповоротних втрат, або тим самим — витрат держави і на закупівлю, доставку нової техніки, або ж її ремонту і доставку, так і до витрат на виплати сім'ям солдата з окопу і з бойової машини, яка була підбита або знищена ворогом. Це створює дуже серйозний фінансовий тиск на економіку держави.

«Станом на 2024 рік загальні витрати України від війни становлять 1,7 трлн американських доларів» [3], а «збитки об'єктам Міноборони були завдані в розмірі 42 млрд грн» [6]. З втратами держави в цьому плані зрозуміло, бо тут — економічний тиск, витрати на нову техніку, доставку й інше, ще й зовнішній статус це підірве перед партнерами.

А щодо особи, яка втратила майно, — тут передбачені такі наслідки, як позбавлення волі, або арешт, чи тримання у дисциплінарному батальйоні. Також до цих санкцій додається і придушений моральний стан особи, оскільки вона почуває себе винною сама перед собою, перед суспільством і державою, та перед службовим колективом.

Тому цілком справедливо можна вважати, що втрата військового майна — це завжди дуже сильний удар по економіці держави, по міжнародній репутації та удар у вигляді покарання для того, хто це майно втратив. Як моральний стан буде подавлений, так і фізично чи матеріально особа понесе певні наслідки для себе і погіршить собі тим самим репутацію (звісно, якщо була реальна необґрунтована втрата майна без надзвичайної причини її втрати).

З усього вище викладеного, напрошуються певні пропозиції щодо практики застосування законодавства в цьому аспекті, адже у зв'язку з підвищенням втрат

військового майна сьогодні це питання потребує певного вдосконалення його законодавчого регулювання.

Потрібно розуміти, що під час правового режиму воєнного стану дуже часто зустрічаються випадки з втратою військового майна — через це в органах, які розслідують ці питання, та військових частинах дуже велике навантаження.

Особливо з появою безпілотних авіаційних комплексів, першочергово було б правильним почати перехід з паперових журналів обліку в електронні бази, оскільки це вбачається більш надійним та ефективним. Наприклад, під час активної фази бойових дій з практики можна навести ситуацію, коли мало було надійти продовольче забезпечення на підрозділ; воно надійшло, а через час в бухгалтерії не сходились дані і починалося марне службове розслідування. Начальнику складу матеріально-технічного забезпечення доводилось доводити свою невинуватість протягом шести місяців лише через те, що журнал обліку та роздаткова таблиця була в паперовому вигляді і під час обстрілу була втрачена. Тож вважається за потрібне законодавчо або на рівні Міністерства оборони закріпити певний електронний порядок обліку майна, створивши окремий електронний кабінет з фіксованою підзвітністю.

Також законодавчо необхідно закріпити автоматичну невинуватість особи під час бойової обстановки (так званого прямого вогневого контакту з ворогом або обстрілу), оскільки в таких ситуаціях особа може не усвідомлювати своїх дій і вчиняти дії, які б у звичайній штатній ситуації вона б не вчинила. Також вкрай необхідним, особливо у воєнний час, є посилення відповідальності за неякісну поставку майна, оскільки дуже часто трапляється таке, що до військових частин надходять неякісні бронежилети, турнікети та інші неякісні необхідні речі, пов'язані з виконанням бойових завдань.

Необхідно також розробити систему заохочень для передачі знайденої зброї органам влади для подальшої її реєстрації на військові частини або ж в органи цивільного спротиву, які можна організувати в областях, що знаходяться поблизу легкої доступності ворога. Звісно, ці органи цивільного спротиву необхідно контролювати і до зброї допускати лише тих осіб, які пройшли підготовку на базі навчальних центрів ЗСУ. Або ж ця зброя може залишитись на балансі у особи, яка її знайшла, за умови її охолодження та наявності у особи ліцензії.

У підсумку до всього, додамо, що коло законодавчої роботи в цьому секторі є досить масштабним і має охоплювати не лише правову регламентацію тих питань, що прямо і опосередковано впливають на вирішення першочергових задач, пов'язаних з військовою організацією і конкретною бойовою частиною, а й вирішення проблеми корупції, що, на жаль, дуже часто на сьогодні опиняється поза центром уваги.

Список літератури:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. (Дата звернення: 14.03.2026)
2. Сутнісна характеристика основних загроз в економічній безпеці держави <https://urli.info/1nwg9>
3. <https://kurs.com.ua/novost/1443618-akonomicheskie-poteri-ukraini-ot-voini-uzhe-sostavljajut-17-trln-dollarov-%E2%80%93-kse?Source=ukrnet>

4. Мінекономіки: у 2025 році ВВП України зріс на 2,2% <https://urli.info/1slun>
5. <https://mego.info/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F-413-%D0%B2%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%B2%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%BC%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D0%B0>
6. <https://mod.gov.ua/news/u-2024-roczy-rosiya-zavdala-ekologichnih-zbitkiv-ob-yektam-minoboroni-ukrayini-na-ponad-42-mlrd-grn>
7. <https://pravo-ua.com/crime/vtrata-vijskovogo-majna-chy-nesut-vidpovidalnist-vijskovosluzhbovczi-i-za-shho-same/>
8. <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/03/40-2.pdf>

Левицька Марина

Викладач циклової комісії
загальноосвітніх дисциплін
ВСП «Фаховий коледж економіки і
технологій Національного університету
«Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ПУНКТУАЦІЙНА ГРАМОТНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Пунктуаційна грамотність є невід'ємною складовою культури писемного мовлення, оскільки забезпечує смислову точність, логічну структурованість і комунікативну ефективність письмового тексту.

У сучасному суспільстві, що характеризується інтенсивними соціолінгвістичними трансформаціями (глобалізація, цифровізація, змішування мовних кодів), спостерігається зміна мовленнєвих норм, зокрема й пунктуаційних практик.

Вплив цифрового середовища (соціальні мережі, месенджери, неформальна онлайн-комунікація) спричиняє тенденцію до спрощення або варіативності пунктуації, що позначається на рівні пунктуаційної грамотності здобувачів освіти.

У сучасному мовленнєвому просторі проблема формування пунктуаційної грамотності здобувачів освіти набуває особливої актуальності. Пунктуація є не лише технічним елементом письма, а важливим засобом організації думки, структурування тексту та забезпечення його адекватного сприйняття.

Пунктуаційна грамотність є складовою культури писемного мовлення, оскільки вона забезпечує точність передавання змісту, логічність викладу та стилістичну виразність тексту. Наприклад, правильне вживання розділових знаків в поданих реченнях визначає зміст висловлювання:

Казати, не можна мовчати. Казати не можна, мовчати.

Обережно: діти! Обережно, діти.

Сонце зігрівало усе поле, берег, ліс. Сонце зігрівало усе: поле, берег, ліс.

Що він написав? Що, він написав?

Учениця співала голосно, промовляючи всі слова.

Учениця співала, голосно промовляючи всі слова.

Можна вчитися, читати, писати. Можна вчитися читати, писати.

Він працює як учитель (за професією). Він працює, як учитель(порівняння).

Ці приклади наочно демонструють, що пунктуація безпосередньо впливає на семантику тексту.

Сучасне суспільство характеризується активними соціолінгвістичними трансформаціями. Зокрема, значний вплив на мовлення має цифрове середовище — соціальні мережі, месенджери, блоги. У неформальному онлайн-спілкуванні спостерігається тенденція до спрощення пунктуації або її свідомого ігнорування. Наприклад: *привіт як справи*.

У таких повідомленнях відсутність розділових знаків не заважає розумінню в межах контексту, проте формує звичку до нехтування нормами літературної мови.

Ще одним проявом соціолінгвістичних змін є використання пунктуації як засобу вираження емоцій. Наприклад:

Ти серйозно??? Ну, не знаю...Це просто вау!!!

Тут розділові знаки виконують не лише синтаксичну, а й прагматичну функцію, передаючи інтонацію, емоційний стан мовця та особливості комунікативної ситуації.

Важливим чинником формування пунктуаційної грамотності є мовне середовище. Здобувачі освіти, які постійно взаємодіють із нормативними текстами (науковими, публіцистичними, офіційно-діловими), демонструють вищий рівень пунктуаційної культури порівняно з тими, чия мовна практика обмежується переважно неформальним цифровим спілкуванням.

Поширеною проблемою є інтерференція усного мовлення в писемне. Наприклад:

Я думаю що це правильно (пропущено кому перед «що»)

Ми прийшли додому і почали готувати вечерю і дивитися фільм (надмірна одноманітність конструкцій без логічного членування).

Такі помилки свідчать про недостатній рівень сформованості пунктуаційної компетентності та нерозвинене відчуття синтаксичної структури речення.

Формування пунктуаційної грамотності потребує комплексного підходу. Важливо не лише вивчати правила, а й розвивати вміння застосовувати їх у різних комунікативних ситуаціях. Наприклад, доцільно порівнювати:

неформальне повідомлення: *йду вже скоро буду*

нормативний варіант: *Йду, вже скоро буду.*

Таке зіставлення допомагає усвідомити різницю між стилями мовлення.

Отже, пунктуаційна грамотність є важливим показником культури писемного мовлення та загальної мовної компетентності особистості. У сучасних умовах соціолінгвістичних трансформацій вона зазнає впливу нових комунікативних практик, що зумовлює необхідність переосмислення підходів до її формування.

Ефективне навчання пунктуації має враховувати реалії цифрового середовища, розвивати критичне ставлення до мовлення та формувати вміння адаптувати мовні засоби відповідно до ситуації спілкування. Це сприятиме підвищенню рівня культури писемного мовлення здобувачів освіти та їх успішній інтеграції в сучасний комунікативний простір.

Список літератури

1. Попович І. До проблеми підвищення орфографічної та пунктуаційної грамотності учнів. Українська мова і література в школі. 2010. № 3. С. 13–18.
2. Сегін Л. В. Українська пунктуація: здобутки, проблеми, перспективи опису та кодифікації. Українська мова. 2018. № 3 (67). С. 80–91.
3. Український правопис / Національна академія наук України. Київ, 2019. 391 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20seredny_/05062019-onovl-pravo.pdf (дата звернення: 20.03.2026).

Попова Галина

Голова циклової комісії фінансово-облікових дисциплін,
викладач вищої кваліфікаційної категорії

Неруш Артем

Здобувач фахової передвищої освіти
Освітньо-професійної програми
Фінанси, банківська справа та страхування

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ЯК ФІНАНSOVA ГРАМОТНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ВПЛИВАЄ НА ФІНАНСОВИЙ ДОБРОБУТ ДЕРЖАВИ

Фінансова грамотність населення є важливим чинником, що впливає на фінансовий добробут держави. Вона охоплює знання, навички та розуміння, необхідні для прийняття обґрунтованих фінансових рішень. У сучасному світі, де фінансові інструменти стають все більш складними, висока фінансова грамотність стає необхідною умовою для забезпечення економічної стабільності як громадян, так і держави.

Фінансова безграмотність є однією з головних причин низького рівня життя більшої частини населення. Багато людей працюють лише для того, щоб прогодувати себе та свої сім'ї, часто не маючи можливості задовольнити необхідні потреби. Існує безліч можливостей для підвищення фінансової грамотності: доступні книги про фінанси, курси, консультації фінансових експертів. Дехто вже використовує ці ресурси, намагаючись змусити свої гроші "працювати" на себе. Проте все ще залишається велика кількість людей, які погано ставляться до таких заходів.

Фінансова грамотність — це не просто набір знань, а комплекс умінь і навичок, які дозволяють людям приймати обґрунтовані економічні рішення. Вона охоплює: управління бюджетом; заощадження та інвестування; оцінку ризиків та обрання фінансових послуг.

Забезпечення високого рівня фінансової грамотності населення є головним не лише для особистого фінансового добробуту, але й для стабільності економіки країни.

Прикладом важливості фінансової грамотності може служити ситуація з управлінням бюджетом. Уявімо, що молода сім'я отримує щомісячний дохід і має певні витрати, такі як оренда житла, комунальні послуги, продукти харчування та інші необхідні витрати. Якщо ця сім'я не має навичок управління бюджетом, вони можуть легко витратити більше, ніж заробляють, що призведе до боргів і фінансових труднощів. Але, якщо ця ж сім'я має знання з фінансової грамотності, вона може скласти бюджет, визначити пріоритети у витратах, заощаджувати на непередбачені витрати та навіть інвестувати частину свого доходу для забезпечення майбутнього. Це дозволить їм не лише зберегти гроші, а й примножити їх. [2]

Фінансово грамотна людина: може порахувати свої доходи та витрати; здатна планувати та оцінити великі витрати; має фінансові цілі на рік або кілька років; вміє інвестувати та зберігати; рідко здійснює необдумані витрати та в межах виділеного на це бюджету;[5]

Незважаючи на високий рівень загальної освіти українського населення, існує проблема в управлінні особистими фінансами. Це часто призводить до їх неефективного використання або навіть втрати грошей. Рівень фінансової грамотності населення варіюється залежно від вікової групи. Люди старшого віку мають більшу недовіру до фінансових установ через негативний досвід минулих років, а люди молодшого віку часто не мають достатнього досвіду і знань для досягнення фінансової стабільності.

У 2021 році дослідження USAID за методикою OECD/INFE показало, що загальний індекс фінансової грамотності в Україні становить 12,3 з можливих 21 балу. Для порівняння, у Німеччині він дорівнює 13,9, у Кореї та Польщі – 13,1, у Китаї – 14,9. Окрім цього, серед населення України спостерігається низький рівень довіри до багатьох фінансових установ, включаючи банки.[8]

Багато українців не довіряють банкам і фінансовим інститутам через минулі кризи, що призвело до втрати заощаджень. Ця недовіра обмежує їх готовність користуватися банківськими послугами, навіть коли це може бути вигідніше.

Рівень фінансової грамотності впливає на здатність людей приймати обґрунтовані фінансові рішення. Люди, які мають базові знання про фінансові інструменти, більш схильні користуватися банківськими послугами та здійснювати інвестиції.

Всі ці фактори взаємодіють між собою, створюючи фінансову поведінку громадян. Низький рівень довіри до банків може призвести до відсутності бажання отримувати фінансову освіту, оскільки люди не бачать сенсу в тому, щоб навчатися про щось, чому вони не довіряють.

Для покращення фінансової грамотності українців варто застосовувати програми для підвищення фінансової грамотності, зміцнювати довіру до фінансових установ і створювати сприятливі економічні умови. Це може включати в себе різні інформаційні заходи про переваги використання банківських послуг та ініціативи для спонукання економічного зростання.

Наприклад, можна організувати серію безкоштовних семінарів та вебінарів, на яких експерти з фінансів розповідатимуть про основи фінансової грамотності. Також можна створити онлайн-платформи, де громадяни можуть отримувати доступ до навчальних матеріалів та консультацій з фінансових питань. Це допоможе людям краще розуміти фінансові продукти та послуги, що в свою чергу підвищить їхню фінансову грамотність. [7]

Заходи в рамках програм підвищення фінансової грамотності мають проводитися з урахуванням різних громадян: учнів, тих, хто вперше приступає до роботи, безробітних, людей молодшого віку, громадян, які здійснюють залучення кредитів, пенсіонерів, військовослужбовців, тобто мати виражений адресний характер.[3]

Однією з складових фінансово-економічної безпеки держави є рівень фінансової грамотності населення, який показує здатність громадян управляти власними фінансами, планувати витрати та доходи або приймати важливі фінансові рішення.

Розвиток фінансової грамотності населення є завданням держави, спрямованим на підвищення добробуту громадян, зміцнення фінансової системи та формування економічної поведінки.[4]

В Україні люди схильні більш до витрачання грошей, ніж до їх заощадження. Більшість населення країни не розраховує на пенсійну допомогу від держави, але також і не заощаджує кошти на старість.

Фінансову грамотність потрібно вивчати ще зі школи, щоб в майбутньому завдяки високому рівню фінансової грамотності люди приймали більш кращі та свідомі рішення для покращення свого життя.[3]

Люди можуть зіштовхнутися з різними життєвими ситуаціями, для яких потрібне розв'язання фінансових питань: фінансова незалежність, навчання, діти, хвороба, переїзд тощо. Важливо забезпечити фінансову стійкість для майбутнього.

Населення з вищим рівнем фінансової грамотності здатне ефективніше управляти боргами та ризиками, контролювати особисті фінанси, має заощадження, щоб покрити витрати у разі непередбачуваних ситуацій, заздалегідь піклується про фінанси для пенсійного віку.

Уявіть людину, яка щомісяця відкладає 10–15% доходу на окремий рахунок. Коли вона раптово втрачає роботу або потребує термінового лікування, їй не потрібно брати швидкі кредити під високі відсотки або продавати майно. Завдяки заощадженням вона зберігає фінансову стійкість, закриває базові потреби протягом декількох місяців і має час на пошук нового джерела доходу. [6]

Необхідна взаємодія між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та різних установ, які займаються введенням різних ідей до

сфери фінансової освіти. Впровадження в державі заходів для підвищення фінансової грамотності населення може створити гарні умови для зміцнення довіри людей до фінансових установ та кращому розумінню того, як діють фінансові інструменти, що допомогло б зростанню добробуту населення.[1]

Прямим шляхом до успіху країни та суспільства є фінансова грамотність. Але населенню також потрібно самостійно покращувати свої знання та навички за допомогою Інтернет ресурсів, засобів масової інформації та різних курсів. Адже завдяки цьому всі зможуть забезпечувати фінансову незалежність та правильно управляти своїми коштами, що сприятиме підвищенню рівня життя громадян.[3]

Список літератури

1. <https://surl.lt/vqvwrj>
2. <https://surl.li/mycpmg>
3. <https://surl.li/tyfbfd>
4. Фінансова грамотність: як забезпечити комфортне життя та безбідну старість. <https://happymonday.ua/finansova-gramotnist>.
5. Роль фінансової грамотності у забезпеченні добробуту населення <https://talan.bank.gov.ua/fingramotnist>
6. Як фінансова грамотність населення впливає на фінансовий добробут держави <https://surl.li/cyrcjz>
7. Фінансова грамотність як запорука успіху управління особистими фінансами <https://surl.lu/rqjqcw>

Попова Галина

Голова циклової комісії фінансово-облікових дисциплін,
викладач вищої кваліфікаційної категорії

Мірошниченко Мілана

Здобувач фахової передвищої освіти
Освітньо-професійної програми
Фінанси, банківська справа та страхування

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ФІНАНСОВІ РИНКИ ТА ІНВЕСТИЦІЇ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Фінансовий ринок - це економічний механізм, що забезпечує взаємодію учасників щодо купівлі та продажу фінансових активів (грошові кошти, цінні папери, боргові зобов'язання та право вимоги боргу). В Україні формування високоліквідного фінансового ринку є одним із пріоритетних завдань, адже значення фінансових ринків упродовж останніх десятиліть суттєво зросло. Зокрема, поступово знижується світова інфляція (до близько 3,6% у 2026 році), однак економічне зростання залишається повільним, що формує нестабільне інвестиційне середовище.

Фінансовий ринок в наш час виступає важливим інструментом розвитку національної та світової економіки, з його допомогою вирішуються інвестиційні, фінансові, та соціальні питання. На фінансовому ринку постійно відбувається рух капіталу, що забезпечує його безперервний кругообіг. Війна, суттєво впливає на інвестиційну активність і структуру економіки фінансового ринку України. У 2025 році зростання ВВП становило близько 2%, а міжнародна фінансова допомога у 2024 досягла понад 50 млн. доларів і покривала більшість бюджетного дефіциту. Водночас інфляція, яка перевищувала 12% у 2025 році, поступово знижується і, за прогнозами становитиме близько 7,5% у 2026 році. Це свідчить про відносну макрофінансову стабілізацію, попри значні безпекові ризики та втрати інфраструктури.

Майже всі суб'єкти на ринку стикаються з потребою або інвестування вільних коштів, або шукають потрібні кошти, з метою отримання прибутків. Через початок повномасштабного вторгнення частина відділень банків і фінансових компаній припинили свою діяльність. Негативний вплив економічних чинників призвів до зниження платоспроможності клієнтів, скорочення обсягів грошового обігу, а підприємці здебільшого користуються пільговими програмами та кредитними ресурсами.

Із розвитком фінансової сфери на ринку капіталу з'явилася значна кількість інвестиційних інструментів. Інвестиції відіграють ключову роль у відновленні економіки. В сучасних умовах спостерігається зміщення інвестицій у стратегічні галузі — оборонно-промисловий комплекс, енергетику та відбудову інфраструктури. Загальний рівень інвестицій в Україні поступово зростає і може досягати близько 20% ВВП. Водночас рівень залучення прямих іноземних інвестицій залишається низьким порівняно з європейськими країнами, що обмежує потенціал економічного розвитку. Залучення інвестицій сприяє розширенню компаній і підвищенню їх продуктивності. Водночас інвестиції не гарантують прибутковості, оскільки завжди супроводжуються певними ризиками, які можна оцінювати та зробити їх мінімальними.

Фінансовий сектор України можна назвати динамічним і непередбачуваним. Компанії з управління активами застосовують різні підходи, які дозволяють інвесторам захистити свої активи та отримати прибуток в умовах зростання цін. Сучасні фінансові ринки характеризуються активною цифровізацією, яка суттєво змінює механізми управління капіталом. Розвиток фінансових технологій (FinTech) призвів до того, що значна частина фінансових операцій здійснюється онлайн. За оцінками експертів, понад 70% фінансових компаній уже впровадили цифрові технології, а глобальний ринок фінансових технологій демонструє стабільне зростання.

Одним із ключових проявів цифровізації є поширення автоматизованих інвестиційних платформ — робо-адвайзерів. У 2025 році обсяг активів під їх управлінням перевищив 2,06 трлн доларів США, а до 2029 року може зрости до 2,38 трлн доларів. Кількість користувачів таких платформ також стрімко зростає і може досягти понад 34 млн. осіб. При цьому середній обсяг інвестицій на одного користувача становить близько 61,9 тис. доларів.

Цифровізація також суттєво знижує бар'єри входу на фінансові ринки. Наприклад, середня комісія робо-адвайзерів становить лише близько 0,2–0,25% від активів, що значно дешевше за традиційне управління капіталом. Це робить інвестування доступним для широких верств населення, навіть із невеликим стартовим капіталом.

Використання штучного інтелекту є ще одним важливим фактором трансформації фінансових ринків. За сучасними оцінками, застосування AI дозволяє підвищити ефективність фінансових установ на 20–30%, а також забезпечує до 17% вищу дохідність інвестиційних стратегій. Крім того, близько 10–13% роздрібних інвесторів уже використовують AI для вибору інвестицій, а майже 50% готові застосовувати такі технології в майбутньому. Таким чином, сучасні фінансові ринки розвиваються під впливом цифровізації, автоматизації та штучного інтелекту, що підвищує ефективність і доступність інвестицій, але одночасно потребує більш зваженого підходу до управління ризикам

Важливим елементом сучасної інвестиційної діяльності є диверсифікація, тобто розподіл капіталу між різними видами активів з метою зниження ризиків. У умовах нестабільності фінансових ринків, інфляції та валютних коливань диверсифікація стає однією з основних стратегій збереження капіталу. Дослідження показують, що диверсифікований портфель може знизити загальний ризик інвестицій на 20–40% порівняно з вкладенням у один актив. Наприклад, за даними Vanguard Group, оптимальний розподіл активів може пояснювати до 90% варіації доходності портфеля, тобто саме структура інвестицій є ключовим фактором результату. У сучасних умовах особливого значення набуває міжнародна диверсифікація. Інвестори розподіляють капітал між різними країнами, щоб зменшити вплив локальних криз. Наприклад, у 2025 році значна частина інвесторів переорієнтовується на ринки США та ЄС як більш стабільні.

Фінансові ринки в умовах сьогодення функціонують у середовищі підвищеної невизначеності, що зумовлена геополітичними факторами, інфляційними процесами та глобальними економічними трансформаціями. Попри це, вони залишаються ключовим механізмом перерозподілу капіталу та забезпечення економічного розвитку. Ефективне функціонування фінансових ринків та успішна інвестиційна діяльність у сучасних умовах можливі лише за умови адаптивності, використання інноваційних технологій і зваженого управління ризиками, що є основою економічної стабільності та подальшого розвитку.

Список літератури

1. <https://studies.in.ua/bzakon/110-75-fnansoviy-rinok.html>
2. <https://hugs.ua/blog/types-of-investments/>
3. <https://blog.youcontrol.market/finansovii-rinok-ukrayini/>
4. <https://bank.gov.ua/>
5. <https://www.assets.com.ua/posts-afg/investiciyni-strategiyi-v-umovah-visokoyi-inflyaciyi-rol-kua>

Попова Галина

Голова циклової комісії фінансово-облікових дисциплін,
викладач вищої кваліфікаційної категорії

Кузьменко Карина

Здобувач фахової передвищої освіти
Освітньо-професійної програми
Фінанси, банківська справа та страхування

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ

Ключові поняття: штучний інтелект, фінансовий сектор, банківська справа, машинне навчання, кібербезпека, кредитний ризик.

Перші десятиліття XXI століття характеризуються стрімким розвитком цифрових технологій, серед яких особливе місце посідає штучний інтелект. Сьогодні майже кожна людина чула про нейромережі чи машинне навчання. Штучний інтелект поступово інтегрується в різні сфери життя, змінюючи підходи до роботи, комунікації та управління процесами. Водночас ідея моделювання інтелектуальних процесів технічними системами має глибші корені. Ще у 1960-х роках український учений і медик Микола Амосов висловлював думку про можливість створення систем, здатних відтворювати елементи людського мислення.

У сучасному розумінні штучний інтелект — це галузь комп'ютерних наук, що створює інтелектуальні системи, здатні виконувати завдання, які раніше вважалися суто людськими: аналіз інформації, навчання, прийняття рішень, розпізнавання мовлення та образів.

Особливо помітним є вплив штучного інтелекту на фінансову систему, яка традиційно базується на роботі з великими обсягами інформації, складних розрахунках і прогнозуванні ризиків. Фінансова галузь стала однією з перших, що активно впроваджує інструменти машинного навчання, глибинних нейронних мереж та аналітики великих даних.

Наукові дослідження свідчать, що протягом останніх десятиліть кількість публікацій, присвячених застосуванню штучного інтелекту у фінансах, суттєво зростає. Бібліометричні та контент-аналізи показують, що з початку XXI століття ця тематика стала однією з провідних у фінансовій науці. Дослідники виокремлюють низку ключових напрямів використання ШІ: прогнозування фондових ринків, управління інвестиційними портфелями, оцінювання ризиків і дефолту, кредитний скоринг, аналіз настроїв інвесторів, дослідження криптовалют та валютних операцій. Таким чином, штучний інтелект поступово охопив майже всі сегменти фінансової діяльності.

Однією з найважливіших сфер застосування ШІ є управління ризиками. Алгоритми машинного навчання здатні аналізувати великі масиви фінансових і

поведінкових даних, виявляти приховані закономірності та прогнозувати ймовірність дефолту позичальників. На відміну від традиційних моделей, що спиралися переважно на кредитну історію, сучасні системи враховують ширший спектр факторів: структуру витрат, регулярність доходів, фінансову поведінку клієнта та інші показники. Це підвищує точність оцінювання кредитоспроможності та зменшує ризик проблемної заборгованості.

У банківському секторі штучний інтелект трансформувач процес кредитування. Якщо раніше ухвалення рішення могло тривати кілька днів або навіть тижнів, то сьогодні автоматизовані системи аналізують дані за лічені хвилини. Інтелектуальні алгоритми перевіряють фінансові документи, оцінюють ризики та формують рекомендації для остаточного рішення. Паралельно активно розвивається напрям RegTech — регуляторних технологій. Сучасні фінансові установи зобов'язані дотримуватися численних нормативних вимог, зокрема процедур фінансового моніторингу, AML та KYC. Алгоритми машинного навчання автоматично аналізують транзакції клієнтів, виявляють підозрілі операції, формують звітність для регуляторних органів і знижують ризик штрафів. На відміну від традиційних ручних перевірок, такі системи працюють у режимі реального часу та здатні виявляти нетипові поведінкові патерни.

Важливу роль ІІІ відіграє й у сфері кібербезпеки. Зі зростанням кількості онлайн-транзакцій збільшується ризик фінансових злочинів і кібератак. Системи машинного навчання здатні в режимі реального часу виявляти підозрілу активність, блокувати несанкціоновані операції та запобігати витоків конфіденційної інформації. Аналіз поведінкових моделей користувачів дозволяє формувати індивідуальні профілі ризику, що значно підвищує рівень захисту фінансової інфраструктури.

На фінансових ринках штучний інтелект використовується для алгоритмічної торгівлі, прогнозування волатильності та управління портфелями активів. Системи можуть обробляти великі обсяги інформації з бірж, новинних ресурсів і соціальних мереж, формуючи прогнози щодо зміни вартості активів. Окремим напрямом є персоналізоване фінансове планування та wealth-management. Інтелектуальні алгоритми формують індивідуальні інвестиційні портфелі з урахуванням ризик-профілю клієнта, його доходів, витрат і фінансових цілей. Такі рішення лежать в основі роботи так званих robo-advisors, які автоматично ребалансують портфель і адаптують інвестиційну стратегію до змін ринкової ситуації. Це робить інвестиційні послуги доступнішими для ширшого кола споживачів та сприяє демократизації фінансового ринку.

Застосування штучного інтелекту активно поширюється і на страхову сферу (InsurTech), яка є важливою складовою фінансового сектору. Алгоритми аналізують поведінкові дані клієнтів, історію страхових випадків і навіть телематичні показники, наприклад стиль водіння, для більш точного розрахунку страхових премій. Крім того, ІІІ автоматизує процес врегулювання страхових випадків, аналізуючи подані документи та фото пошкоджень, що значно скорочує час розгляду заяв і підвищує якість обслуговування клієнтів.

Водночас застосування ШІ у фінансовій сфері супроводжується низкою викликів. Однією з ключових проблем є так звана проблема «чорної скриньки», коли складні моделі глибокого навчання залишаються непрозорими для пояснення. Це ускладнює контроль за прийняттям рішень і може створювати ризики для клієнтів. Іншим важливим питанням є упередженість алгоритмів, що виникає через нерепрезентативні або неякісні дані. Крім того, значні обсяги персональної інформації, які використовуються системами ШІ, підвищують ризик порушення конфіденційності.

Регуляторні та етичні аспекти також набувають особливого значення. Необхідним є формування чіткої нормативної бази, яка забезпечить баланс між стимулюванням інновацій і захистом прав споживачів фінансових послуг. Більшість дослідників наголошують, що ключові рішення у фінансовій сфері повинні залишатися під контролем людини, а штучний інтелект має виконувати роль допоміжного інструменту.

Отже, штучний інтелект відіграє комплексну та багатовимірну роль у сучасній фінансовій системі. Він підвищує швидкість обробки інформації, точність прогнозування, ефективність управління ризиками, рівень кібербезпеки та якість фінансових послуг. Водночас його впровадження потребує модернізації технологічної інфраструктури, розвитку цифрових компетенцій і вдосконалення регуляторної політики. ШІ є потужним інструментом розвитку фінансової сфери, проте його використання має бути відповідальним, прозорим і спрямованим на забезпечення довгострокової стабільності економіки. У майбутньому штучний інтелект, ймовірно, стане невід'ємною складовою фінансової інфраструктури, формуючи нову цифрову модель фінансових відносин.

Список літератури

1. https://link.springer.com/article/10.1007/s43546-023-00618-x?utm_source=chatgpt.com
2. <https://ijai.iaescore.com/index.php/IJAI/article/view/24616/14328>
3. https://www.sap.com/ukraine/resources/ai-in-finance?utm_source=chatgpt.com
4. https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4711?utm_source=chatgpt.com

Попова Галина

Голова циклової комісії фінансово-облікових дисциплін,
викладач вищої кваліфікаційної категорії

Кобижча Дмитро

Фесик Олександра

Здобувачі фахової передвищої освіти
Освітньо-професійної програми
Фінанси, банківська справа та страхування

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Ключові слова: Фінансова система України; цифровізація; фінансові послуги; банківська діяльність; страхування; FinTech; фінансова безпека; електронні платежі; цифрові технології; фінансова інклюзія; законодавче регулювання; фінансова трансформація; мобільний банкінг.

Фінансова система України зазнає глибоких трансформацій у контексті цифровізації, що включає впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у банківській діяльності, страхуванні та сфері фінансових послуг. Цифровізація спрямована на підвищення доступності, ефективності та безпеки фінансових операцій, а також на створення нових фінансових продуктів і покращення якості обслуговування клієнтів.

Цифровізація передбачає використання FinTech-рішень, мобільного банкінгу, електронних платежів, онлайн-сервісів, електронних документів та інших інновацій. Вона сприяє розвитку фінансового ринку та підвищенню рівня його конкурентоспроможності.

Цифрові технології трансформують традиційні фінансові інституції, змушуючи банки та страхові компанії адаптувати свої послуги до сучасних умов. Впровадження онлайн-банкінгу, електронних платежів та дистанційного обслуговування дозволяє підвищити швидкість і зручність фінансових операцій.

Важливим результатом цифровізації є забезпечення фінансової інклюзії, тобто доступу населення та бізнесу до фінансових послуг незалежно від місця проживання. Це особливо актуально для віддалених регіонів та умов воєнного часу.

Банки активно впроваджують мобільні додатки, онлайн-кредитування, відкриття рахунків дистанційно та безконтактні платежі. Водночас зростає значення кібербезпеки, захисту персональних даних та вдосконалення нормативно-правового регулювання.

Страхові компанії також використовують цифрові інструменти: електронні страхові поліси, онлайн-оформлення договорів, автоматизовану обробку заяв та дистанційні виплати. Це зменшує витрати компаній і підвищує якість обслуговування клієнтів.

Практичне застосування цифровізації

На практиці цифровізація фінансової системи проявляється у розвитку безготівкових розрахунків, використанні платіжних карток, QR-платежів та електронних гаманців. Значного поширення набули мобільні банківські додатки, які дозволяють здійснювати перекази коштів, оплачувати послуги та контролювати фінансові операції в режимі реального часу.

Важливим прикладом є використання системи віддаленої ідентифікації клієнтів (BankID), що дає можливість отримувати банківські та державні послуги онлайн. Також фінансові установи впроваджують автоматизовані системи аналізу даних для оцінки кредитних ризиків і персоналізації фінансових продуктів.

Цифровізація фінансової системи України є важливим напрямом її розвитку, що сприяє підвищенню ефективності банківської та страхової діяльності, розширенню доступу до фінансових послуг і розвитку інновацій. Водночас цей процес потребує посилення кіберзахисту, удосконалення законодавства та підвищення фінансової грамотності населення для забезпечення стабільності та безпеки фінансової системи.

Список літератури

1. Інституційні трансформації фінансової системи України – ppeu.stu.cn.ua
2. Розвиток системи фінансової безпеки банківських установ – nvp.stu.cn.ua
3. Удосконалення механізму фінансової відповідальності – kyivchasprava.kneu.in.ua
4. Fintech development in Ukraine – bank.gov.ua
5. Цифровізація банківської системи України – bank.gov.ua
6. Трансформація фінансово-кредитних відносин – journals-lute.lviv.ua
7. Проблеми цифровізації страхового бізнесу в Україні – nvp.stu.cn.ua

Попова Галина

Голова циклової комісії фінансово-облікових дисциплін,
викладач вищої кваліфікаційної категорії

Тригуб Валерія

Здобувачка фахової передвищої освіти
Освітньо-професійної програми Економіка

Кезля Вероніка

Здобувачка фахової передвищої освіти
Освітньо-професійної програми
Фінанси, банківська справа та страхування
ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЕКОНОМІКУ ТА ФІНАНСОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Ключові слова: війна, ВВП, інфляція, зайнятість, банківський сектор, бюджет, інвестиції, міжнародна допомога

Повномасштабне воєнне вторгнення з 2022 року призвело до глибокої трансформації економіки України на макро - і мікрорівнях, вплинуло на показники ВВП, інфляцію, зайнятість, роботу фінансової системи та бюджетну політику. [1]

Війна спричинила різке скорочення виробництва у 2022 році та значні територіальні і логістичні втрати. Після різкого падіння відбулося часткове відновлення, проте темпи зростання залишаються нестійкими через руйнування інфраструктури та періодичні удари по енергетичному сектору. [2]

У 2022 році енергетична інфраструктура часто зазнавала масових відключень і пошкоджень, а в 2025-2026 роках завдяки міжнародній допомозі, введенню резервних потужностей і проектам з підвищення енергостійкості були відновлені лінії, встановлені мобільні/резервні станції та значно посилена стійкість мереж.[6]

Через масові руйнування інфраструктури та евакуації значна частина шкіл перейшла на часткове або дистанційне навчання, а в 2025-2026 роках мільйони учнів повернулися до очного навчання (приблизно 2.3-3.5 млн.), що свідчить про поступове відновлення безпечної шкільної інфраструктури .[7]

Інфляція і монетарна політика. У відповідь на шоки постачання та бюджетне фінансування інфляція зросла у 2022 році. Національний банк України застосував жорстку монетарну політику для стримування інфляційних очікувань і припинив монетарне фінансування дефіциту з 2023 року. Згодом політика поступово пом'якшувалася у міру стабілізації цін. [3]

Зайнятість і ринок праці. Війна спричинила одночасний шок попиту і пропозиції робочої сили через мобілізацію, внутрішньо переміщених осіб і виїзд частини населення за кордон. Ринок праці демонструє поступове відновлення, але повна реінтеграція втрачених ресурсів праці залишається викликом. [4]

Фінансова система. Банківський сектор зберіг відносну стабільність завдяки високій ліквідності, капіталізації та підтримці регулятора. НБУ зосередився на забезпеченні платіжної стійкості і валютній стабільності, одночасно координуючи операції з міжнародними партнерами. [1]

у 2022 році річна інфляція підскочила приблизно до ~25% після повномасштабного вторгнення, тоді як у 2025 році (у березні 2025) вона становила 14.6% - результат жорсткішої монетарної політики, припинення монетарного фінансування дефіциту та поступового поліпшення постачань. [1]

Війна погіршила інвестиційний клімат і скоротила обсяг прямих іноземних інвестицій. Водночас Україна отримала значну міжнародну фінансову допомогу на підтримку макростабільності і відбудови, що є критично важливим для середньострокового відновлення. [4]

Висновки: Повномасштабна війна завдала значних структурних ушкоджень економіці України, одночасно стимулювавши адаптаційні процеси та посилення співпраці з міжнародними партнерами. Для стійкого відновлення необхідне узгоджене поєднання фіскальної дисципліни, підтримки інвестицій, модернізації енергетичної інфраструктури і реформ, спрямованих на підвищення ефективності державних інституцій. [5]

Список літератури

1. Національний банк України. Звіт про інфляцію / НБУ. - Київ, 2025. [:https://bank.gov.ua/en/monetary/report](https://bank.gov.ua/en/monetary/report).
2. Міністерство економіки України. Макроекономічні показники та звіти про ВВП / Мінекономіки. - Київ, 2024. [:https://me.gov.ua](https://me.gov.ua).
3. International Monetary Fund. Ukraine: Staff Report for the 2025 Article IV Consultation / IMF. - Washington, 2025. [:https://www.imf.org](https://www.imf.org).
4. World Bank. Ukraine - Fifth Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA5). -Washington, 2026. [:https://documents.worldbank.org](https://documents.worldbank.org).
5. OECD. OECD Economic Surveys: Ukraine 2025. - Paris, 2025. - [:https://www.oecd.org](https://www.oecd.org).
6. 4.6 million children in Ukraine face ongoing educational barriers - <https://www.unicef.org/ukraine/en/press-releases/back-to-school?>
7. EU support for Ukraine's energy security https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/energy-security_en

Петровська Вікторія

Завідувач економічного відділення,
викладач вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист

Батурка Ніка

Євченко Ангеліна

Здобувачі фахової передвищої освіти
Освітньо-професійної програми
Облік і оподаткування

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОННИХ СЕРВІСІВ ДПС ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ

Ключові слова: цифровізація; податкове адміністрування; електронні сервіси; Дія.City; прозорість обліку; Електронний кабінет; Національна стратегія доходів; кібербезпека.

Цифровізація податкової сфери є ключовим інструментом модернізації економіки України. Вона передбачає перехід від паперового документообігу до інтегрованих електронних систем, що дозволяє вдосконалювати податкове планування, облік та контроль. Впровадження цифрових технологій дозволяє удосконалювати практику: податкового планування, податкового прогнозування, податкової реєстрації та обліку, податкового регулювання, податкового контролю та податкового аналізу. Їх застосування зменшує витрати на виконання податкових зобов'язань як держави, так і платника податків, запобігає податковому шахрайству та розмиванню податкової бази, дозволяє надавати нові податкові послуги у спрощеному режимі та віддаленому доступі,

реально оцінювати поточний стан та прогнозувати майбутній розвиток економіки та суспільства.

Економіка від цифровізації отримує ряд переваг, що сприяють економічному зростанню:

- удосконалення інформаційного забезпечення процесу аналізу та прийняття рішень для планування подальшої діяльності за рахунок віддаленого доступу до інформації широкого кола користувачів у режимі реального часу;
- створення систем обробки великих обсягів даних; збільшення швидкості обміну даними із використанням хмарних обчислень;
- прискорення бізнес-процесів із одночасним зниженням витрат;
- спрощення співробітництва та взаємодії як між підприємствами, так і державними органами;
- скорочення термінів розробки та подання на ринку інноваційних видів продукції та послуг;
- скорочення витрат товаровиробників на подання та просування своїх товарів та послуг;
- можливість для виходу світовий ринок;
- зростання продуктивності праці та доходів суб'єктів господарювання;
- поява можливості здійснення моніторингу за просуванням товарів та досягнення прозорості здійснюваних економічних операцій;
- виключення великої кількості посередників з процесу реалізації товарів та послуг, що впливає на зниження ціни та інших .

Використання сучасних ІТ-інструментів податковими органами в цифровому середовищі сприяє мінімізації загрози недотримання платниками податків податкового законодавства, максимальному підвищенню ефективності податкового адміністрування та досягненню 100% податкових вимог.

Використання сучасних інформаційних технологій вирішує широке коло завдань й сприяє концептуальній зміні парадигми управління податками.

До переваг автоматизації податкового адміністрування належить:

- Зниження витрат на податкове адміністрування;
- Зменшення адміністративного навантаження й адміністративних бар'єрів платників податків (зменшення витрати часу і праці на подання і сплату податків й інші заходи податкового контролю);
- Зменшення ризиків під час податкових перевірок (усунення змови між контролюючими органами й платниками податків і зменшення кількості помилок під час податкових перевірок);
- Розширення географії бізнесу й податкового менеджменту.

В межах реалізації Національної стратегії доходів до 2030 року, уряд України активно впроваджує цифрові трансформації у податковій сфері, головна мета якої – усунути бар'єри на шляху в перспективних сферах. Названо види електронних сервісів для платників податків в Україні, серед яких: «Дія.City»(що це не просто сервіс, а спеціальний податковий режим, який спрощує облік для ІТ-компаній), «Анульовані свідоцтва платників ПДВ», «Адреса масової реєстрації платників податків», «Реєстр платників ПДВ»,

«Електронна звітність» на сайті ДПС України. Кожному сервісу належить своє призначення, однак їх усіх об'єднує спільна ціль – пришвидшення і покращення роботи податкових органів, спрощення процесу подання й сплати податків їх платникам.

Електронні сервіси сприяють підвищенню прозорості податкових процесів, зменшують можливості для корупції та зловживань.

Основними електронними сервісами ДПС, що сприяють реалізації Національної стратегії доходів (НСД), є:

1. **Електронний кабінет:** основний інструмент для подання звітності та дистанційної взаємодії з податковою службою.

2. **Застосунок «Моя податкова»:** мобільний сервіс для доступу до реєстраційних даних та сплати податків.

3. **Сервіс «InfoTAX»:** який через месенджер Viber забезпечує дистанційне спілкування з податковою службою та миттєве отримання інформації про реєстраційні та облікові дані, квитанції про обробку документів, сплачені податки та податковий борг, дату включення до реєстрів тощо.

Виклики цифрової трансформації. Попри очевидні переваги, процес цифровізації стикається з низкою викликів:

- **Нормативно-правовий розрив:** необхідність оновлення законодавства для регулювання цифрової комерції та нових об'єктів обліку.

- **Кібербезпека:** забезпечення захисту каналів зв'язку та даних, що становлять податкову таємницю.

Ідентифікація: вдосконалення систем електронного підпису при здійсненні транскордонних операцій.

Можливість подання звітів, листування та отримання консультацій онлайн значно заощаджують час та ресурси платників податків. Це сприяє створенню більш комфортних умов для ведення бізнесу в Україні та підвищенню довіри суспільства до податкових органів.

Електронні сервіси ДПС - основа для модернізації податкової системи та підвищення її ефективності.

Список літератури

1. Донченко Т. В., Олійник А. В. Етапи становлення податкової системи України у контексті розвитку цифрової економіки // Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. 2019. № 1. С. 45–61.
2. ДПС: Цифровізація в сфері оподаткування є важливою складовою розвитку цифрової економіки. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/568593.html>.
3. Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-8 «Про електронні довірчі послуги». URL: <https://share.google/McntVV3RNGx9SJeFS>
4. Іванишина О. С., Прокопенко І. А., Панура Ю. В. Вдосконалення податкової системи як фактор підвищення фінансової безпеки держави. Ефективна бізнес економіка. 2021. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8775>
5. Національна стратегія доходів України: електронні сервіси як інструмент прозорості. Державна податкова служба України. 2025. URL: <https://kh.tax.gov.ua>.

Бараненкова Наталія
кандидат філол. наук, доцент
Викладач циклової комісії гуманітарних дисциплін
ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

СУЧАСНІ ФУНКЦІЇ ВИКЛАДАЧА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ЦИФРОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У сучасному цифровому суспільстві трансформація освітнього середовища зумовлює необхідність переосмислення професійних завдань викладача англійської мови. Інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та глобалізаційні процеси, поширення дистанційного навчання та інтеграція цифрових інструментів у освітній процес сприяють переходу від традиційної моделі викладання до інноваційних, інтерактивних і гнучких моделей та студентоцентризованих підходів [1]. У таких умовах викладач англійської мови постає не лише як джерело знань, а як багатофункціональний фахівець.

У цифровому середовищі доступ до інформації є практично необмеженим, тому ключова функція передачі знань від викладача до здобувача освіти змінюється і полягає в організації ефективної взаємодії здобувачів освіти з навчальним матеріалом. Викладач організовує та координує діяльність здобувачів, формуючи навички самостійного навчання, сприяє розвитку критичного мислення та підтримує мотивацію до вивчення англійської мови. Через труднощі самоорганізації та інформативного перенавантаження деякі здобувачі освіти часто потребують допомоги у розвитку мовних компетентностей. У таких випадках викладач виступає як наставник, визначає індивідуальні освітні траєкторії, надає відповідні рекомендації.

Окрім функції фасилітатора, набуває важливого значення роль викладача як модератора онлайн-комунікації. Використання платформ дистанційного навчання і відеоконференцій створює нові формати взаємодії між учасниками освітнього процесу. Викладач повинен забезпечувати ефективну комунікацію, організовувати та регулювати дискусії, підтримувати етичні норми та академічну доброчесність, створювати сприятливу психологічну атмосферу в онлайн-середовищі.

Уміння працювати з цифровим контентом є необхідною складовою професійної компетентності сучасного викладача. Важливим аспектом відбору навчального матеріалу є оцінювання якості інформації, її відповідності навчальним цілям та рівню підготовки здобувачів освіти [3]. Набуваючи функції контент-менеджера, викладач англійської мови здійснює відбір, адаптацію та інтеграцію цифрових ресурсів, таких як інтерактивні вправи, відеоматеріали, подкасти та онлайн-курси.

Крім того, викладач виступає як дослідник та інноватор. Постійні зміни в освітніх технологіях вимагають безперервного професійного розвитку, експериментування з новими методиками та адаптування їх до конкретних

освітніх умов і потреб здобувачів освіти. Готовність до змін є необхідною передумовою успішної діяльності викладача в цифровому суспільстві [1].

Не менш важливим у навчальному цифровому середовищі є уміння викладача використовувати автоматизовані системи тестування та сучасні цифрові інструменти оцінювання, забезпечувати зворотний зв'язок, який сприяє розвитку та поліпшенню мовних навичок здобувачів освіти. Викладач має вміти розробляти об'єктивні критерії оцінювання та аналізувати результати навчання з метою їх покращення [2].

Таким чином, у цифровому суспільстві викладач англійської мови трансформується в багатопрофільного фахівця, який поєднує педагогічні, технологічні та комунікативні компетентності. Ефективна реалізація цих функцій потребує від викладача високого рівня цифрової грамотності, гнучкості мислення та готовності до постійного професійного розвитку.

Список літератури

1. Биков В. Ю. Цифрова трансформація суспільства і розвиток освітніх систем. Київ : Інститут цифровізації освіти НАПН України, 2020. 312 с.
2. Морзе Н. В., Співаковський О. В. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті. Київ : Видавнича група «ВНВ», 2019. 384 с.
3. Dudeney, G., Hockly, N. How to teach English with technology. Harlow : Pearson Longman, 2007. 192 p. (англ.).

Попова Галина

Голова циклової комісії фінансово-облікових дисциплін,
викладач вищої кваліфікаційної категорії

Сокирко Софія

Шевченко Вікторія

Здобувач фахової передвищої освіти
Освітньо-професійної програми

Економіка

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій

Національного університету «Чернігівська політехніка»

м. Чернігів, Україна

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ЧЕРНІГІВЩИНИ

Ключові поняття та терміни: економічний розвиток, аграрний сектор, сектор житлового будівництва, сектор виготовлення харчової продукції, руйнування, відбудова, розвиток бізнесу, партнерство, культурний розвиток, людський потенціал, цифрова трансформація.

Чернігівщина - область, що знаходиться на півночі України. Тут знаходиться багато лісів, озер, а також річка Дніпро та її притока Десна. За радянських часів Чернігівська область була важливим сполучним пунктом, адже вона межує одночасно з росією та білоруссю. Це підтверджується широкою розгалуженістю залізничних колій та автотранспортними магістралями.

З моменту здобуття незалежності цілі економічного розвитку дещо змінилися. Згідно з програмами та їх виконанням за даними Департаменту економічного розвитку Чернігівської ОДА розвитку досягли такі сектори, як аграрний, сектор житлового будівництва, сектор виготовлення харчової продукції, деревообробна промисловість.

Під час активних бойових дій на Чернігівщині у лютому-березні 2022 року економічний сектор області фактично зупинився. Втім, уже з вигнанням ворога у квітні почав поступово відновлюватися: з 15% до близько 25% збільшилася частка суб'єктів господарювання, які працювали у той період.

Загалом же ворог пошкодив чи зруйнував майже пів тисячі таких суб'єктів, зокрема у сфері торгівлі, сільського господарства та промисловості. Фіксація руйнувань продовжується, зважаючи на постійні обстріли прикордоння.

За підсумками 2022 року, промисловість зменшила виробництво близько на чверть, сільське господарство – на 20%, експорт знизився майже на 40%, а будівництво, крім об'єктів відновлення, – практично припинилося.

До 2027 року була розроблена стратегія розвитку Чернігівщини, проте внаслідок повномасштабного вторгнення РФ вона дещо змінила свої цілі. До прикладу будівництво закладів освіти, змінилось на їх відбудову. Наразі визначено 5 стратегічних цілей розвитку, зокрема вони стосуються безпеки, відбудови громад, ремонту доріг, відновлення бізнесу, культурного розвитку, збереження та розвитку людського потенціалу, розвитку ефективного багаторівневого врядування та цифрової трансформації. Щодо житлового будівництва, то наразі планують збільшити кількість модульних будинків, а також приділяти особливу увагу відбудови житлового сектору. Також варто зосередитись на розвитку малого та середнього бізнесу, способи залучення грантів та інвестицій для них.

Нині, станом на 2023 рік уже є певні кроки відбудови у економічній складовій. Сім відбудованих мостів і три модульних, ще три – на яких будівництво незавершене. Початок комплексної відбудови села Ягідне, на яку передбачено 400 мільйонів гривень. Збудоване модульне містечко на вулиці Дрозда за 240 мільйонів гривень. Зведені за допомогою волонтерів та благодійників приватні будинки у селах області й відновлені квартири у багатоповерхівках Чернігова. Також додався новий етап відбудови після ракетного удару по центру Чернігова 19 серпня 2023 року.

Проте відновлення не завершилось 2023 року, воно продовжується і досі. На початку березня 2026 року Чернігівську область відвідав засновник і голова БО «Kent With Ukraine» Джордан Мід. Протягом кількох днів британський партнер знайомився з громадами регіону, їхніми ініціативами та обговорював можливості подальшої співпраці між Чернігівщиною та графством Кент (Велика Британія). Важливою складовою візиту стала освітня співпраця. Під час перебування на Чернігівщині відбулися онлайн-зустрічі між навчальними закладами області та школами графства Кент. Учні та педагоги Старобілоуського ліцею поспілкувалися з представниками Higham Primary School, а Корюківського ліцею №1 - зі школою Cobham Hall. Учасники

розповіли про свої школи, освітній процес і обговорили можливості подальших спільних освітніх ініціатив та обмінів.

Чернігівщина - це місце, яке незважаючи на всі виклики сьогодення продовжує розвиватись. Так, є люди, які не бачать тут майбутнього і їдуть у інші міста або за кордон. Проте є ті, які залишаються тут, попри обстріли та проблеми з електропостачанням, докладають неабияких зусиль для розвитку бізнесу, продовжують навчатись, ходити на роботу, волонтерити, жити та створювати нове у своєму місті або селі. Саме завдяки таким людям у Чернігівщини може бути світле майбутнє зі сталим розвитком та процвітанням.

Список літератури

1. <https://economy.cg.gov.ua/>
2. <https://www.chernihiv-oblast.gov.ua/>
3. <https://cntime.cn.ua/yak-pochuvayetsya-ekonomika-chernigivshini-na-tret-article/>
4. <https://cheline.com.ua/chelinetv/suspilstvo-video/nova-strategiya-rozvitku-chernigivshini-na-shho-zvertatimut-uvagu-ta-koli-bude-zrealizovana-video-455664>
5. <https://chernihivnews.city/articles/386172/ekonomichnij-rozvitok-chernigova-yak-miscevij-biznes-formuye-majbutnye>
6. https://www.chernigivstat.gov.ua/statdani/makr/2020/soc_ekon_02.htm
7. <https://suspilne.media/chernihiv/649580-pidsumki-vidbudovi-na-chernigivsini-protagom-2023-roku-mosti-agidne-modulne-mistecko-ta-novij-etap-pisla-19-serpna/>
8. http://www.chernihiv-oblast.gov.ua/news/5948/chernigivschina_prodozhue_rozvivati_mizhnarodne_partnerstvo_z_velikoyu_britaniyu/

Попова Галина

Голова циклової комісії фінансово-облікових дисциплін,
викладач вищої кваліфікаційної категорії

Корнач Антон

Чеушев Гліб

Здобувачі фахової передвищої освіти
Освітньо-професійної програми
Фінанси, банківська справа та страхування
ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ФІНАНСОВІ ПІРАМИДИ: МЕХАНІКА, ЩО ВІДРІЗНЯЄ ВІД ЛЕГАЛЬНОГО БІЗНЕСУ. ЩО ТАКЕ ФІНАНСОВА ПІРАМИДА?

Ключові слова: схема, внески, піраміда, “високі прибутки”, відсутність продукту, емоційність, фінансова грамотність

Фінансова піраміда — це шахрайська схема, яка обіцяє вкладникам високий прибуток за короткий час. Принцип схеми полягає в постійному залученні

нових учасників, які вкладають власні кошти, а не в продажі продуктів чи послуг.

Назва шахрайської бізнес-моделі походить від структури, що нагадує піраміду. Стандартна фінансова піраміда має такий вигляд. Зазвичай усе починається з однієї людини — засновника піраміди. Припустімо, він залучає п'ять інвесторів, кожен з яких має привести ще по п'ять. Отже, на другому рівні вже буде 25 осіб, що платять «вступні внески». І так далі. (3) Вклади нових інвесторів використовують для виплати прибутків попереднім, кошти яких також були використані для виплати інвесторам, які прибули ще раніше.

Схема працює лише доти, доки прибувають нові учасники. Відсутність реального інвестиційного активу загрожує стабільності схеми. Основна мета організаторів пірамід — ошукати якомога більше учасників і отримати максимальний дохід до моменту краху піраміди.

Ознаки фінансових пірамід

Якщо вас запрошують вкласти в бізнес, ви повинні чітко розуміти фінальний продукт. Якщо його немає чи замість продукту ви вкладаєтеся в речі, які не мають жодної фінансової цінності, то це перша ознака, що вас намагаються затягнути в фінансову піраміду. Найяскравіший приклад – ваучери в "МММ", а з останніх – сертифікати "B2B Jewellery".

Відсутність продукту – очевидна ознака фінансової піраміди, проте є й ті, хто намагається завуалювати свій бізнес під офіційний. Тут варто звертати увагу на те, скільки конкретно людей чи компаній користуються продуктом.

Ще одна ознака піраміди – емоційність та акцент на майбутньому. Учасники та власники пірамід, пропонуючи вам "вкластися в бізнес", часто акцентують увагу на емоціях, обіцяючи фінансову незалежність та свободу, ухиляючись від конкретних питань. Крім того в пірамідах вам пропонують купити щось, що принесе гроші чи інші матеріальні цінності не зараз, а колись у майбутньому. Наприклад, купи частину квартири зараз, а отримай всю через рік чи п'ять.

Головне правило – якщо вам обіцяють 100 чи більше відсотків прибутковості, то це піраміда. Жоден справжній бізнес не може пропонувати такого доходу, інакше він не тільки нічого не заробить, але ще й втратить те, що вклав.

Види фінансових пірамід

В класичній фінансовій піраміді учасникам обіцяють високі прибутки за умови, що вони приведуть нових вкладників. Кожен новий учасник робить внесок, який розподіляється між попередніми членами мережі. Це найбільш поширений і простий тип піраміди.

Піраміда, замаскована під легальні інвестиції. Ці піраміди видають себе за справжні підприємства. Вкладників переконують, що доходи зростають завдяки прибутковій діяльності на продуктовому чи фінансовому ринку. Але насправді жодної реальної торгівлі не відбувається. Дивіденди першим інвесторам виплачуються із внесків нових. Принципова відмінність фінансової піраміди від реального інвестиційного бізнесу — джерело виплати дивідендів. Якщо сума виплат учасникам стабільно перевищує розмір доданої вартості, яку забезпечує бізнес, цей проєкт є пірамідою.

Криптовалютна піраміда

У сучасному світі фінансові піраміди набули нової форми завдяки інтернету. Шахраї обіцяють високі прибутки від інвестицій у нові криптовалюти чи блокчейн-проекти. Наприклад, BitConnect і OneCoin залучили інвестицій на мільярди доларів, але виявилися класичними фінансовими пірамідами. Відсутність державного регулювання та анонімність інтернету роблять створення криптопірамід дуже привабливими для шахраїв.

Мережеві піраміди

Такі схеми схожі на багаторівневий маркетинг. Але основний дохід у цьому бізнесі залежить не від продажу товарів чи послуг, а від залучення нових учасників. Натомість легальний мережевий бізнес багаторівневого маркетингу (MLM) зазвичай передбачає продаж реальних продуктів і отримання комісійних виплат на основі продажів.

Приклади фінансових пірамід

Схема Понці (США, 1920-ті роки)

У 1920 році Понці почав розробляти схему, засновану на міжнародних купонах для поштових відправлень. Він стверджував, що заробляє на різниці вартості купонів, які можна обмінювати на поштові марки різних країн. Він обіцяв інвесторам 50% прибутку лише за 45 днів. Проте основний дохід надходив від нових вкладників, а не від продажу купонів.

За пів року Чарльзу Понці вдалося залучити 40 тисяч довірливих інвесторів і зібрати приголомшливу суму — 15 мільйонів доларів, що еквівалентно майже 180 мільйонам сучасних доларів. Крах настав після розслідування журналістів газети Boston Post. Так Понці потрапив за ґрати на 5 років. Після виходу з тюрми був депортований на батьківщину, де доживав життя в бідності.

МММ (Радянський Союз, 1990-ті роки)

Історія шахрайства почалася в 1989 році, коли Сергій Мавроді заснував акціонерне товариство «МММ», яке спочатку займалося імпортом комп'ютерної техніки. Справжній розквіт фінансової піраміди припав на 1992–1994 роки, коли на телебаченні було розгорнуто безпрецедентну рекламну кампанію. Мільйони людей щодня бачили оптимістичні ролики з «простим радянським інженером» Льонею Голубковим, який розповідав, як розбагатів завдяки «МММ».

Компанія обіцяла фантастичну дохідність — аж до 1000% річних. Стати інвестором можна було, придбавши «акції», які не мали жодної реальної цінності. На піку діяльності піраміди кількість вкладників сягнула від 10 до 15 мільйонів, вони внесли сумарно близько 3 мільярдів доларів.

Крах настав у 1994 році, коли Мавроді заарештували за несплату податків. Компанія збанкрутувала, а вкладники втратили всі кошти. За оцінками, загальна сума збитків становила мільярди доларів.

Цікаво, що у 2011 році Мавроді спробував відродити свою схему під назвою «МММ-2011», створивши онлайн-версію піраміди, яка також закінчилася крахом.

Фінансові піраміди залишаються одним з найпоширеніших видів шахрайства, яке може призвести до значних втрат і фінансових проблем для

жертв. Підвищення фінансової грамотності та обережність під час вибору інвестиційних інструментів допоможуть вам захистити ваші заощадження від шахраїв, які мають лише одну мету — ошукати вас.

Як захистити кошти від фінансових пірамід?

Підвищуйте фінансову грамотність. Розуміння базових принципів інвестування і роботи фінансового ринку допоможе захистити кошти від шахрайства.

Перевіряйте інформацію. Досліджуйте компанію: уточнюйте реєстрацію, аналізуйте наявність ліцензії на інвестиційну діяльність, шукайте відгуки. Варто також перевірити, чи фігурувала компанія в попередженнях від державних або фінансових установ.

Уникайте схем з обіцянками високих прибутків. Пам'ятайте, що високі прибутки завжди пов'язані з високим ризиком. А пропозиції з «гарантованим» доходом, що перевищує середньоринковий, часто є обманом.

Список літератури

1. Фінансова піраміда Вікіпедія <https://surl.li/ofonpz>
2. Фінансові піраміди: термін, види та як працюють <https://surl.li/sslibe>
3. Що таке фінансова піраміда, та як не стати її жертвою <https://surl.li/cmvoyj>
4. Термін “Фінансова піраміда” \ Термінологія законодавства <https://surl.li/kviapy>
5. Фінансові піраміди та їх види, основні ознаки пірамід <https://surl.li/xtaeiv>

Ющенко Ірина

Викладач циклової комісії
фінансово-облікових дисциплін

Лабедин Назар

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми
Право

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА ТЕХНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ БЛОКЧЕЙН-ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНИХ РЕЄСТРІВ ТА НОТАРІАТІВ

Блокчейн — це сучасна інформаційна технологія зберігання та передачі даних у вигляді розподіленої бази даних. Інформація в такій системі записується у вигляді послідовних блоків, які пов'язані між собою криптографічними методами. Головною особливістю блокчейну є те, що дані зберігаються не на одному сервері, а одночасно на багатьох комп'ютерах мережі, що робить їх більш захищеними від підробки або несанкціонованих змін. Принцип децентралізації є критично важливим: реєстр зберігається на безлічі комп'ютерів (вузлів) і не має єдиного центру управління. Це виключає

можливість одноосібного внесення змін до даних, що підвищує прозорість і довіру. В Україні технологія як така поки що не отримала окремого всеосяжного правового визначення, але її використання лежить в основі віртуальних активів, яким присвячений спеціальний закон.[5]

В Україні на даний момент відсутнє спеціальне законодавство, яке б регулювало блокчейн-технології. Однак, деякі аспекти цієї технології вже охоплені існуючими нормативними актами. Наприклад, Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» може застосовуватися до блокчейн-реєстрів як форми електронних документів. Водночас, необхідність чіткого визначення та регулювання блокчейн-технологій на законодавчому рівні є очевидною.[6]

Захист даних та конфіденційність — це сукупність правових, технічних та організаційних заходів, спрямованих на запобігання несанкціонованому доступу, використанню, зміні чи знищенню інформації. В Україні це регулюється законом «Про захист персональних даних» та Конституцією, гарантуючи захист особистого життя.

Отже, проведені дослідження дозволяють зробити висновок, що використання блокчейн-технологій у системі державних реєстрів та нотаріаті є перспективним напрямом розвитку сучасної цифрової держави. Блокчейн забезпечує високий рівень безпеки, прозорості та надійності збереження інформації. Завдяки децентралізованій структурі даних, що зберігаються у блокчейні, практично неможливо підробити або змінити без відповідного підтвердження всієї системи, що значно зменшує ризики шахрайства та незаконного втручання. Застосування цієї технології у державних реєстрах може суттєво підвищити ефективність роботи органів влади, спростити доступ громадян до інформації та забезпечити більшу довіру до державних інституцій. Крім того, блокчейн дозволяє автоматизувати багато процесів, зменшити бюрократичні процедури та прискорити обробку даних. У сфері нотаріату блокчейн може використовуватися для фіксації правочинів, підтвердження автентичності документів та збереження важливої юридичної інформації. Це допоможе уникнути підробок документів, спростить процедури перевірки та підвищить рівень правової захищеності громадян. Разом з тим, незважаючи на значні переваги блокчейн-технологій, їх впровадження потребує належного правового регулювання, технічної підготовки та адаптації існуючих державних систем. Важливо створити чітку нормативно-правову базу, яка визначатиме порядок використання таких технологій, відповідальність за обробку даних та механізми захисту інформації.

Список літератури

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 12.03.2026).
2. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074-ІХ. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20> (дата звернення: 12.03.2026).
3. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-ІV. Дата оновлення: 31.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 12.03.2026).

4. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. Дата оновлення: 14.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 12.03.2026).
5. Правові аспекти використання блокчейн-технологій в Україні: регулювання та перспективи. URL: <https://justice.dp.ua/ua/pravovi-aspekti-vikoristannya-blokchejn-tehnologij-v-ukrayini-regulyuvannya-ta-perspektivi/> (дата звернення: 12.03.2026).
6. Юридичні питання впровадження блокчейн-технологій: Консультант юридичний маркетплейс. URL: <https://consultant.net.ua/consultant-article/5152> (дата звернення: 12.03.2026).

Левицька Марина

Викладач циклової комісії
загальноосвітніх дисциплін
ВСП «Фаховий коледже і технологій
Національного університету
«Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ПУНКТУАЦІЙНА ГРАМОТНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Пунктуаційна грамотність є невід'ємною складовою культури писемного мовлення, оскільки забезпечує смислову точність, логічну структурованість і комунікативну ефективність письмового тексту.

У сучасному суспільстві, що характеризується інтенсивними соціолінгвістичними трансформаціями (глобалізація, цифровізація, змішування мовних кодів), спостерігається зміна мовленнєвих норм, зокрема й пунктуаційних практик.

Вплив цифрового середовища (соціальні мережі, месенджери, неформальна онлайн-комунікація) спричиняє тенденцію до спрощення або варіативності пунктуації, що позначається на рівні пунктуаційної грамотності здобувачів освіти.

У сучасному мовленнєвому просторі проблема формування пунктуаційної грамотності здобувачів освіти набуває особливої актуальності. Пунктуація є не лише технічним елементом письма, а важливим засобом організації думки, структурування тексту та забезпечення його адекватного сприйняття.

Пунктуаційна грамотність є складовою культури писемного мовлення, оскільки вона забезпечує точність передавання змісту, логічність викладу та стилістичну виразність тексту. Наприклад, правильне вживання розділових знаків в поданих реченнях визначає зміст висловлювання:

Казати, не можна мовчати. Казати не можна, мовчати.

Обережно: діти! Обережно, діти.

Сонце зігрівало усе поле, берег, ліс. Сонце зігрівало усе: поле, берег, ліс.

Що він написав? Що, він написав?

Учениця співала голосно, промовляючи всі слова.

Учениця співала, голосно промовляючи всі слова.

Можна вчитися, читати, писати. Можна вчитися читати, писати.

Він працює як учитель (за професією). Він працює, як учитель(порівняння).

Ці приклади наочно демонструють, що пунктуація безпосередньо впливає на семантику тексту.

Сучасне суспільство характеризується активними соціолінгвістичними трансформаціями. Зокрема, значний вплив на мовлення має цифрове середовище — соціальні мережі, месенджери, блоги. У неформальному онлайн-спілкуванні спостерігається тенденція до спрощення пунктуації або її свідомого ігнорування. Наприклад: *привіт як справи*.

У таких повідомленнях відсутність розділових знаків не заважає розумінню в межах контексту, проте формує звичку до нехтування нормами літературної мови.

Ще одним проявом соціолінгвістичних змін є використання пунктуації як засобу вираження емоцій. Наприклад:

Ти серйозно??? Ну, не знаю...Це просто вау!!!

Тут розділові знаки виконують не лише синтаксичну, а й прагматичну функцію, передаючи інтонацію, емоційний стан мовця та особливості комунікативної ситуації.

Важливим чинником формування пунктуаційної грамотності є мовне середовище. Здобувачі освіти, які постійно взаємодіють із нормативними текстами (науковими, публіцистичними, офіційно-діловими), демонструють вищий рівень пунктуаційної культури порівняно з тими, чия мовна практика обмежується переважно неформальним цифровим спілкуванням.

Поширеною проблемою є інтерференція усного мовлення в писемне. Наприклад:

Я думаю що це правильно (пропущено кому перед «що»)

Ми прийшли додому і почали готувати вечерю і дивитися фільм (надмірна одноманітність конструкцій без логічного членування).

Такі помилки свідчать про недостатній рівень сформованості пунктуаційної компетентності та нерозвинене відчуття синтаксичної структури речення.

Формування пунктуаційної грамотності потребує комплексного підходу. Важливо не лише вивчати правила, а й розвивати вміння застосовувати їх у різних комунікативних ситуаціях. Наприклад, доцільно порівнювати:

неформальне повідомлення: *йду вже скоро буду*

нормативний варіант: *Йду, вже скоро буду.*

Таке зіставлення допомагає усвідомити різницю між стилями мовлення.

Отже, пунктуаційна грамотність є важливим показником культури писемного мовлення та загальної мовної компетентності особистості. У сучасних умовах соціолінгвістичних трансформацій вона зазнає впливу нових комунікативних практик, що зумовлює необхідність переосмислення підходів до її формування.

Ефективне навчання пунктуації має враховувати реалії цифрового середовища, розвивати критичне ставлення до мовлення та формувати вміння адаптувати мовні засоби відповідно до ситуації спілкування. Це сприятиме

підвищенню рівня культури писемного мовлення здобувачів освіти та їх успішній інтеграції в сучасний комунікативний простір.

Список літератури

1. Попович І. До проблеми підвищення орфографічної та пунктуаційної грамотності учнів. Українська мова і література в школі. 2010. № 3. С. 13–18.
2. Сегін Л. В. Українська пунктуація: здобутки, проблеми, перспективи опису та кодифікації. Українська мова. 2018. № 3 (67). С. 80–91.
3. Український правопис / Національна академія наук України. Київ, 2019. 391 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20seredny_/05062019-onovl-pravo.pdf (дата звернення: 20.03.2026).

Вихор Марія

Здобувачка фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми
Підприємство, торгівля та біржова діяльність

Сокол Юлія

Викладач циклової комісії правових дисциплін
ВСП «Фаховий коледж економіки та технологій
Національного університету
«Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

КРЕАТИВНІСТЬ ТА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ФАКТОРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ

Ключові слова: креативність, національна ідентичність, інновації, бренди, креативні індустрії

В умовах війни та безпекових загроз український бізнес стикається з новими викликами та випробуваннями: руйнуванням транспортної та виробничої інфраструктури, обмеженістю державних програм підтримки, перебоями з електропостачанням, браком трудових кадрів тощо.

У таких реаліях перед українським бізнесом стоїть завдання: як при обмежених ресурсах створити унікальні товари, послуги, продукти, які споживач помітить, оцінить, купить та ще й сам прорекламує. Виконанню цього завдання сприяє поєднання креативності та національної ідентичності при створенні нових торгових марок, брендів. Для українського споживача це поєднання є важливим в умовах сьогодення, де традиції, історичні факти, національна пам'ять, творчість та локальні особливості стають джерелом глобальних креативних ідей, промислової творчості та тісного емоційного зв'язку.

Креативність – латинський термін, який перекладається як «творчість» або «створення з нуля». Креативність у людини проявляється через здатність до творчості, що трансформується у способи мислення, почуття, окремі види діяльності та результати праці [1, с.7]. Національна ідентичність у свою чергу

означає усвідомлення людиною своєї приналежності до Батьківщини, ґрунтується на спільній мові, культурі, певних громадських цінностях та, найголовніше, історичній пам'яті. Національна ідентичність є засобом як самовизначення, так і самоорієнтації індивідів через свою самобутню культуру [2, с.31].

Складні реалії життя сприяють виникненню своєрідної форми «кризової креативності», яка сьогодні є найпотужнішим двигуном українських брендів з історичним ефектом. Купуючи річ, люди дедалі менше орієнтуються на кількість предметів. Частіше купують емоцію, а тому пропонується річ має бути унікальною [3, с.17]. Сфери, де національна ідентичність перетинається з креативністю, умовно можна структурувати у чотири групи: мода та дизайн, маркетинг, цифрові технології та музика і медіаконтент. Закон України «Про культуру» дає таке визначення креативних індустрій: «Креативні індустрії – це види економічної діяльності, метою яких є створення доданої вартості і робочих місць через культурне (мистецьке) та/або креативне вираження» [4].

Почнемо з моди та дизайну, адже одяг, прикраси та аксесуари стали мовою культури, супротиву та національної ідентичності. Вихід з українського ринку світових брендів-гігантів через повномасштабну війну відкрив нішу, яку успішно заповнює український виробник. Серед них – бренд «Шипелик», який займається створенням унікальних виробів ручної роботи, осучаснених для органічного включення в гардероб сьогодення. Висока якість досягається підходом «от кутюр» – кожен річ відшивають вручну. Впізнаваним на ринку завдяки своїй креативності є бренд «Авіація Галичини», який займається створенням одягу у стилі мілітарі, з національно-патріотичними мотивами, доповненими історичними присвятами Україні. Український бренд Dodo Socks відомий своїми патріотичними та харизматичними принтами на шкарпетках та хустках. Кожна хустка – це маленький аксесуар з глибоким змістом. Бренд «GEPUR» задає тренди у світі моди. Національна ідентичність його виробів говорить про себе через кольори, образи, а також принти у вигляді віршів українських класиків, зокрема шрифтом Брайля. Красномовними є назви колекцій бренду: «Душа», «Вільна», «Код ДНК», «Відроджені».

Унікальним є світ прикрас та ювелірних виробів з українською душею. Одними з найяскравіших прикладів є бренд «Видимо-Невидимо», який займається відродженням старовинних прикрас, таких як намиста, гerdани, згарди, дукачі, мониста, сережки. Ювелірний бренд Guzema Fine Jewelry (Колекція «Spadok») майстерно переосмислив традиційну техніку вишивки гладдю у роботі із золотом. Результатом став випуск сучасних, преміальних прикрас, що шанують культурну спадщину без кліше.

Наступною сферою, де вдало поєднується креативність та національна ідентичність, є маркетинг. Наприклад, бренд дитячого харчування «Малютка» дотримується філософії, що він не тільки годує майбутнє України, а й виховує його відповідно до українських традицій. Ініціатива під назвою «Колискові від Малютки» є прикладом переходу бренду від виробництва лише традиційного дитячого харчування до створення автентичних українських колискових через очевидну нестачу якісного україномовного контенту для малюків.

Цікавим прикладом є маркетинговий досвід бренду «Моршинська», у напоях якого (зокрема серія «Голос води») етикетки об'єднують звуки природи Карпат та візуальні образи гір, формуючи сучасну локальну ідентичність.

Наступною галуззю є цифрові технології, які мінімально залежать від матеріальних ресурсів, але мають колосальну потребу в ідеях. Завдяки ІТ-інноваціям, культурна спадщина отримує сучасні форми вираження та поширення через інтерактивні медіа та онлайн-платформи. Прикладом створення ігрових сценаріїв і завдань, що базуються на реальних історичних подіях, є гра S.T.A.L.K.E.R. 2. Це унікальний приклад культурної дипломатії, створений українською студією GSC Game World. Гра містить саундтреки з понад 450 композицій українських виконавців. У ній також закладено відсилки до знайомих українцям елементів побуту: настінного килима з оленями в сільській хаті, жовто-блакитних сірників із зображенням козака тощо. Важливим елементом є присвята в титрах всім, хто боронив і боронить Україну.

Ще однією сферою, в якій гучно звучить національна ідентичність, є музичні та медійні твори. Вони майстерно поєднують глибоке коріння народної культури з найновішими трендами, створюючи свіжі та захопливі формати. Прикладом є музичні проекти Артема Пивоварова, які популяризують українську поезію через сучасну музику, а також проєкт Тіни Кароль «Дім звукозапису», що надає нове життя старим, призабутим пісням.

Анімаційний фентезійний фільм «Мавка. Лісова пісня» за мотивами «Лісової пісні» Лесі Українки є наочним зразком того, як естетика мерчу базується на унікальному візуальному світі проєкту, включаючи магичні руни та символіку героїні Мавки.

На наших очах проходить еволюція спадщини, що майстерно поєднує давнє мистецтво з актуальними трендами.

Створення різних товарів, продуктів з використанням національної ідентичності – це складний та делікатний процес. Тоді як успішний креатив може підняти бренд на нові висоти, невдалий дизайн, що переходить межу доброго смаку або торкається чутливих тем, спроможний вщент знищити його репутацію.

Разом з тим вміле поєднання креативності та ідентичності відкриває перед українським бізнесом перспективи:

- економіка сенсів. Завдяки їй національна ідентичність перетворюється на унікальну торгову пропозицію, адже на ринку виграє той товар, який має історію;

- державна підтримка та гранти. Згідно з планами на 2026 рік, державні інституції активно інвестують в проєкти, спрямовані на зміцнення національної ідентичності;

- соціальна згуртованість та емоційний зв'язок. Спільні проєкти та ініціативи сприяють поліпшенню ментального здоров'я суспільства та розвивають навички ділового партнерства та взаємодії;

- в період криз креативність допомагає швидко адаптуватись до нових викликів і не чекати ідеальних умов для ведення бізнесу.

Отже, поєднання креативності та національної ідентичності – це творчість, що приносить прибуток. Якщо використовувати свою культуру розумно, вона стає справжнім джерелом ідей для брендів. Тоді ж ми отримуємо не тільки гроші, а й повагу у світі. Таким чином поєднання креативності, інновацій та національної ідентичності стали цінною «валютою» для бізнесу у сучасних умовах невизначеності та нестабільності.

Список літератури

1. Свінцицька О.М., Ткачук В.О. Креативна економіка та креативні індустрії: навч. посібн. Житомир: Державний університет «Житомирська політехніка», 2020. – 218 с.
2. Заяць Н. В. Національна ідентичність як основа для розвитку політичної нації в Україні. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2022 № 56, С. 28-32.
3. Креативний сектор економіки: досвід та напрями розбудови: монографія / С. А. Давимука, Л. І. Федулова ; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». – Львів, 2017. – 528 с.
4. Закон України «Про культуру». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17> [дата звернення 01.04.2026].

Ілляшенко Людмила

викладач циклової комісії харчових технологій,
готельно-ресторанної справи та кейтерингу

Лагункова Наталія

викладач загальноосвітніх дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська
політехніка» м. Чернігів, Україна

ДОФАМІНОВА ПАСТКА:

ЯК МОЗОК ЗАВАЖАЄ НАМ ХАРЧУВАТИСЯ ЗДОРОВО

Сучасна соціально-політична ситуація, в якій перебуває країна, зокрема умови війни, підвищений рівень невизначеності, хронічний стрес і поширеність посттравматичного стресового розладу, формують підґрунтя для зростання психоемоційних порушень у населення. До таких порушень належать, зокрема, депресія, тривожні стани, розлади харчової поведінки та різні форми залежностей. Вплив тривалого стресу знижує адаптаційні ресурси особистості, ускладнює процеси саморегуляції та сприяє пошуку короткострокових стратегій психологічного полегшення.

Особливе місце у цьому контексті посідає явище так званої «дофамінової пастки», що безпосередньо пов'язане з дією дофаміну — нейромедіатора, який відіграє ключову роль у формуванні відчуття задоволення та мотивації. Споживання продуктів із високим вмістом цукру, солі та жирів стимулює швидке вивільнення дофаміну, створюючи короткочасне відчуття задоволення.

У результаті формується поведінкова залежність: людина починає шукати не стільки насичення, скільки емоційного підкріплення через їжу.

Дофамінова пастка полягає в тому, що регулярне звернення до «швидких джерел задоволення», таких як солодощі, жирна швидка їжа чи навіть скролінг соцмереж поступово знижує чутливість до природних стимулів, унаслідок чого для досягнення того ж рівня задоволення потрібна більша кількість шкідливої їжі. Це може призводити до переїдання, формування компульсивної харчової поведінки та підвищення ризику розвитку метаболічних і психоемоційних порушень.

Уникнення дофамінової пастки є важливим аспектом формування здорового харчування, оскільки передбачає усвідомлене ставлення до їжі, розвиток навичок емоційної регуляції та зміну поведінкових патернів. Таким чином, ефективні підходи до здорового харчування повинні враховувати не лише біологічні потреби організму, але й психологічні механізми, що лежать в основі харчового вибору людини.

Одним із ефективних підходів до подолання депресивних станів і переживання невизначеності є розвиток навичок структурованого планування та цілепокладання. Формування реалістичних, досяжних цілей і поступове їх досягнення, навіть через невеликі кроки, сприяє відновленню відчуття контролю над власним життям, підвищенню рівня внутрішньої мотивації та стабілізації емоційного стану.

Досяжною і корисною метою може стати бажання харчуватися здорово. Комплексний підхід до здорового харчування включає чітке планування власного раціону, підбір продуктів, не лише поживних та корисних, а і смачних, а також дотримання чіткого режиму дня (особливо харчування та сну). Ці прості рекомендації дозволяють зменшити негативний вплив нейромедіаторів на наш психоемоційний стан, особливо в умовах постійного стресу. Такий підхід також підсилює здатність до довгострокового саморегулювання і знижує ризик формування дезадаптивних поведінкових стратегій.

Здорове харчування традиційно розглядається як сукупність принципів раціонального підбору продуктів, що забезпечують організм необхідними поживними речовинами, підтримують фізичне здоров'я та запобігають розвитку хронічних захворювань. Однак у сучасному науковому дискурсі дедалі більшої уваги набуває психологічна складова харчової поведінки, адже вибір їжі значною мірою визначається не лише фізіологічними потребами, а й емоційним станом, рівнем стресу, соціальними чинниками та сформованими звичками.

В свою чергу зміна харчових патернів у ситуаціях стресу (недоїдання, переїдання тощо) може діяти як додатковий стресовий фактор, знижуючи загальну стійкість людини (Cotter & Kelly, 2018) та викликаючи почуття провини, яке може з'явитися через усвідомлення нездоровості свого раціону (Frayn, Livshits, & Knäuper, 2018). Дослідження показують, що споживання під час стресу і тривоги продуктів бідної на поживні речовини їжі може сприяє розвитку низки неінфекційних захворювань, включаючи серцево-судинні

захворювання та деякі види раку (Block, Grier, Childers, Davis, Ebert, 2011). Таким чином, порушення регуляції споживання їжі може мати довгострокові наслідки для здоров'я, що робить боротьбу зі змінами апетиту та споживанням їжі надзвичайно важливою.

Харчування має прямий вплив на психічне здоров'я: раціон, багатий на овочі, фрукти, жирну рибу (омега-3), цільні злаки та ферментовані продукти, знижує ризик депресії. Середземноморська дієта зменшує ризик розвитку депресії вдвічі. Слід уникати трансжирів, фастфуду, цукру та алкоголю, які посилюють запалення та симптоми. Харчування має бути спрямоване на підтримку здоров'я кишківника та мозку, базуючись на середземноморській дієті.

Продукти, корисні для покращення психологічного здоров'я

Продукти	Вітаміни та поживні речовини	Ефект на організм людини
Жирна риба: Лосось, скумбрія, сардини, оселедець	Омега-3	Омега-3 жирні кислоти зменшують нейрозапалення, покращують роботу нейромедіаторів (допомагають у функціонуванні серотоніну та дофаміну, що відповідають за настрій), при регулярному прийомі знижують рівень кортизолу та стабілізують емоційний стан, допомагаючи при хронічній втомі й дратівливості
Листова зелень та овочі: Шпинат, капуста, спаржа, салат, перець	фолієва кислота, залізо, вітаміни А та С	Фолієва кислота (вітамін В9) сприяє синтезу нейромедіаторів (серотонін, норадреналін), що підвищує настрої, знижує апатію, втому та допомагає при резистентних формах депресії, не є основним препаратом для лікування депресії, але значно посилює ефект антидепресантів. Також фолати допомагають пригнічувати запальні процеси в мозку та покращують роботу нервової системи.
Горіхи та насіння: Волоські горіхи, кеш'ю, гарбузове та лляне насіння	Магній	Регулює нервову систему, знімає дратівливість, тривожність та м'язову напругу, допомагає при безсонні
	Цинк	Чинить захисну дію на нейрони та зміцнює імунну систему
Фрукти та ягоди: Чорниця, малина, ожина, цитрусові	антиоксиданти	Зменшують пошкодження клітин нервової системи, спричинене хронічним стресом, допомагають боротися із запальними процесами, що пов'язані з розвитком депресії. Антоціани ягід зменшують ризик серцево-судинних захворювань через зниження окислювального стресу та послаблення експресії генів запалення.
	вітамін С	Нейтралізує вільні радикали, кількість яких зростає під час стресу, захищаючи клітини мозку від руйнування, бере участь у синтезі серотоніну (покращує настрій).
Ферментовані продукти: Йогурт, кефір, квашена капуста	пробіотики	Корисні бактерії регулюють вироблення нейромедіаторів (серотоніну, дофаміну, ГАМК) та знижують рівень прозапальних цитокінів, що впливає на роботу мозку. Кишечник продукує близько 90 % усього серотоніну в організмі людини.
Цільнозернові продукти: Каші, цільнозерновий хліб	складні вуглеводи,	Повільно вивільняють енергію, що допомагає уникнути різких перепадів настрою та підтримує стабільний стан протягом дня.
	вітаміни групи В	Критично важливі для здоров'я мозку та нервової системи, а також сприяють покращенню настрою.
Субпродукти: печінка	вітамін В12, залізо, селен	Необхідні для роботи мозку

При тривожних розладах та депресії можна виділити дві основні рекомендації з харчування:

1. Уникати або обмежити ультраоброблені продукти, рафіновані вуглеводи, солодощі, смажені страви та алкоголь, адже вживання солодощів та фастфуду при депресії погіршує стан, оскільки викликає хронічне запалення, порушує роботу мозку та посилює перепади настрою. Така їжа дає лише швидке тимчасове полегшення, після якого через зниження рівня цукру в крові настає різкий спад енергії, підвищується тривожність, дратівливість і зростає ризик рецидивів депресії. Рафіновані продукти містять мало поживних речовин, необхідних для мозку, що знижує загальний емоційний фон. А велика кількість цукру та жирів негативно впливає на кишкову мікрофлору, яка тісно пов'язана з психічним здоров'ям.

2. Дотримання режиму харчування і уникнення пропусків прийому їжі. Різкі коливання рівня цукру в крові через голодування викликають дратівливість, втому та різкі зміни настрою. Під час пропуску прийому їжі рівень глюкози в крові падає, що призводить до слабкості, емоційної нестабільності, посилення дратівливості та пригніченого настрою, що характерно для депресії. Організм не отримує необхідних вітамінів та мінералів (особливо групи В, заліза, селену, цинку), які необхідні для підтримки психічного здоров'я та роботи мозку. Депресія і так викликає низький рівень енергії, а відмова від їжі позбавляє організм «палива», що робить людину ще більш знесиленою.

Регулярне харчування критично важливе для стабілізації енергії, підтримки роботи мозку, боротьби із запальними процесами та запобігання погіршенню депресивних симптомів.

Дотримання режиму та збалансованість харчування — це рутинна звичка, що допомагає структурувати день і підтримувати загальний як фізичний так і психологічний стан у нормі.

Список літератури:

1. Gemesi, K., Holzmann, S.L., Kaiser, B. et al. Stress eating: an online survey of eating behaviours, comfort foods, and healthy food substitutes in German adults. *BMC Public Health* 22, 391 (2022). <https://doi.org/10.1186/s12889-022-12787-9>
2. Kurapov, A., Kalaitzaki, A., Keller, V., Danyliuk, I., & Kowatsch, T. (2023). The mental health impact of the ongoing Russian-Ukrainian war 6 months after the Russian invasion of Ukraine. *Frontiers in Psychiatry*, 14, 1134780

Казіміров Дмитро,
кандидат історичних наук
викладач циклової комісії з соціальної роботи

Ткаченко Анастасія
здобувачка фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Соціальна робота
ВСП «Фаховий коледж економіки та технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ

Домашнє насильство є однією з найбільш гострих соціальних проблем, яка суттєво впливає на фізичне, психічне здоров'я особистості, руйнує сімейні цінності та створює загрозу безпеці суспільства. В умовах сучасних кризових явищ та воєнного стану проблема домашнього насильства набуває особливої актуальності, вимагаючи вдосконалення механізмів соціального захисту та надання комплексної допомоги постраждалим особам [1].

Соціальна робота у сфері протидії насильству повинна базуватися на принципах конфіденційності, неупередженості та орієнтації на потреби постраждалої особи. Концепція державної політики в Україні спрямована на впровадження інноваційних моделей соціальної підтримки, що включають мережу спеціалізованих служб, мобільних бригад соціально-психологічної допомоги та притулків (шелтерів) [1].

Сучасні виклики в галузі соціального захисту визначають необхідність формування високої професійної компетентності фахівців. Соціальний працівник повинен володіти інструментарієм ідентифікації випадків насильства та алгоритмами кризового втручання. Застосування міжвідомчої взаємодії між правоохоронними органами, закладами охорони здоров'я та соціальними службами сприяє підвищенню ефективності реагування на випадки насильства, мінімізуючи ризики повторної віктимізації [3].

Найбільш вагомою тенденцією у сфері запобігання насильству є цифровізація інструментів допомоги. Активне впровадження спеціалізованих мобільних додатків, «тривожних кнопок» та чат-ботів дає змогу постраждалим швидко отримувати алгоритми дій у небезпечних ситуаціях і надає можливість звернутися за допомогою в режимі реального часу, зберігаючи при цьому безпеку користувача [2].

Вагому роль у профілактиці домашнього насильства відіграє інформаційно-просвітницька робота. Здебільшого її спрямовують на зміну суспільних стереотипів щодо толерантності до насильницьких дій. Застосування можливостей соціальних медіа та освітніх програм допомагає громадянам розпізнавати форми психологічного й економічного тиску, які часто залишаються непоміченими, проте мають руйнівні наслідки для особистості [3].

Застосування комплексного підходу в системі запобігання насильству має суттєві переваги. Соціальна підтримка дає змогу постраждалим отримати актуальну психологічну допомогу, юридичний супровід та тимчасове безпечне місце проживання. До того ж завдяки роботі з кривдниками, яка передбачає застосування корекційних програм, з'являється можливість вплинути на першопричини агресивної поведінки та змінити моделі взаємодії всередині родини.

Складнощі процесу протидії домашньому насильству зумовлені латентністю (прихованістю) проблеми, низьким рівнем обізнаності громадян про свої права та страхом перед суспільним осудом. Як наслідок, багато випадків залишаються поза увагою державних органів, а сам процес реабілітації постраждалих часто не доводиться до завершення через відсутність сталої мотивації.

Оптимальним підходом до вирішення проблеми має вважатися системна робота на рівні громад, що передбачає раннє виявлення сімей у складних життєвих обставинах. У разі ефективного впровадження програм первинної профілактики створюються можливості для зменшення кількості правопорушень, вивільняючи ресурс для довгострокового відновлення соціального благополуччя населення.

Отже, боротьба з домашнім насильством вимагає не лише посилення законодавчої бази, а й активної участі кожного члена суспільства. Впровадження інноваційних методів соціальної роботи відкриває нові перспективи для створення безпечного середовища. Спільні зусилля фахівців та громадськості допоможуть оперативно реагувати на виклики, забезпечуючи стабільний захист прав людини та розвиток здорового суспільства.

Список літератури

1. Домашнє насильство як соціальна проблема та об'єкт соціальної роботи. URL: <https://social-science.com.ua/article/view/domestic-violence>
2. Запобігання та протидія домашньому насильству в Україні в умовах війни. URL: <https://mon.gov.ua/uk/osvita/socialnij-zahist/zapobigannya-ta-protidiya-domashnomu-nasilstvu>
3. Методичні рекомендації щодо організації роботи з постраждалими від домашнього насильства. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/protidiya-nasilstvu-v-ukraini-2024>

Казімірова Марина
викладач циклової комісії
загальноосвітніх дисциплін
ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська
політехніка»
м. Чернігів, Україна

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МОЛОДІ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА

На сучасному етапі розвитку нашої цивілізації екологічні виклики остаточно вийшли за межі суто біологічних чи технічних дискусій. Сьогодні ми говоримо про екологію як про потужний соціально-економічний фактор, що безпосередньо визначає стабільність держави. Деградація довкілля, критичний дефіцит питної води та кліматичні зміни — це не просто рядки з підручника, а реальні джерела потенційної соціальної напруги та конфліктів.

У другій половині ХХ століття ми зіткнулися з критичним загостренням екологічних проблем. Стало очевидним, що ця криза — результат саме людської діяльності та нашого масштабного впливу на планету. На думку дослідників, руйнування довкілля відбувається катастрофічно швидко, що ставить під загрозу саме існування людини як невід'ємної частини екосистеми. Саме тому для України впровадження концепції сталого розвитку є стратегічно важливим: це шлях до подолання екологічних викликів без шкоди для економічного зростання [10, 11].

У цьому контексті роль викладача природничих дисциплін — хімії, біології, екології — давно вийшла за межі простої трансляції академічних знань. Головним завданням педагога стає формування екологічної відповідальності молоді як базової життєвої цінності, що гарантує сталий розвиток нашого суспільства.

Екологічна відповідальність — це не лише сума знань, а складне інтегральне утворення особистості. Воно поєднує розуміння природних взаємозв'язків, емоційне ставлення до світу та, що найважливіше, готовність до конкретних, усвідомлених дій.

Чому природничі знання є соціальним інструментом?

1. Глибоке розуміння процесів: Коли здобувач освіти розуміє хімізм антропогенного впливу на біосферу, він усвідомлює невідворотність наслідків споживацького ставлення до ресурсів. Знання про мікробіологічну безпеку чи вплив ксенобіотиків на людський організм миттєво трансформуються у відповідальне ставлення до власного здоров'я та здоров'я нації в цілому.

2. Захист від потрясінь: Суспільство, де молодь чітко бачить межі допустимого втручання в екосистеми, є набагато більш захищеним від техногенних катастроф. Екологічна грамотність стає надійним фільтром проти «екологічного популізму» та відкриває шлях до конструктивного діалогу між громадою, бізнесом і державою. [7]

Практичний досвід говорить, що формування еко-відповідальності неможливе без інтеграції природничих знань у гуманітарний та правовий контекст. На заняттях необхідно не просто вчити теорію — треба аналізувати механізми екологічного податку або правові наслідки порушення утилізації хімічних відходів. Це дає здобувачам освіти чітке розуміння: екологія — це сфера жорсткої правової відповідальності. [8]

Використовуючи інтерактивні методи — від аналізу реальних кейсів до створення інфографіки про кругообіг речовин у міському середовищі — можна допомогти здобувачам освіти побачити свій населений пункт як цілісну екосоціальну систему. Це стимулює їх критично мислити та прогнозувати наслідки кожного свого кроку. [4, 5, 6]

Соціальна стабільність неможлива без залученості молоді. Коли здобувачі освіти беруть участь у моніторингу локальних водойм, займаються озелененням чи впроваджують сортування відходів у різних сферах їхнього життя — це і є практичне вираження їхньої відповідальності. Така волонтерська діяльність формує лідерські якості та навички командної роботи. Здобувачі освіти стають «агентами змін» у своїх родинах, поступово змінюючи культуру споживання в усьому суспільстві. [2, 9]

Сьогодні викладач природничих наук у коледжі — це, перш за все, модератор між наукою та соціальною практикою. Ми переходимо від репродуктивного навчання до проблемно-орієнтованого. Замість сухого переліку властивостей сполук ми досліджуємо їх токсикологічний вплив і шукаємо безпечні альтернативи для сучасної промисловості.

Але найголовніше — акцентувати увагу на цінності життя в усіх його проявах. Це той гуманістичний фундамент, без якого неможлива жодна соціальна стабільність.

Отже, формування екологічної відповідальності молоді — це стратегічне завдання з глибоким соціальним підтекстом. Знання з хімії чи біології стають інструментом безпеки лише тоді, коли вони підкріплені високою мораллю. Виховання покоління, здатного гармонізувати свої потреби з можливостями біосфери, і є найбільшим внеском у сталий розвиток та національну безпеку України.

Список літератури

1. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
2. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь. Київ: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. 174 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
3. Про утворення Міжвідомчої робочої групи з удосконалення системи екологічної освіти в Україні. Наказ Міндовкілля. № 424 від 20.06.2023. URL: <https://mepr.gov.ua/mindovkillya-ta-mon-domovylysyia-rozvyvaty-systemu-ekoosvity-v-ukrayini/>
4. Лук'янова Л. Б. Екологічна освіта як засіб формування екологічної відповідальності особистості. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. 2015. Вип. 1. С. 112–120.
5. Лук'янова Л. Б., Гуренкова О.В. Екологічна компетентність майбутніх фахівців: навч. – метод. посібник. Київ- Ніжин: ПП Лисенко, 2008. 243 с.
6. Лук'янова Л.Б. Екологічна освіта у навчальних закладах: теоретичний і практичний аспекти. К.: Міленіум, 2006. 252 с.

7. Хилько М. І. Екологічна безпека України: Навчальний посібник / М. І. Хилько. – К., 2017. URL: <https://utek.uz.ua/wp-content/uploads/2024/02/Hylko-M.I.-Ekologichna-bezpeka-Ukrayiny.-Navch.-pos.pdf>
8. Шаповал Ю. М. Формування екологічної компетентності майбутніх фахівців у процесі вивчення природничих дисциплін. Наукові записки [НПУ ім. М. П. Драгоманова]. 2018. Вип. 138. С. 182–189.
9. Черевко, І. Вплив екологічної освіти на формування особистості підлітка як суб'єкта навчання. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України URL: <https://journals.uran.ua/index.php/2227-6246/article/view/159925/159155>
10. Федунь Ю. Б. Забезпечення сталості еколого економічного розвитку України з урахуванням досвіду ЄС // Вісник Львівського університету. – 2014. – № 35. – С. 228–235. – (Серія: Міжнародні відносини). URL: https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/VLNU_Mv_2014_35_28.pdf
11. Формування екологічного світогляду студентів у закладах вищої освіти : моногр. / Н. Ю. Душечкіна. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2018. – 213 с. URL: <https://surl.li/jakaxb>

Казіміров Дмитро,
кандидат історичних наук
викладач циклової комісії з соціальної роботи

Іващенко Ксенія
здобувачка фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Соціальна робота
ВСП «Фаховий коледж економіки та технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

АКТУАЛЬНІСТЬ РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНИХ ЦЕНТРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

В умовах затяжного воєнного конфлікту на території України потреби молоді значно трансформувалися, змінюючи специфіку діяльності молодіжних центрів та просторів. Зважаючи на турбулентність сучасних обставин, соціальна, економічна та психологічна підтримка молодого покоління набуває особливої актуальності.

Українська молодь сьогодення зазнала значних збитків внаслідок війни, що впливає на всі сфери їх життя. Окрім фізичної шкоди та демографічних збитків, не слід нехтувати увагою до інших негативних ефектів воєнного конфлікту на молоде покоління. Значна частка молоді повідомляє про психологічні збитки війни, звітуючи про такі проблеми, як: пригніченість, апатія, надмірна психологічна тривога, невизначеність, втрата друзів та близьких, брак спілкування [1; 4]. Водночас відвідувачі молодіжних центрів та просторів повідомляють, що середовище молодіжного центру може надати відвідувачам

комфортний, безпечний, безбар'єрний простір для спілкування та знаходження однодумців [3].

З-поміж інноваційних технологій, які використовують українські молодіжні центри та простори, все більше уваги приділяється ментальному здоров'ю молоді, впровадженню програм та проєктів на його підтримку [2]. Наприклад, психологічні заходи в умовах молодіжного центру можуть проводитися у формі індивідуальних чи групових дискусій, консультацій, менторингу. Одним з основних напрямів діяльності молодіжних центрів та просторів є неформальна освіта, що відбувається у різних формах (тренінги, воркшопи, дискусії тощо). Такі заходи можуть бути присвячені різним аспектам розвитку та самореалізації молоді: економічним, творчим, психологічним та соціальним.

Окрім програмної діяльності, молодіжні центри забезпечують наявність простору для індивідуального проведення часу та самореалізації. Цей аспект діяльності центрів набуває особливої актуальності у сучасних умовах світу, що значно спрямований на комп'ютерні технології та цифрову комунікацію. Українська молодь повідомляє про технічні перешкоди, що поставляє енергетична та безпекова ситуація в умовах воєнного конфлікту [4]. Молодіжні центри та простори мають можливість забезпечити відвідувачам технічні умови, необхідні для самореалізації, втілення проєктів та ініціатив, здобуття професійної кваліфікації. Наприклад, Чернігівський обласний молодіжний центр надає доступ до низки технічних умов для вільного користування: ноутбуки, аудіо- та відеобладнання, проєктора, простору центру тощо [5]. У тандемі з іншими напрямками роботи центрів, технічні умови дозволяють усім відвідувачам вільно просувати власний потенціал.

Аналізуючи дослідження ефективності молодіжних центрів, маємо можливість підкреслити ключові тенденції їх діяльності. Більшість відвідувачів молодіжних центрів повідомляють, що вони впливають на життя громади, сприяють працевлаштуванню молоді та надають їм «безпечний простір» [3]. Також виділяється властивість молодіжних центрів залучати своїх відвідувачів до волонтерської, громадської діяльності, об'єднувати громаду та просувати розвиток молодіжної інфраструктури [2]. Однак, нинішні умови створюють чимало перешкод щодо діяльності та фінансування молодіжних центрів та просторів. Умови воєнного конфлікту перешкоджають плануванню довгострокового розвитку таких інституцій, обтяжують працівників центру та відвертають увагу від можливої нестачі ресурсів молодіжних центрів [2].

Отже, в умовах воєнного стану в Україні актуалізується потреба розвитку молодіжних центрів та просторів, що культивують безпечне, безбар'єрне середовище самореалізації та соціальної, психологічної, матеріальної підтримки молоді. За доречної алокації ресурсів та використання інноваційних технологій, молодіжні центри мають потенціал значно полегшити непомірний негативний вплив війни на життя молодого покоління.

Список літератури

1. Вплив війни на молодь в Україні. *Міністерство молоді та спорту України*. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/2025/undp-impact-of-war-on-youth-in-ukraine_0.pdf

2. Дослідження діяльності та потенціалу молодіжних центрів і просторів в Україні. URL: <https://resources.osce.org/sites/default/files/f/documents/3/f/581923.pdf>
3. Опитування молоді: Оцінка молодіжних центрів і просторів та можливостей для молоді. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/2024/581917_0.pdf
4. Підлітки та їхнє життя під час війни. *Клуб Добродіїв*. URL: <https://dobrodiy.club/wp-content/uploads/doslidzhennya-pidlitky-ta-yihnye-zhyttya-pid-chas-vijny-nastroyi-czinnosti-majbutnye.pdf>
5. “Чернігівський обласний молодіжний центр” ЧОР. *Платформа «Волонтерство в Україні»*. URL: <https://platforma.volunteer.country/organizations/chernigivskii-oblasnii-molodiznii-centr-cor>

Казіміров Дмитро,
кандидат історичних наук
викладач циклової комісії з соціальної роботи
ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

БЛАГОДІЙНІ ОСЕРЕДКИ ЧЕРНІГОВА ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Як відомо, бідність та злиденність є неодмінними атрибутами будь-якого суспільства, навіть з найвищим рівнем добробуту. До бідняків і жебраків в історії людства ставилися по-різному. У Середньовіччі їх вважали посланниками божими, тому щедро обдаровували милостинею. В Новий час та пізніше ставлення до них кардинально змінилося через небезпеки, які несли величезні юрби прохачів милостині в містах, зокрема – злочинність та епідемії. Фізично здорові бідняки мали працювати, а на підтримку суспільства та влади могли розраховувати лише діти-сироти, пристарілі, каліки, хворі та інші.

Перші згадки про заснування благодійних закладів у Чернігові відносяться до початку ХІХ ст. Повідомляється, що 1 травня 1804 р. у місті відкрили Будинок виховання бідних дворян. Цій події передувала цікава історія. Вважається, що ідея заснування такого закладу в Чернігові належала малоросійському генерал-губернатору О. Куракіну. Водночас стояло питання будівництва його резиденції, але відповідного місця не знайшли. Тому в жовтні 1802 р. Чернігівська казенна палата провела один досить взаємовигідний обмін, згідно з яким єпархіальне правління отримало сільгоспугіддя та сіножаті. Заміський літній маєток чернігівських архієпископів «Бобровщина» разом з будинком архієрея надійшли у розпорядження Куракіна [5, с. 144]. Це була величезна територія – «от нынешней губернской усадьбы до нынешней земской усадьбы, где музей В. Тарновского» (сьогодні – Чернігівський військово-історичний музей, будинок офіцерів і Міський парк культури та відпочинку). У приміщеннях архієрейського дому, після ремонтних робіт було відкрито будинок виховання бідних на 50 дітей віком від 8 до 12 років. Але окремої школи при ньому не було, тому діти навчалися в інших навчальних закладах міста. У 1840 р. цей заклад реорганізували в сирітський будинок для дітей всіх станів – купців, міщан і збіднілих чиновників. В його окремих будівлях проживали і навчалися хлопці та дівчата віком від 7 до 11 років. На початку 1880-х рр. у стінах закладу перебували понад 100 вихованців. Проіснував цей притулок до 1900 р. [5, с. 149; 6, с. 48].

У 1842 р. в Чернігові побудоване окреме відділення сиротинця для дівчат. Кошти на нього пожертвувала дружина чернігівського губернатора Дарія Гессе. До 1849 р. він розташовувався у невеликому дерев'яному будинку на площі (на місці сучасної облдержадміністрації). Потім його перевели у приміщення по вулиці Шосейній, на місці якого сьогодні розташована філармонія. Його надав у безоплатне використання купець другої гільдії П.М. Цвет, який став почесним старостою притулку. Заклад функціонував за рахунок благодійних внесків та спочатку був розрахований на 25 дітей. Цей притулок потім підпорядковувався Чернігівському губернському піклуванню дитячих притулків та приймав на виховання виключно дівчат [1, с. 40].

У 1885 р. для нього побудували нове приміщення на 26 кімнат. Вона мало два поверхи: перший – кам'яний, другий – дерев'яний. У будинку розміщувались: церква, житлові приміщення вихованок, класи, робочі кімнати, квартири службовців та кухня. У флігелях – лазня, пральня, кімнати для пралі та двірників. При садибі була невеличка лісова ділянка та город. Також до притулку відносився дерев'яний міський театр збудований у 1852–1853 рр. на Красній площі «проти Магистрата». На нього асигнували 3500 руб. з капіталів притулку з розрахунку, що прибутки від вистав та концертів йтимуть на його користь [7, с. 110].

Сам заклад був розрахований на 50 дівчат віком від 3 до 14 років. Їх не тільки годували та забезпечували одягом, а й надавали загальну освіту, вчили кулінарному мистецтву, пошиву жіночого одягу і навіть готували до отримання звання народних вчителів та інших професій. Зокрема, для кулінарних курсів поряд винаймали окремих будинок, а з Петербургу запросили досвідченого кондитера. Пізніше при закладі відкрили кулінарну школу. Після її закінчення учениці склали іспит, а присутні могли скуштувати страви, які приготували вихованки. Випускниці отримували роботу за фахом, але жили в притулку ще рік, сплачуючи по 50 руб. за отриману спеціальність. У 1901 р. в закладі налічувалося 70 вихованок [8, с. 17].

Наступним напрямком діяльності благодійних організацій Чернігова була опіка над дітьми з вадами зору. Воно й не дивно, бо наприкінці ХІХ ст. Чернігівщина посідала друге місце в тодішній Російській імперії за рівнем поширення офтальмологічних хвороб, передусім – трахоми (офіційно було зареєстровано 4312 сліпих від народження). У 1891 р. в Чернігові відкрилося відділення “Попечительства Императрицы Марии Александровны о слепых детях”. У 1893 р. за його сприяння відкрита школа для сліпих дітей. Для цього організація за 10500 руб. придбала будівлю, що знаходилося на перехресті вул. Воздвиженської (князя Чорного) та Святославської (пр. Миру). В її приміщенні в 1897 р. освятили домову церкву Святої Олександри Римської. Імовірно, що до цього тут містилася церква Марії Магдалини, яка відносилася до притулку для безхатків. Заклад міг утримувати до 40 вихованців. Навчальний процес поєднувався з працею: у майстернях діти вчилися плести корзини, виготовляти щітки, опановували кулінарне мистецтво. У 1914–1916 рр. звели цегляний будинок “для сліпих”, відомий сьогодні як Корпус № 2 Музичного коледжу ім. Л.М. Ревуцького [8, с. 17; 9, с. 221].

На зламі ХІХ–ХХ ст. в Чернігові діяли низка інших богаділень та притулків для дітей і дорослих різного віку та статі. Наприклад, у 1895 р. на розі сучасних вулиць П'ятницька та Воскресенська відкрито «нічліжний» притулок на 62 осіб, де могли перебувати жінки й чоловіки. Заклад був організований згідно з рішенням міської Думи, на придбання будинку виділили 7750 руб. Тут можна було безкоштовно переночувати та отримати гарячу воду для чаю. У 1896 р. поряд була відкрита богадільня на 15 осіб, теж – для чоловіків і жінок [8, с. 17]. Ще одна богадільня для жінок імені І.В. Боброва діяла при Чернігівській общині сестер милосердя імені св. Феодосія по вул. Смоленській (сучасна вул. Шевченка).

Наступний заклад – соборний притулок для хлопчиків-сиріт – синів «нижних воїнських чинов», які загинули на війні з Японією 1904–1905 рр., поліцейських, охоронців в'язниць, які загинули при виконанні службових обов'язків. Його будинок, що належав Чернігівській єпархії, знаходився на перетині вулиць Мстиславська та нині неіснуючому відтинку вул. Миколаївська (суч. Святомиколаївська) [4, с. 12].

Серед інших благодійних установ згадуються притулок Воскресенської церкви, єврейська богадільня на П'ятницькій вулиці та богадільня Єпархіального управління по вул. Шосейній, яку відкрили в 1893 р. Зокрема, станом на 1900 р. на утримання єврейської богадільні йшло 3800 руб. з міського громадського банку. Тут мешкали 42 особи, знаходилася лікарня, пральня та синагога [3; 8, с. 17].

Наостанок не можна оминати увагою Будинок працелюбства, на який покладалася боротьба з найбільшими вадами тогочасного суспільства – пияцтвом, безробіттям та жебрацтвом. Він відкрився у грудні 1894 р. і спочатку знаходився у приміщенні по вул. Хлібопекарській, з 1895 р. – по вул. П'ятницькій, неподалік костюлу. У липні 1899 р. Благодійний комітет розпочав будівництво нового Будинку працелюбства з чайною, бібліотекою, великою залою для проведення народних читань та різних велелюдних заходів. Сам заклад мав бути притулком, який би давав нужденним дах над головою, заробіток, просвіту, дозвілля «и отвлечение от пьянства». Будівлю спорудили за 15 місяців та урочисто відкрили 21 жовтня 1900 р. Він діяв до жовтневого перевороту 1917 р.

У 1895 р. при Чернігівському благодійному товаристві створено спеціальний комітет з допомоги бідним. Згідно з рішенням міської Думи у 1901 р. місто поділили на 11 дільничних опікувань про бідних, які утримувалися коштом міського самоврядування. Загалом система благодійності та опіки в Чернігові, що діяла під патронатом перших осіб в губернії, органів самоуправління, приватних добродійників, охоплювала різноманітні напрямки допомоги та роботи з нужденними. При всіх своїх позитивних сторонах і недоліках вона залучала до цієї справи громадськість міста, заохочуючи до участі у благородних справах публічною подякою, нагородами та почесними званнями.

Список літератури

1. Гейда О. До історії вулиці Опанаса Шафонського у Чернігові. *Сіверянський літопис*. 2015. № 3. С. 38–42.
2. Добровольский П.М. К истории Черниговского земского сиротского дома. *Земский сборник Черниговской губернии*. 1903. Март. С. 45–57.

3. З чого починалося благодійництво в Чернігові та скільки в місті було “богоудних” установ. URL: <https://ichernihivets.com/uk/article-4952-z-chogo-pochinalosya-blagodiynictvo-v-chernigovi-ta-skilki-v-misti-bulo-bogoudnikh>
4. Леус В. З турботою про дітей та престарілих. *Чернігівський вісник*. 1989. 28 грудня. С. 12.
5. Морозова А. Будинок виховання бідних дворян. *Скарбниця української культури*: Зб. наук. пр. Чернігів, 2007. Вип. 8. С. 143–150.
6. Морозова А. З історії Чернігівського сирітського будинку. *Сіверянський літопис*. 2008. № 1. С. 47–53.
7. Открытие Черниговского сиротского дома. *Черниговский историко-археологический отрывной календарь на 1906 г.* Чернигов: 1905 г. 24 февраля. С. 110.
8. Руденок О. З турботою про бідних. *Чернігівські відомості*. 2006. 29 листопада. С. 17.
9. Самохіна Н. Благодійна діяльність у Чернігові в кінці ХІХ – на початку ХХ століть (за матеріалами “Черниговских губернских ведомостей”). *Скарбниця української культури*: Зб. наук. пр. Чернігів, 2007. Вип. 8. С. 216–213.

Федан Анастасія

здобувачка фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Харчові технології

Казімірова Марина

викладач циклової комісії загальноосвітніх дисциплін
ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету
«Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

СПОРТИВНЕ ХАРЧУВАННЯ У РАЦІОНІ ОСІБ ПІЗЬНОГО ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Актуальність теми зумовлена зростаючим інтересом сучасної молоді до здорового способу життя, спорту та, як наслідок, прагненням наслідувати популярні тенденції у сфері фітнесу та бодібілдингу. Проте сфера спортивного харчування для підлітків залишається недостатньо глибоко вивченою та часто оповита міфами. Багато людей, включаючи батьків юних спортсменів, мають лише загальне уявлення про цю проблематику, не замислюючись над фізіологічними особливостями підліткового віку, безпекою силових навантажень та критичною роллю збалансованого макронутрієнтного складу раціону [2].

Мета роботи — проаналізувати та систематизувати наявну інформацію щодо ролі основних поживних речовин (білків, жирів, вуглеводів) у раціоні підлітків, які займаються спортом, а також визначити місце спортивних добавок у їхньому харчуванні.

Для досягнення поставленої мети було проведено аналіз матеріалів із профільних медичних джерел, наукових публікацій, а також вивчення практичного досвіду та обговорень на спеціалізованих форумах.

Організм підлітка перебуває у фазі активного росту та розвитку, що супроводжується інтенсивною роботою ендокринної системи та значними розумовими навантаженнями. Додавання регулярних фізичних тренувань створює додатковий стрес та суттєво підвищує потребу в енергії та будівельних матеріалах. Фундаментом успіху для молодих спортсменів є виключно збалансоване раціональне харчування, яке дозволяє отримати максимальну віддачу від тренувань, покращити спортивні результати та запобігти виснаженню.

Для досягнення високого рівня підготовки підлітки повинні щодня отримувати адекватну кількість макронутрієнтів (білків, жирів, вуглеводів), а також вітамінів і мінералів. Основним джерелом цих речовин має бути повсякденний раціон. Спортивне харчування не замінює звичайну їжу, але може слугувати ефективним додатковим джерелом корисних речовин, особливо у періоди «вікон» (до або після тренувань), допомагаючи швидше відновлювати енергію та підвищувати ефективність фізичних вправ. Швидко заповнити запас нутрієнтів після навантаження допомагають спеціалізовані продукти: протеїнове печиво, мафіни з високим вмістом білка, білкові пудинги, а також протеїнові батончики [1].

Розглянемо роль кожного макронутрієнта детальніше.

1. Роль білка. Білок відіграє ключову роль в організмі підлітка-спортсмена. М'язова тканина містить до 40–45% від загальної кількості білка в організмі. Окрім структурної функції (побудова м'язів), він є основою для синтезу гормонів, ферментів та антитіл імунної системи. У підлітковому періоді м'язи активно ростуть, що зумовлює підвищену потребу в амінокислотах. Існують припущення, що значний надлишок тваринного білка у дорослих може впливати на підвищення факторів росту, пов'язаних із ризиком деяких патологій, однак для дітей таких переконливих доказів немає. Водночас важливо підкреслити, що пріоритет має надаватися саме білку з цільної їжі, а не виключно з добавок [3].

2. Роль вуглеводів. Вуглеводи є основним і найефективнішим джерелом енергії для працюючих м'язів та центральної нервової системи підлітка. Для юних спортсменів вони критично важливі для підтримки інтенсивності тренувань та забезпечення процесів відновлення. Вуглеводи запасуються в м'язах і печінці у вигляді глікогену. Під час фізичних навантажень запаси глікогену вичерпуються, і якщо їх вчасно не поповнити, настає втома, знижуються силові показники та витривалість. Окрім енергетичної функції, вуглеводи виконують «білковозберігаючу» роль: за достатньої кількості вуглеводів організм не використовує білки (м'язи) як джерело енергії. Підліткам слід надавати перевагу складним (повільним) вуглеводам (цільнозернові крупи, макарони твердих сортів, овочі), які забезпечують стабільний рівень цукру в крові. Прості (швидкі) вуглеводи (фрукти, спеціалізовані напої) доцільні безпосередньо до, під час або відразу після тренування для швидкого поповнення енергії.

3. Роль жирів. Жири є необхідним компонентом раціону підлітка, і їх роль часто недооцінюється. Вони є найбільш концентрованим джерелом енергії (9

ккал на 1 г, порівняно з 4 ккал у білків та вуглеводів), що важливо для покриття високих калорійних потреб молодих спортсменів. Жири необхідні для:

- Синтезу стероїдних гормонів, зокрема тестостерону, що критично важливо для росту та відновлення в пубертатному періоді.
- Будови клітинних мембран (зокрема м'язових клітин).
- Засвоєння жиророзчинних вітамінів (А, D, Е, К), які відповідають за здоров'я кісток, імунітет та антиоксидантний захист.
- Терморегуляції та захисту внутрішніх органів. Нестача жирів у раціоні може призвести до гормональних збоїв, уповільнення росту та зниження імунітету. Пріоритет слід надавати ненасиченим жирам (рослинні олії, горіхи, насіння, авокадо, жирна риба) [4].

Відповідно до принципів раціонального харчування, співвідношення «білки : жири : вуглеводи» (у відсотках від калорійності або в грамах) має адаптуватися до рівня навантажень. Якщо для осіб зі звичайною фізичною активністю воно становить приблизно 1:1,1:4, то для осіб з важкою фізичною працею або інтенсивними тренуваннями зміщується в бік збільшення вуглеводів та жирів — 1 : 1,3 : 5.

Добове споживання калорій суттєво варіює. Для порівняння: середньостатистичному школяру потрібно близько 2600 ккал на добу, студентам — 2800–3300 ккал (залежно від статі). Водночас, чоловікам-спортсменам у період інтенсивних тренувань може знадобитися до 5000 ккал. Активний спосіб життя в поєднанні з ростом організму часто призводить до дефіциту калорій, що гальмує прогрес. Тому контроль калорійності є першочерговим завданням.

Для нарощування м'язової маси підліткам рекомендується споживати приблизно 2 г білка та 3–7 г вуглеводів на 1 кг маси тіла. Не менш важливою є роль клітковини (баластних речовин), яка підтримує травлення, нормалізує мікрофлору, забезпечує тривале відчуття ситості та допомагає контролювати апетит. Вона міститься в овочах, зелені, ягодах, цільних крупах [5].

Важливим аспектом є питний режим. Нестача води (дегідратація) критично знижує витривалість, силові показники та порушує терморегуляцію. Підліткам-спортсменам необхідно вживати достатню кількість чистої води протягом дня та обов'язково під час тренувань.

Введення спортивних добавок (протеїнових коктейлів, гейнерів) у раціон підлітка має бути поступовим, починаючи з невеликих доз, і тільки за умови, що базовий раціон уже налагоджений, але не покриває потреб в нутрієнтах.

Збалансований раціон, який враховує специфічну роль та оптимальне співвідношення білків, жирів та вуглеводів, є критично важливим для підлітків, які займаються спортом. Він забезпечує енергію для тренувань, будівельний матеріал для росту організму та гормональний баланс для відновлення. Спортивні добавки є допустимим, але лише допоміжним інструментом, який не може замінити повноцінну їжу. Свідомий підхід до харчування в підлітковому віці є запорукою не лише спортивних досягнень, а й збереження довгострокового здоров'я.

Список літератури:

1. Спортивне харчування для підлітків. За та проти <https://belok.ua/ua/blog/sportivnoe-pitanie-dlya-podrostkov-za-i-protiv/>

2. Здорове спортивне харчування підлітка <https://www.pediatrics.kiev.ua/post/zdorove-sportyvne-kharchuvannia-pidlitka>
3. Спортивне харчування для підлітків <https://fitness-shop.ua/blog/statti/sportyvne-kharchuvannia-dlia-pidlitkiv>
4. Спортивне харчування в раціоні початківця спортсмена https://bcaa.ua/ua/podderzhka/sportivnoe-pitanie-dlya-nachinayuschih-sportsmenov?srsId=AfmBOoqgv_Vjp-RnzFR0Is3v9TuqTbYxEr2dUF3pcsKE7qllw4aul2G
5. Правильне харчування без складнощів: готове меню та таблиця оптимального раціону на кожен день <https://sportlife.ua/uk/blog/nutrition-diets/pravilnoe-pitanie/>

Кудряшова Лариса

Викладач іноземної мови

Пампуха Ярослав

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми

Підприємство, торгівля та біржова діяльність

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету
«Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

EASY AND CONVENIENT WAYS TO LEARN ENGLISH

Learning English does not have to be difficult or boring. Today, there are many simple and effective methods that can help you improve your language skills in a natural and enjoyable way. The key idea is to make English a part of your daily life.

First of all, one of the easiest ways to start learning English is by changing the language settings on your devices and social media. For example, you can switch your phone, Instagram, TikTok, or Facebook to English. This allows you to see common words and phrases every day without extra effort. Over time, you will begin to understand menus, notifications, and basic vocabulary automatically.

Another useful method is learning English through entertainment. Watching movies, TV shows, or YouTube videos in English can be both fun and educational. At the beginning, you can use subtitles in your native language, but later it is better to switch to English subtitles. This helps you connect spoken words with written ones and improves both listening and reading skills. Popular platforms like Netflix or YouTube offer a wide variety of content in English for all levels.

In addition to movies, video games can also be a great learning tool. Many modern games have English interfaces, dialogues, and instructions. By playing games in English, you naturally learn new words and phrases related to actions, strategies, and everyday communication. This method is especially helpful because it combines learning with fun and motivation.

Mobile applications are another very convenient way to learn English. One of the most popular apps is Duolingo. It offers short, interactive lessons that focus on

vocabulary, grammar, and pronunciation. The app uses gamification, which means you earn points, complete levels, and stay motivated. Just 10–15 minutes a day can already make a difference. It is especially useful for beginners and those who want to practice regularly without spending too much time.

Another powerful tool for learning English is ChatGPT. This AI can help you in many ways. For example, you can practice conversations, ask for explanations of grammar rules, or even request a personalized study plan. ChatGPT can adapt to your level and give instant feedback, which makes learning more efficient and interactive. It can also help you write texts, correct mistakes, and suggest better ways to express your ideas.

Consistency is very important in language learning. Instead of studying for many hours once a week, it is better to practice a little every day. Small daily habits, such as reading short texts, listening to music in English, or writing simple sentences, can lead to great results over time.

It is also helpful to surround yourself with English as much as possible. You can follow English-speaking bloggers, listen to podcasts, or join online communities where people communicate in English. This creates an environment where you constantly see and hear the language.

Another effective strategy is speaking practice. Even if you are not confident, try to speak English whenever possible. You can talk to friends, join language exchange groups, or even speak to yourself. The goal is to become comfortable using the language, not just understanding it.

In conclusion, learning English can be easy and enjoyable if you use modern tools and integrate the language into your daily routine. Changing device settings, watching movies, playing games, using apps like Duolingo, and practicing with ChatGPT are all simple but powerful methods. The most important thing is to stay consistent, motivated, and open to learning.

Чирок Ярослав

Викладач циклової комісії
фінансово-економічних дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська
політехніка»
м. Чернігів, Україна

ЦИФРОВА ТА ЕНЕРГЕТИЧНА РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ОСВІТИ ЯК ОСНОВА ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ

У 2024–2026 роках діяльність українського суспільства увійшла у фазу "тривалої адаптації" та стратегічного планування відновлення. Соціально-гуманітарний розвиток держави в цей період прямо залежить від здатності

інституцій функціонувати в умовах нестабільної енергосистеми, постійних кіберзагроз та масштабних демографічних змін. Для системи фахової передвищої освіти, яка є фундаментом підготовки прикладних кадрів, це означає фундаментальний перехід від екстрених заходів дистанційного навчання до побудови автономних, інтелектуальних освітніх екосистем. Такі системи мають бути здатні зберігати та відтворювати інтелектуальний капітал нації за будь-яких безпекових та інфраструктурних умов.

Останні аналітичні звіти Світового банку (2025) вказують на те, що втрати людського капіталу в Україні внаслідок вимушеної міграції можуть бути нівельовані лише через впровадження концепції "випереджальної цифровізації". Французькі фахівці з безпеки критичної інфраструктури (ANSSI) у своїх публікаціях 2024 року наголошують, що в сучасних гібридних конфліктах освітні дані, цифрові профілі здобувачів та наукові розробки стають об'єктом особливого правового захисту та невід'ємною частиною національної безпеки. Дослідження вітчизняних вчених підтверджують, що цифрова стійкість освітнього закладу сьогодні є синонімом його економічної виживаності та соціальної релевантності в межах територіальної громади.

Економічний аспект розвитку суспільства в поточному десятилітті нерозривно пов'язаний із концепцією "гнучких навичок" (soft skills), цифрової грамотності та здатності до швидкого професійного перенавчання. В умовах воєнного стану викладач коледжу перестає бути лише транслятором академічних знань, трансформуючись у модератора соціальної адаптації та психологічної резильєнтності. Як зазначає В. Даниленко у своїй праці 2025 року: «Стійкість українського освітнього простору сьогодні тримається на технологічному суверенітеті: від сонячних панелей у навчальних лабораторіях до хмарних серверів, що дублюють навчальні плани за межами зон фізичного ураження» [1, с. 12].

Правовий аспект діяльності суспільства також зазнав кардинальних трансформацій у 2024–2025 роках. Прийняття нових нормативних актів щодо визнання результатів неформальної та інформальної освіти, а також легалізація системи мікрокваліфікацій дозволяють значно швидше залучати молодь та ветеранів до реального сектору економіки. Це повністю корелює з європейськими прагненнями України та вимогами ринку праці, що стрімко змінюється під впливом автоматизації. Зокрема, у свіжих рекомендаціях Європейської Комісії (2024) зазначено: «Цифрова освітня відповідь України - це не просто кризовий захід, а зразок для майбутніх стійких державних послуг у цифрових економіках» [4, р. 8].

Важливою соціальною проблемою залишається "цифровий розрив", який поглибився внаслідок цілеспрямованого пошкодження енергетичної інфраструктури. Розвиток діяльності суспільства потребує впровадження офлайн технологій навчання (ed-tech рішень без потреби постійного доступу до мережі) та глибокої синхронізації освітніх платформ із державними сервісами типу "Дія". Французький досвід 2024 року в галузі освітніх технологій акцентує увагу на етиці та правових межах використання штучного інтелекту в навчанні. Професор Л. Дюбуа стверджує: «Людська стійкість у XXI столітті проходить

через оволодіння штучним інтелектом як інструментом національної відбудови, а не просто як заміною людської праці» [5, р. 44].

Окремим вектором економіко-правового розвитку є зміцнення зв'язку між коледжами та бізнес-середовищем через розвиток дуальної форми освіти та механізмів державно-приватного партнерства. В умовах гострого дефіциту кваліфікованих кадрів правова база має стимулювати підприємства інвестувати в оновлення матеріально-технічної бази навчальних закладів в обмін на податкові преференції та доступ до бази кадрового резерву. Це дозволяє створити замкнений та стійкий цикл підготовки фахівців, які залишатимуться в регіонах та забезпечуватимуть життєдіяльність територіальних громад у післявоєнний період.

Особливого значення набуває соціально-гуманітарна функція освіти у контексті реінтеграції ветеранів. Розробка спеціалізованих правових та психолого-педагогічних протоколів навчання дозволяє перетворити бойовий досвід у професійну компетенцію, що є запорукою соціальної стабільності суспільства. Економіко-правова модель розвитку України після 2025 року має базуватися на принципі "відкритої та безбар'єрної освіти", де коледж виступає центром професійної орієнтації для всіх верств населення.

Висновки. Таким чином, розвиток діяльності суспільства в Україні вимагає стратегічної синергії між технічним забезпеченням (енергонезалежність, хмарні сховища) та оновленим гуманітарним змістом освітніх програм. Збереження людського капіталу як головного економічного активу країни можливе лише за умови, що правова база стимулюватиме інновації в освіті та створюватиме безпечне інтелектуальне середовище, адаптоване до викликів 2026 року.

Список літератури

1. Даниленко В. О. Автономність освітніх закладів в умовах енергетичної кризи: економічний вимір. *Економіка та управління*. 2025. № 1 (82). С. 10–16.
2. Мельник А. І. Правове регулювання цифрової мобільності людського капіталу в Україні (2024–2025 рр.). *Юридичний часопис*. 2025. Вип. 3. С. 28–34.
3. Міністерство освіти і науки України. Національна стратегія цифрової освіти до 2030 року: аналітичний звіт за 2024 рік. Київ, 2025. 45 с.
4. European Commission. Ukraine's Integration into the European Research and Education Area: 2024 Progress Report. Brussels: EC Publications, 2024. 92 p.
5. Dubois L. L'intelligence artificielle et la reconstruction post-conflit : leçons de l'Ukraine. *Cahiers de l'Innovation Européenne*. Paris, 2024. Vol. 18, № 2. P. 40–52.

СЕКЦІЯ 5. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ МАРКЕТИНГУ

Качна Аліна

Здобувачка фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми
Маркетинг

Примаченко Тетяна

Викладач циклової комісії маркетингу та торгівлі

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м.Чернігів, Україна

РЕБРЕНДИНГ ЯК СТРАТЕГІЯ ВІДНОВЛЕННЯ ІМІДЖУ КОМПАНІЇ

Разом з змінами технологій, науковими відкриттями змінюється сприйняття брендів. Хоча споживачі залишаються вірними своїм вподобанням та потребам їх очікування та способи взаємодії з брендами стають вищими. Туму компанії мають проводити ребрендинг, щоб не втратити клієнтів.

Ребрендинг — це процес оновлення, освіження або повне перетворення існуючого образу, ідентичності та позиціонування компанії на ринку. Цей процес може включати зміну назви бренду, логотипа, слогана, пакування, маркетингових матеріалів і меседжів, аби краще відповідати цілям бізнесу та потребам аудиторії. [3]

Ребрендинг може стати засобом подолання кризи, виходу з тіні та розширення клієнтської бази. Але це не завжди пов'язано з кризою, навпаки, часто компанії прагнуть росту, і саме оновлення образу допомагає їм вийти на новий рівень.

Завдання переробки варіюються в залежності від конкретної ситуації, але найчастіше вони спрямовані на посилення маркетингової ефективності та конкурентоспроможності. Основні інструменти ребрендингу це зміна логотипу, оновлення образу бренду, зміна технологій компанії. [1]

Ребрендинг може бути повним і частковим.

Повний ребрендинг включає в себе комплексне оновлення бренду. Він включає в себе зміну назви, логотипу, ідеологію та бренд-стратегію компанії.

Його переважно проводять для залучення нових клієнтів, для оновлення вже застарілого образу, а також якщо потрібно дистанціюватися від негативних асоціацій.

Частковий ребрендинг це більше про легке оновлення, навіть, освіження для оновлення візуалу без зміни її основної суті, корекція тональності бренду. Частковий ребрендинг частіше застосовується у відповідь на зміни у бізнесі, щоб бренд залишався актуальним і відображав його розвиток. [4]

Є три основні типи ребрендингу: косметичний, візуальний, комплексний.

Косметичний ребрендинг покликаний легко оновити логотип, колір бренду

або ж шрифт. Всі ці дії освіжують компанію але не міняють її суть.

Візуальний включає повну зміну всіх атрибутів бренду такі, як: логотип, упаковка, сайт та матеріали для франшизи. Він дозволяє підвищити впізнаваність бренду, сформувати сучасний і привабливий образ, розширити сегмент клієнтів.

Комплексний ребрединг це глибокий ребрендинг, який охоплює усі аспекти бренду: візуальні елементи, позиціонування, цінності, комунікації, а іноді й назву бренду. Часто проводиться при зміні ринку, стратегічних цілей компанії або після кризового іміджу. Покликаний повністю оновити імідж бренду, залучити нову аудиторію, транслювати нові цінності компанії. [1]

Почати ребрендинг слід з SWOT-аналіз бренду він допоможе розуміти чи потрібен взагалі ребрединг і як правильно його зробити, оцінити масштаб роботи.

Наступний етап це дослідження ринку. Потрібно визначити та проаналізувати цільову аудиторію. Важливо провести аналіз прямих та непрямих конкурентів. Таким чином, зможемо краще зрозуміти клієнтів та визначити їх проблеми.

Далі, розробка маркетингової стратегії, один з головних етапів. Проаналізувавши отриману інформацію можна перейти до складання плану заходів з ребрендингу. А саме сформувати нові цілі, цінності, спосіб позиціонування.

На третьому етапі запроваджуємо в реальність всі напрацювання, а саме: нові цінності та позиціонування запакувати в ємний та простий посил для аудиторії, створити або вдосконалити візуальну складову опрацювати комунікацію зі споживачем.

Фінальний етап включає в себе комунікацію з ЦА, привернути її увагу, розповісти про свої переваги, нові цінності та можливості. Це тривалий та трудомісткий процес, де важливо бути послідовним. [2]

Ребрендинг – це не просто зміна логотипу. Це стратегічний інструмент, який допомагає бізнесу залишатися конкурентоспроможним, відповідати очікуванням споживачів та формувати позитивний імідж. Правильно проведений ребрендинг здатний значно підвищити довіру клієнтів та розширити ринок збуту. Він є дуже важливим в сучасному світі, адже постійно відбуваються зміни і бренди мають підлаштовуватися.

Список літератури:

1. Ребрендинг простими словами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://soroka.pro/rebranding-prostimi-slovami/>
2. Що таке ребрендинг і коли він необхідний [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wezom.com.ua/ua/blog/chtotakoe-rebranding-i-kogda-on-neobhodim>
3. Що таке ребрендинг: основи поняття, види, приклади та помилки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rocketmen.com.ua/ua/article/chtotakoe-rebranding>
4. Як провести ребрендинг без ризиків: поради для бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mmr.ua/longreads/marketyng/yak-provesty-rebrendyng-bez-ryzykiv-porady-dlya-biznesu/>

Прохоренко Софія
Здобувачка фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми
Маркетинг

Примаченко Тетяна
Викладач циклової комісії маркетингу та торгівлі

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м.Чернігів, Україна

НЕЙРОМАРКЕТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ БРЕНДІВ НА ПІДСВІДОМІСТЬ

Щоб зрозуміти, як залучити увагу клієнта та створити рекламу, яка впливає на мозок, маркетологам варто використовувати інструменти нейромаркетингу. Вони допомагають аналізувати, які візуальні або емоційні елементи викликають реакцію, стимулюють запам'ятовування та впливають на рішення про покупку, які дозволяють підвищити конверсію завдяки нейропідходам, незалежно від масштабу бізнесу. [2]

Нейромаркетинг — це потужний інструмент, що дозволяє впливати на підсвідомість споживача та формувати його рішення ще до усвідомленого вибору. Використовуючи передові НЛП-стратегії, емоційні тригери та поведінкові патерни, бренди можуть значно підвищити ефективність своєї реклами та продажів.

Сьогодні маркетинг — це боротьба за увагу, довіру та підсвідомість клієнта. Класичний маркетинг давно помер. В той час як нейромаркетинг обирає обертів з неймовірною швидкістю. [3]

Нейромаркетинг базується на тому, що 95% рішень ухвалюється на підсвідомому рівні. Тобто ваш мозок вже обрав продукт, ще до того, як ви самі це усвідомили. Це відбувається через роботу лімбічної системи, яка відповідає за емоції, інстинкти та миттєві реакції. Виробники та маркетологи давно навчилися «хакати» цю систему, використовуючи спеціальні тригери.

Запах, колір, розташування товару, музика у магазині — все це впливає на рішення клієнта ще до того, як він свідомо обдумує покупку.

Ваш мозок думає, що він робить вибір, але насправді він реагує на сигнали, маніпуляцію, якої ви не усвідомлюєте. У мозку є дві ключові звивини, які активно беруть участь у прийнятті рішень: поясна звивина та орбітофронтальна кора. Вони відіграють важливу роль в аналізі інформації, емоціях і мотивації

Великі бренди постійно проводять дослідження, щоб максимально зрозуміти, які тригери задіяти для впливу на споживачів. Вони аналізують поведінкові патерни, реакції на рекламу та навіть підсвідомі рішення клієнтів. Але для того, щоб нейромаркетинг працював ефективно, потрібно правильно визначити потенційну аудиторію. Продавати всім однаково неможливо — кожне покоління сприймає маркетингові повідомлення по-різному.

Бебі-бумери цінують стабільність і довіру, покоління X — вигоду. Міленіали купують емоціями, покоління Z реагує лише на швидкий, яскравий контент, а покоління Альфа хоче інтерактиву. Щоб реклама зачепила, потрібно говорити їхньою мовою та використовувати тригери, які працюють саме для цієї групи. Саме тому бренди тестують різні підходи, а нейромаркетинг використовує їхні особливості для впливу на поведінку споживачів. [3]

Етичний вимір нейромаркетингу полягає у відповідальному використанні знань про підсвідомі реакції та механізми прийняття рішень. Попри здатність впливати на поведінку споживача, нейромаркетинг не є маніпуляцією, якщо його застосування спрямоване на підвищення релевантності та якості взаємодії з брендом.

Межа між впливом і обманом проходить там, де починається приховане нав'язування, викривлення інформації або цілеспрямоване введення в оману. Для збереження довіри компаніям слід дотримуватись принципів прозорості, відкритої комунікації та використовувати нейроінструменти для вдосконалення клієнтського досвіду, а не для маніпулятивного стимулювання попиту. [1]

Нейромаркетинг відкриває нові можливості для глибшого розуміння поведінки споживачів та механізмів прийняття ними рішень. Його практичне застосування охоплює різні аспекти маркетингової діяльності: від розробки дизайну продукту і рекламних матеріалів до оптимізації користувацького досвіду та створення привабливої упаковки. Використання інструментів нейромаркетингу дозволяє визначати елементи, які викликають найсильніші емоційні реакції споживачів, що значно підвищує ефективність маркетингових комунікацій.

Результати досліджень підтверджують, що значна частина споживчих рішень приймається на підсвідомому рівні, а емоційні тригери відіграють важливу роль у формуванні купівельної поведінки. Саме тому сучасні бренди активно використовують нейромаркетингові підходи для побудови асоціативних зв'язків між продуктом і позитивними емоціями споживачів.

Таким чином, правильне поєднання таких факторів, як колір, запах, музичний супровід, розташування товару, візуальні та емоційні сигнали, дозволяє формувати більш сильну взаємодію між брендом і споживачем. У результаті це сприяє підвищенню впізнаваності бренду, формуванню лояльності клієнтів та зростанню продажів, що робить нейромаркетинг важливим інструментом конкурентної боротьби на сучасному ринку.

Список літератури:

1. Лариса Карпенко. Проведення нейромаркетингових досліджень для підвищення ефективності рекламної діяльності. Економіка та суспільство. 2022. №38. Режим доступу: <https://share.google/aXL0uiJAMKsO00SR4>
2. Нейромаркетинг для бізнесу: наука, що допомагає продавати ефективніше [Електронний ресурс]. – Nova Poshta Education]. Режим доступу: <https://share.google/y7n5YESmaGZ2vT3Jr>
3. Як працює нейромаркетинг і чому він стає трендом [Електронний ресурс]. – Дія.Бізнес | Одеса]. – Режим доступу: <https://diiabusinessodesa.com/news/tips-5/iak-pratsiuye-neyromarketynh-i-chomu-vin-staye-trendom>

Гальченко Анастасія
Здобувачка фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми
Маркетинг

Примаченко Тетяна
Викладач циклової комісії маркетингу та торгівлі

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м.Чернігів, Україна

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА СПОЖИВЧУ ПОВЕДІНКУ МОЛОДІ

У сучасному інформаційному суспільстві соціальні мережі відіграють провідну роль у формуванні поведінкових моделей молоді. Вони стали не лише засобом комунікації, а й важливим інструментом впливу на економічні рішення, зокрема на процес споживання. Активне використання цифрових платформ, таких як Instagram, TikTok, YouTube та інші, сприяє формуванню нових механізмів взаємодії між виробниками та споживачами.

Особливістю сучасного етапу розвитку є те, що молодь виступає найбільш активною аудиторією соціальних мереж, що робить її вразливою до маркетингових впливів. Завдяки алгоритмам персоналізації, рекомендаційним системам та інтерактивному контенту відбувається трансформація традиційних моделей споживчої поведінки.

Актуальність теми зумовлена необхідністю дослідження впливу соціальних мереж на формування споживчих уподобань молоді, а також виявлення основних чинників, які визначають їхню купівельну активність.

Соціальні мережі виступають важливим середовищем, у якому формується сучасна споживча культура. Вони забезпечують постійний доступ до інформації про товари, послуги та бренди, що значно спрощує процес вибору для споживача. Крім того, інтерактивний характер платформ дозволяє користувачам не лише отримувати інформацію, але й активно взаємодіяти з нею — залишати відгуки, оцінки, коментарі.

Згідно з дослідженнями, саме соціальні мережі дедалі частіше стають основним джерелом інформації перед здійсненням покупки, витісняючи традиційні канали реклами. Це свідчить про зміну структури споживчої поведінки молоді та підвищення ролі цифрового середовища. [3]

Сучасні соціальні платформи використовують складні алгоритми, які аналізують поведінку користувачів та формують персоналізований контент. Це дозволяє демонструвати рекламу та рекомендації, максимально наближені до інтересів конкретної особи.

Такий підхід значно підвищує ефективність маркетингового впливу, оскільки користувач отримує інформацію, яка відповідає його потребам і вподобанням. У результаті формується індивідуалізована модель споживання, що базується на попередньому досвіді та цифрових слідах користувача. [4]

Однією з характерних особливостей впливу соціальних мереж є зростання рівня імпульсивних покупок серед молоді. Візуально привабливий контент, короткі відео, рекламні інтеграції та рекомендації блогерів створюють емоційний вплив, який часто спонукає до негайного придбання товарів.

Особливо це стосується молоді, яка схильна до швидкого прийняття рішень та орієнтації на тренди. Соціальні мережі створюють ефект «миттєвої доступності» товарів, що значно скорочує час між виникненням потреби та її задоволенням. [1]

Соціальні мережі мають значний вплив на психологічні аспекти поведінки молоді. Вони формують уявлення про соціальні норми, стандарти успіху та стиль життя. Прагнення відповідати цим стандартам часто визначає споживчі рішення.

Зокрема, молодь орієнтується на поведінку інших користувачів, популярних блогерів та лідерів думок, що створює ефект соціального доказу. Це підсилює довіру до певних товарів і брендів, навіть за відсутності об'єктивної інформації про їхню якість. [2]

Соціальні мережі не лише впливають на окремі покупки, а й формують загальну систему цінностей молоді. Вони визначають уявлення про престиж, успіх та бажаний спосіб життя, що безпосередньо відображається у споживчій поведінці.

Під впливом цифрового контенту молодь формує нові споживчі пріоритети, орієнтуючись на популярні тренди, бренди та образи. Це призводить до стандартизації поведінки та зростання ролі символічного споживання. [2]

Вплив соціальних мереж на молодь є комплексним і проявляється у різних площинах — економічній, соціальній та психологічній. З одного боку, цифрові платформи розширюють доступ до інформації та створюють умови для самореалізації особистості, а з іншого — можуть сприяти виникненню залежності, впливати на поведінкові установки та стимулювати надмірне споживання.

У результаті соціальні мережі виконують не лише комунікативну функцію, а й виступають важливим чинником трансформації сучасної споживчої культури.

Отже, соціальні мережі є визначальним чинником формування споживчої поведінки молоді в умовах цифрової економіки. Вони впливають на всі етапи процесу прийняття рішення — від усвідомлення потреби до здійснення покупки. Основними механізмами цього впливу є персоналізація контенту, соціальний доказ, емоційний вплив та інтерактивність.

Водночас їхній вплив має як позитивні, так і негативні наслідки, що проявляються у зміні ціннісних орієнтацій, зростанні імпульсивного споживання та залежності від цифрового середовища. Це зумовлює необхідність подальшого дослідження даної проблематики та розробки підходів до формування критичного мислення у молоді щодо споживання інформації в соціальних мережах.

Список літератури

1. Вплив соціальних мереж на поведінку споживачів // SRE-2025: матеріали науково-практичної конференції. 2025. URL: <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2025/paper/viewPaper/3122>
2. Вплив соціальних мереж на поведінку споживачів. Репозитарій Харківського національного медичного університету. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/items/264e736b-fae3-41d5-a410-f312253c0fb9>
3. Гудзь Т. П., Кравець В. О. Вплив соціальних мереж на поведінку споживачів. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/items/1230036b-1a50-461b-b63b-243fb888d12e>
4. Зайцева О., Жосан Г. Вплив соціальних мереж на споживчий вибір. *Scientia fructuosa*. 2025. Т. 162, № 4. С. 150–162. URL: <https://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/2333>

Бойко Вікторія

Здобувачка фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми
Маркетинг

Примаченко Тетяна

Викладач циклової комісії маркетингу та торгівлі

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ЕТИКА І МАНІПУЛЯЦІЇ В МАРКЕТИНГУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МЕЖІ МІЖ КРЕАТИВОМ ТА ОБМАНОМ

Проблема психологічних маніпуляцій виникає з потребою збільшення попиту на продукт, що й приводить керівників до використання психологічних технік та методів. Маніпуляція може бути прихована і явна, і користуються ними всі люди, часто навіть несвідомо. До прикладу: в дитинстві ми могли пригостити свого друга цукеркою, щоб той дав нам пограти своєю іграшкою, ми влаштовували бойкот людині, що не робила те, що ми хотіли (явна маніпуляція). Подібні ситуації показують, що маніпуляція є частиною соціальної взаємодії ще з раннього віку, але з часом вона стає складнішою та витонченішою. У дорослому житті ці самі принципи використовуються у рекламі: безкоштовні пробники, “подарунки” або бонуси формують відчуття зобов’язання, а соціальний тиск (наприклад, “усі вже купили”) змушує людину підлаштовуватись під більшість.

Важливо розуміти, що не кожен вплив є негативним, однак проблема виникає тоді, коли маніпуляції починають обмежувати свободу вибору людини або вводити її в оману. У таких випадках споживач приймає рішення не на основі реальної потреби чи раціонального аналізу, а під впливом зовнішніх стимулів. Саме тому питання усвідомлення таких механізмів і розвиток критичного мислення стають ключовими як для споживачів, так і для майбутніх

маркетологів. [2]

Існує безліч методів маніпуляції, які використовують маркетологи. Ось деякі з найпоширеніших:

1. Створення дефіциту: «Залишилось лише 3 штуки!», «Акція діє тільки сьогодні!» - ці фрази створюють відчуття терміновості та змушують нас діяти імпульсивно, щоб не втратити «вигідну» пропозицію.

2. Використання авторитету: реклама з відомими особистостями або експертами створює враження, що продукт якісний та вартий уваги. Ми схильні довіряти думці авторитетних людей, навіть якщо вони не є фахівцями в даній галузі.

3. Емоційний вплив: реклама часто апелює до наших емоцій, таких як радість, страх, ностальгія. Вона створює позитивні асоціації з продуктом, змушуючи нас відчувати бажання його придбати.

4. Соціальний доказ: «Цей товар вже купили 100 000 людей!» - цей прийом базується на нашому бажанні бути «як всі». Якщо багато людей купують певний товар, ми вважаємо, що він, напевно, хороший.

5. Персоналізація: збір даних про наші інтереси та поведінку в інтернеті дозволяє маркетологам створювати персоналізовану рекламу, яка відповідає нашим індивідуальним потребам. Це робить рекламу більш ефективною та переконливою. [3]

Етичні підходи в маркетингу стають дедалі важливішими в умовах зростаючих очікувань з боку споживачів, партнерів та суспільства загалом. Він сприяє формуванню довіри, підвищенню репутації, залученню талантів та забезпечує стійкий розвиток компанії. Сьогодні, коли споживачі все більше цінують прозорість та відповідальність, етичний підхід до маркетингу стає ключовим фактором успіху. [1]

Етичний маркетинг виходить за межі юридичної відповідності; Вона втілює принципи, які глибше резонують із споживачами. Вона передбачає чесні, прозорі та поважні практики щодо зацікавлених сторін — клієнтів, працівників і всієї спільноти. Коли бізнеси ставлять етику на перше місце у своїх маркетингових стратегіях, вони сприяють довгостроковим стосункам, побудованим на довірі та авторитеті. [4]

Креатив у маркетингу відіграє дуже важливу роль, адже саме він допомагає виділити товар серед великої кількості конкурентів і привернути увагу споживача. Завдяки нестандартним ідеям, емоційним образам та цікавій подачі реклама може не тільки інформувати, а й формувати певний настрій або асоціації з брендом. Проте межа між креативом і обманом є досить тонкою. Якщо креатив починає перекручувати реальність, перебільшувати властивості продукту або створювати у споживача хибні очікування, він уже переходить у сферу неетичних практик. Маніпуляції у маркетингу виникають тоді, коли компанії свідомо використовують психологічні механізми впливу для досягнення комерційної вигоди.

Список літератури:

1. Етичний маркетинг як просувати бізнес без маніпуляцій [Електронний ресурс]. – URL: <https://wedex.com.ua/blog/etychnyj-marketynng-yak-prosuvaty-biznes-bez-manipulyaczij/>
2. Психологія споживача та поведінка покупця [Електронний ресурс]. – URL:

<https://ur.knute.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9f65cb49-8309-46df-98c6-bd5110371615/content>

3. Психологія споживача як маркетологи маніпулюють нашими рішеннями [Електронний ресурс]. – URL: <https://news.gotoshop.ua/4338-psixologiiia-spozivaca-iak-marketologi-manipuliuiut-nasimi-risenniami/>

4. Shaikh I. Ethical marketing building trust and transparency [Електронний ресурс]. – URL: <https://ua.linkedin.com/pulse/ethical-marketing-building-trust-transparency-ibrahim-shaikh-n3gyf?tl=uk>

Качна Аліна

Артюх Діана

здобувачі фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Маркетинг

Казімірова Марина

викладач циклової комісії загальноосвітніх дисциплін
ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

"ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СКЛАД" ЯК МАРКЕТИНГОВИЙ ІНСТРУМЕНТ: МІФИ ТА РЕАЛЬНІСТЬ БІОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ ІНГРЕДІЄНТІВ"

Сучасний ринок харчової продукції характеризується стрімким зростанням частки так званого «функціонального харчування». Але концепція «функціонального складу» частіше використовується брендами вже не як біохімічна характеристика продукту, а як агресивний маркетинговий інструмент. Найбільш показовим прикладом цієї тенденції є ринок енергетичних напоїв. Маркетингове позиціонування таких напоїв часто маніпулює уявленнями споживачів про безпеку та користь їхніх інгредієнтів (вітамінів, амінокислот, рослинних екстрактів), маскуючи реальний психостимулюючий та фізіологічний вплив базових компонентів (кофеїну та цукру). Неузгодженість між задекларованим маркетинговим іміджем продукту та його реальним біологічним впливом, на тлі дефіциту жорсткого правового регулювання, створює ризики для громадського здоров'я, що зумовлює актуальність даного дослідження.

За даними дослідницьких компаній від 2016 року Україна серед країн з найменшим рівнем споживання енерготоніків у Європі. А в інших державах цей показник сягає 10 і більше літрів щорічно. [1]

Розглянемо детальніше, що ж насправді приховують енергетичні напої. Найбільш поширеними в Україні є Non Stop і Pit Bull.

До складу Non Stop входять різні речовини, а саме: вода, цукор, діоксид вуглецю, лимонна кислота, таурин, кофеїн, ароматизатори, консерванти (бензоат натрію), барвники та вітаміни групи В. Цей склад є типовим і для Pit Bull, і для інших виробників.

Важливим компонентом у всіх енергетичних напоях є кофеїн в одній банці від 80 до 170 міліграмів залежно від бренду та об'єму. Денна норма кофеїну не більше 400 міліграмів. В одній пляшці Non Stop (250мл) 87,5 міліграмів кофеїну, що дорівнює 1,1 чашок кави. У Pit Bull так само. [2]

В енергетиках також присутній таурин – елемент який продовжує життя ссавців. Конкретного пояснення для чого він в енергетичних напоях немає. Певні дослідження показали що вміст таурину в Red Bull у комбінації з іншими елементами покращує розумову діяльність людей. [3]

Ще один компонент це гуарана. Рослина яка містить кофеїн і при взаємодії з іншим подовжує його дію.

Глюкуронолактон — це природна хімічна сполука, яка утворюється в організмі людини та також міститься в деяких рослинах. Вважається, що вона бере участь у процесах детоксикації, сприяючи виведенню шкідливих речовин. Водночас питання її впливу на організм при додатковому споживанні, зокрема у складі енергетичних напоїв, залишається недостатньо вивченим. [4]

Після вживання енергетика людина може відчувати приплив сил, бадьорість і підвищення уваги. Але цей ефект триває недовго, насправді він лише мобілізує внутрішні резерви організму. Пізніше часто з'являються дратівливість, нервозність, тривожність, головний біль і проблеми зі сном. Для підлітків це особливо небезпечно, тому що їхня нервова система ще розвивається.

Енергетики змушують серце працювати швидше, підвищують тиск і створюють додаткове навантаження на організм. Якщо пити їх часто або багато, можуть виникати прискорене серцебиття, порушення ритму серця та неприємні відчуття в грудях. Особливо ризиковано поєднувати такі напої з алкоголем або спортом.

Через велику кількість цукру організм швидко отримує енергію, але незабаром настає сильна втома. Часте вживання може призвести до набору ваги, порушення рівня цукру в крові та проблем із зубами.

Екзогенні стимулятори можуть подразнювати шлунок, тому після них іноді з'являються печія, нудота або важкість у животі.

Якщо пити енергетики регулярно, організм звикає до кофеїну. Тоді без нього людина може відчувати сонливість, слабкість і гірше концентруватися.

Для підлітків навіть одна банка енергетика іноді вже містить майже всю допустиму кількість кофеїну на день, тому надмірне вживання може швидко нашкодити здоров'ю. [7, 8, 9]

Енергетичні напої дуже популяризують за допомогою активної реклами. Виробники намагаються показати їх як продукт, що додає сили, енергії та допомагає вести активний спосіб життя. Для цього використовують яскраве оформлення упаковки, помітні назви, сучасний дизайн і короткі рекламні фрази, які легко запам'ятовуються. Найчастіше така реклама спрямована саме на молодь. Їх рекламують у соціальних мережах, через блогерів, на концертах, спортивних заходах і в кіберспорті. Через це створюється враження, що ці напої є частиною сучасного життя і допомагають бути активними та успішними.

Також виробники часто наголошують на тому, що в складі є вітаміни, таурин або натуральні компоненти. Це створює відчуття, ніби напій корисний, хоча головну стимулюючу дію забезпечує кофеїн.

Ще один популярний спосіб реклами — підтримка спортивних змагань, музичних фестивалів і різних молодіжних подій. Завдяки цьому бренд асоціюється з драйвом, емоціями та ризиком, що особливо приваблює підлітків.

Через сильний рекламний вплив молоді люди часто обирають енергетики не тому, що вони справді потрібні, а через популярність, моду або бажання бути схожими на відомих людей. [10, 11]

Маркетинг впливає на людину не тільки через логічні аргументи, а й через роботу мозку. Велику роль у цьому відіграє дофамін — речовина, яка з'являється, коли ми очікуємо щось приємне. Тому яскрава реклама, знижки, новинки або обмежені пропозиції викликають у людини інтерес і бажання отримати товар. Так виникає «дофамінова петля»: людина бачить рекламу, у неї з'являється бажання купити, після покупки вона відчуває коротке задоволення, а потім хоче повторити це ще раз. Саме через це реклама часто постійно нагадує про товар, використовує акції та фрази «лише сьогодні» або «обмежена кількість».

Особливо сильно це діє, коли людина не знає точно, яку вигоду отримає. Наприклад, бонуси, подарунки чи випадкові знижки викликають ще більший інтерес, бо мозок сильніше реагує на несподівану винагороду і у результаті людина іноді купує не тому, що їй це справді потрібно, а тому що звикає до відчуття короткої радості від покупки. Саме так нейромаркетинг впливає на вибір людини ще до того, як вона встигає все добре обдумати.

В Україні чинним законодавством передбачено заборону продажу деяких товарів особам, які не досягли 18 років, повний перелік яких визначено статтею 15 Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального». Енергетичні напої в цьому переліку не згадуються. Отже, у суб'єктів господарювання немає підстав відмовляти будь-якому покупцеві у продажу напоїв, у назві яких міститься визначення «енергетичний». Більше того, Законом України «Про захист прав споживачів» передбачено, що споживач має право на вільний вибір товарів і послуг, а продавець зобов'язаний всіляко сприяти споживачеві у вільному виборі продукції та форм її оплати.

Згідно з українським законодавством (Закон № 2639-VIII), яке гармонізоване з Регламентом ЄС № 1169/2011, енергетичні напої підпадають під категорію продуктів із високим вмістом кофеїну. Якщо вміст кофеїну перевищує 150 мг/л, на етикетці обов'язково має бути напис: «Високий вміст кофеїну. Не рекомендовано для дітей, вагітних жінок та жінок у період лактації». Цей текст повинен знаходитися в одному полі зору з назвою напою, а виробник зобов'язаний зазначати кількість кофеїну в міліграмах на 100 мл продукту.

Кабінет Міністрів України затвердив перелік небезпечних предметів і речовин до якого увійшли і енергетичні напої [6], а Верховна Рада розглядає законопроекти (№ 13024 та № 13024-1) про регулювання виробництва та обігу

енергетичних напоїв, які передбачають заборону на продаж енергетиків особам до 18 років (аналогічно до досвіду Польщі, Литви та Латвії), заборону реалізації в навчальних закладах, спортивних установах та з автоматів самообслуговування. Також враховано введення адміністративних штрафів для продавців та навіть для самих підлітків за вживання енергетиків у громадських місцях. [7]

Попри жорсткі вимоги до маркування вмісту кофеїну, існує прогалина у регулюванні «функціональних добавок» (таурин, гуарана, женьшень), бо законодавство не вимагає детального опису побічних ефектів від комбінації цих речовин. Тому виробники часто використовують термін «вітамінізований» або «функціональний», що юридично не заборонено, але створює у споживача помилкове відчуття «корисності» продукту.

Отже, функціональний склад часто слугує «ширмою» для агресивного маркетингу, тому є необхідність підвищення споживчої грамотності та посилення контролю за рекламою стимуляторів.

Список літератури

1. Історія популярності: енергетичні напої – від витоків до сучасності URL: <https://blogs.korrespondent.net/blog/world/4255846/>
2. Скільки кофеїну в енергетику: все, що потрібно знати URL: <https://engage.org.ua/skilky-kofeyinu-v-energetyku-vse-shho-potribno-znaty/>
3. Таурин: добавка в енергетиках, що подовжує життя. Але чи варто їх пити? URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/crgdd117514o>
4. Вплив енергетичних напоїв – що варто знати? URL: <https://apteka-ds.com.ua/blog-item/vplyv-enerhetychnykh-napoiv-shcho-varto-znaty>
5. Безпечність харчових продуктів: чи можна продавати енергетичні напої дітям? URL: <https://dpss.gov.ua/news/bezpechnist-kharchovykh-produktiv-chy-mozhna-prodavaty-enerhetychni-napoi-ditiam>
6. Уряд затвердив перелік небезпечних предметів, заборонених у школах URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zatverdyyv-perelik-nebezpechnykh-predmetiv-zaboronenykh-u-shkolakh>
7. Енергетичні напої: в чому небезпека URL: <https://vn.cdc.gov.ua/news/energetychni-napoyi-v-chomu-nebezpeka/>
8. Енергетичні напої вбивають ваше серце: чому це так, розповідає лікар URL: <https://tsn.ua/lady/zdorovye/aktualnaya-tema/energetichni-napoyi-vbivayut-vashe-serce-chomu-ce-tak-rozpovidaye-likar-2736030.html>
9. Енергетичні напої: їх вплив на здоров'я та можливі ризики URL: <https://uaps.org.ua/energy-drinks-their-impact-on-health-and-potential-risks/>
10. Хто дихає в спину лідерам ринку енергетичних напоїв URL: <https://delo.ua/agro/energetiki-v-ukrayini-novi-gravci-atakuyut-lideriv-na-foni-rostu-rinku-434513/>
11. Розвиток і тенденції ринку енергетичних напоїв URL: <https://journals-lute.lviv.ua/index.php/pidpr-torgi/article/view/788?utm>

Стовбуненко Лілія
Здобувачка фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми
Маркетинг

Примаченко Тетяна
Викладач циклової комісії маркетингу та торгівлі

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м.Чернігів, Україна

РЕКЛАМА ПОЗА СТАНДАРТАМИ ТІЛА ТА РОЛЬ ІНКЛЮЗИВНОГО МАРКЕТИНГУ У ЗМІНІ СУСПІЛЬНИХ УЯВЛЕНЬ

Українські бренди, згідно з дослідженням, ще не демонструють належного рівня інклюзивності: лише 3 з 10 респондентів вважають, що компанії справді докладають зусиль у цьому напрямку, якщо брати до уваги їхню рекламу чи маркетинг.

Лише 52% респондентів іноді бачать себе представленими у бренд-контенті. 13% — ніколи. Найгірша ситуація — у людей з інвалідністю: 20% з них ніколи не бачили себе у рекламі.

При цьому 73% тих, хто зазнав дискримінації, вказують на ситуації потенційного контакту з брендом — у соціальних мережах, під час пошуку роботи тощо. [2]

Відображення людей з різними фізичними можливостями в рекламі змінює ставлення суспільства від «медичної моделі» (сприйняття як хворих) до соціальної, де основна увага приділяється усуненню бар'єрів та забезпеченню рівного доступу до товарів і послуг.

Становленню інклюзивної реклами перешкоджають: стереотипність мислення рекламодавців і маркетологів; недостатнє розуміння етичних та соціальних аспектів репрезентації; економічна обмеженість компаній у періоди криз; ризик негативної реакції консервативних споживачів. [1]

Перехід від медичної до соціальної моделі в рекламі демонструє, що обмеження створює не стан здоров'я людини, а недосконалість інфраструктури; це перетворює бренд на активного учасника створення безбар'єрного світу

Попри американські тенденції, Україна живе у власній парадигмі інклюзивності, багато в чому обумовленій війною. Через це чим далі, тим відчутніше зростатиме соціальний тиск на бізнес, бо суспільство вимагає чутливішої комунікації. Очікується, що компанії активніше працюватимуть з темами реінтеграції ветеранів, внутрішньо переміщених осіб і культурної адаптації нових спільнот.

Звісно, інклюзія стане частиною державної політики. Поряд із цим з'являться нові професії – фахівці з інклюзивного дизайну, адаптивного UX, менторства для ветеранів, кроскультурної інтеграції. [3]

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що інклюзивність у

маркетингових комунікаціях українських брендів перебуває на етапі становлення та ще не досягла системного характеру. Попри зростання уваги до теми різноманіття та репрезентації, реальний рівень відображення різних соціальних груп у рекламному контенті залишається недостатнім. Це підтверджується як низьким рівнем самоідентифікації споживачів із брендovими повідомленнями, так і значною часткою аудиторії, яка взагалі не відчуває власної представленості.

Водночас результати досліджень свідчать про чіткий запит суспільства на інклюзивні зміни. Особливо це стосується вразливих категорій населення, зокрема людей з інвалідністю, для яких відсутність репрезентації є не лише комунікаційною проблемою, а й фактором соціального відчуження. У цьому контексті реклама виступає не просто інструментом просування, а важливим механізмом формування суспільних норм і цінностей.

Важливим чинником, який визначатиме розвиток інклюзивності в Україні, є сучасний соціально-економічний контекст, зумовлений війною. Зростання кількості ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та інших соціальних груп формує нові вимоги до комунікацій брендів. У найближчій перспективі інклюзивність стане не просто конкурентною перевагою, а необхідною умовою ефективної взаємодії бізнесу із суспільством.

Таким чином, інклюзивний маркетинг в Україні має значний потенціал розвитку та поступово трансформується у невід’ємну складову сучасної бізнес-стратегії. Його подальше впровадження сприятиме не лише підвищенню ефективності маркетингових комунікацій, а й формуванню більш відкритого, рівноправного та безбар’єрного суспільства.

Список літератури:

1. Бурліцька О. П. Інклюзивність та репрезентація в сучасній рекламі // Матеріали конференції ICMNC 2025. С. 102–103. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/50700/2/ICMNC_2025_Burlitska_O_P-Inklyuzyvnyist_ta_reprezentatsiia_102-103.pdf
2. Інклюзивність брендів в Україні: що болить різним поколінням українців та ветеранам. URL: <https://www.kantar.com/ua/inspiration/brands/inclusion-index-2025>
3. Інклюзивність у бізнесі: як бренди створюють цінність через рекламу та комунікацію // Havas Digital Kyiv. URL: <https://havasdgtl.com/blog/inklyuzyvnyist-u-biznesi-yak-brendy-stvoryuyut-tsinnist-cherez-reklamu-ta-komunikatsiyu/>

СЕКЦІЯ 6. СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Попова Галина

Голова циклової комісії фінансово-облікових дисциплін,
викладач вищої кваліфікаційної категорії

Родімченко Богдан

Здобувач фахової передвищої освіти
Освітньо-професійної програми
Фінанси, банківська справа та страхування

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ЩО ТАКЕ «ШАГ» І ЧОМУ ВІН МАЄ ЗАМІНИТИ «КОПІЙКУ» В УКРАЇНІ

Ключові слова: шаг, копійка, гривня, розмінна монета, Національний банк України, Верховна Рада України, законопроект, перейменування, грошова система України

Історичне походження «шага». Копійка (1/100 гривні) історично походить із російської імперії, натомість «шаг» – це традиційна українська назва дрібної монети. Як зауважують дослідники, «на відміну від „копійки“, що виникла в Московії як символ підкорення, „шаг“ має глибоке коріння на українських землях і безпосередньо пов’язаний із європейською грошовою традицією». Термін «шаг» вперше з’явився у XVI столітті в Речі Посполитій як назва монети номіналом три гроші, а в XVII столітті такі «тройки» карбували в значних кількостях і на українських землях (їх навіть називали «старожитніми малоросійськими» через поширеність). У XVIII–XIX ст. на українських територіях «шаг» поступово став ототожнюватися з пів копійкою, і в народній пам’яті саме таке значення закріпилося за цим словом.

Під час Української Народної Республіки (1917–1921 рр.) для дрібних розмінних знаків також використали назву «шаг»: уряд випустив поштові марки-розмінки номіналом 10–50 шагів. Це стало важливим символічним кроком, що демонстрував прагнення української держави мати не лише власну валюту, а й власну мовну та культурну традицію у грошовій сфері. Після здобуття незалежності і введення гривні в 1996 році в Україні зберегли назву «копійка» із практичних міркувань (вона була добре відомою та потребувала мінімальних змін у системах). Проте історично назва «шаг» мала глибоке українське походження та відображала національну традицію, що й посилювало потребу повернути її у XXI столітті.

Ініціатива перейменування копійки на «шаг». У вересні 2024 року Національний банк України ініціював зміну назви розмінних монет з «копійки» на «шаг» – це робиться «для відновлення історичної справедливості, сприяння дерусифікації та відродження національних традицій». Законодавчу ініціативу

щодо перейменування зареєструвала Верховна Рада (законопроект №14093), і 18 грудня 2025 року депутати підтримали його в першому читанні. Йдеться передусім про зміну термінології в законодавстві: у разі ухвалення закону всі згадки «копійки» замінять на «шаг» у законах і кодексах. При цьому монети з написом «копійка» залишаться платіжним засобом і деякий час будуть обігати паралельно з новими «шагами» у співвідношенні 1:1. Згодом Нацбанк планує випускати монету 50 шагів (аналог 50 копійок) на тому ж обладнанні, без зміни ваги чи металу, тож додаткових великих витрат це не потребуватиме.

Основні аргументи за заміну «копійки» на «шаг»

- *Національна ідентичність і деколонізація.* Назва «копійка» походить від московської монети та символізує колоніальне минуле. Ініціатори наголошують, що «копійка» – спадщина московської імперії та радянського минулого, натомість «шаг» – історична українська назва, яка вживалася ще за часів Гетьманщини й УНР». Вибір «шага» підкреслює розрив із російськими символами й прагнення мати «українські гроші з українськими назвами». Це також відповідає нинішньому контексту: у пояснювальній записці до законопроекту зауважують, що під час війни заміна копійок на шаги – «важливий та необхідний крок», адже сьогодні «копійки залишилися в обігу лише у ворожих до України державах».

- *Відновлення історичних традицій.* Слово «шаг» має давнє українське походження і широко фігурувало у побуті та культурі. Воно часто зустрічається в класичній літературі (Шевченко, Леся Українка, Котляревський тощо) і закріплено в давніх приказках. Як відзначають автори ініціативи, повернення назви «шаг» відродить національну традицію, яка була перервана у 1996 році, і завершить символічну грошову реформу».

- *Технічна простота й відсутність додаткових витрат.* Зміна назви монети не потребуватиме друк нових номіналів чи переобладнання устаткування: нові «шаги» карбуватимуться на тому ж обладнанні, з тією ж вагою і сплавом, що і колишні копійки. Монети старого та нового зразка можуть одночасно перебувати в обігу 1:1, тому для населення перехід буде безболісним. За оцінками НБУ, «додаткових бюджетних витрат ця зміна не потребує».

- *Підтримка фахівців та суспільства.* Проект перейменування отримав підтримку Нацбанку, Національної академії наук та провідних істориків і мовознавців України. Вони аргументують, що «однослівне «шаг» є суто українським і логічним для сучасного грошового обігу». Опитування та публічні дискусії показують, що багато українців позитивно ставляться до ідеї відродити традиційну назву, особливо в умовах війни, коли зміцнення національної ідентичності є важливим.

Критика та застереження

- *Історична коректність.* Критики вказують, що карбованих монет з написом «шаг» ХХ столітті в Україні не існувало – були лише паперові поштові марки з номіналом у шаги. Тому назва «шаг» вводиться радше як символічна альтернатива, а не як відтворення безперервної практики. Дехто вважає, що

можна було обрати іншу «історичну» назву (наприклад, «златник» чи «срібник»), проте ці варіанти не обговорювали.

- *Витрати та технічні труднощі.* Хоча прямі витрати на карбування нових монет мінімальні, перехід із запровадженням паралельного обігу потребуватиме переналаштування касових апаратів, банківських програм, а також проведення інформаційної кампанії для населення. Деякі експерти вказують, що такі витрати, хоч і не великі, будуть. Крім того, одночасний обіг «копійок» і «шагів» може спричинити певну плутанину в побутових розрахунках.

- *Знецінення дрібних номіналів.* Дрібні монети дедалі менше використовуються, проте варто уточнити: монети 10 та 50 копійок залишаються в обігу, тоді як вилучено лише 1, 2, 5 та 25 копійок. 50-копійки поступово знецінюються, а переважна більшість розрахунків відбувається електронно або бонусами. У таких умовах деякі економісти вважають, що будь-яка заміна назви дробової одиниці є радше символічною і не матиме суттєвого практичного ефекту.

Висновки. Запропонована заміна «копійки» на «шаг» переважно розглядається як символічний крок на шляху остаточного відриву від колоніальної спадщини. Цей захід узгоджується з історичною традицією, оскільки «шаг» має глибоке українське коріння і відновлює зв'язок із національною культурою. Водночас його впровадження не змінює номінальної вартості монет та не вимагає значних фінансових витрат. Найбільше заперечень викликають питання символізму та доцільності такого кроку в умовах економічних викликів, але навіть головні критики визнають, що повернення української назви має свій історичний резонанс. Відтак перейменування «копійки» на «шаг» є передусім питанням національної ідентичності та відновлення мовно-культурної спадщини у грошовій сфері України.

Список літератури

1. Відновлення історичної справедливості: Національний банк ініціює зміну назви монети «копійка» на «шаг». *Офіційне інтернет-представництво Національного банку України*. 2024. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/vidnovlennya-istorichnoyi-spravedlivosti-natsionalniy-bank-initsiyuye-zminu-nazvi-moneti-kopiyka-na-shah>
2. Що таке шаг і чому він має замінити копійку в Україні. *Explainer*. 2024. URL: <https://explainer.ua/shho-take-shag-i-chomu-vin-maye-zaminyty-kopijku-v-ukrayini/>
3. НБУ запропонував змінити назву "копійка" для історичної справедливості та дерусифікації. *РБК-Україна*. 2024. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/nbu-zaproponuvav-zminiti-nazvu-kopiyka-istorichnoyi-1725278920.html>
4. Шаг замість копійки: у Раді зареєстрували революційний законопроект. *УНІАН*. 2024. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/shag-zamist-kopiyki-v-radi-zareyestruvali-revoluciyniy-zakonoprojekt-13148658.html>
5. У Раді зареєстрували законопроект про перейменування копійки на шаг. *Фінансовий клуб*. 2024. URL: <https://finclub.net/news/u-radi-zareiestruvaly-zakonoprojekt-pro-pereimenuvannia-kopiiky-na-shah.html>